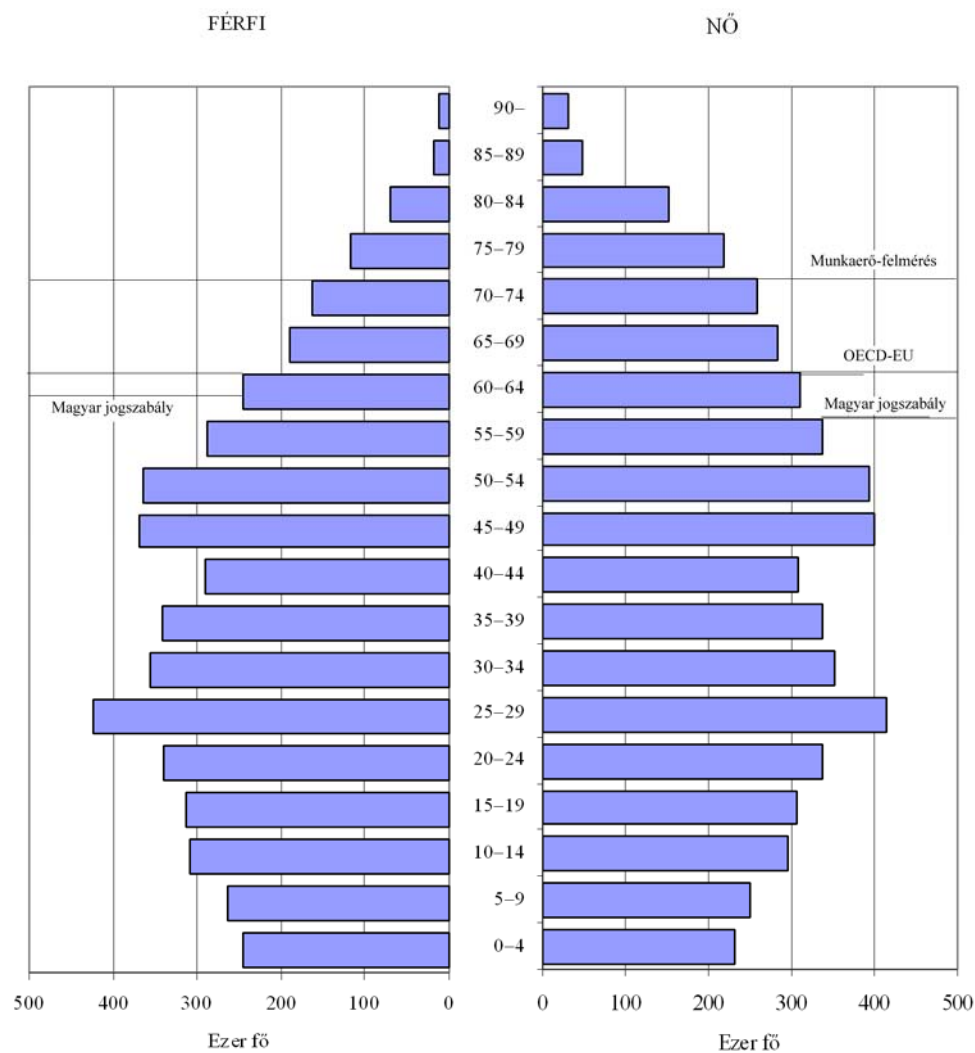

**FOGLALKOZTATÁSI HIVATAL
ORSZÁGOS FOGLALKOZTATÁSI
KÖZALAPÍTVÁNY**

A MAGYARORSZÁGI MUNKAERŐPIAC 2005

**Budapest
2005**

Írta:

LAKY TERÉZ

Közreműködő szerzők:

FAZEKAS Károly (6. fejezet)

FÜLÖP Edit (3.8., 4., 5. fejezet)

LAKATOS Judit (7. fejezet)

NAGY Katalin (1.1. fejezet)

Lektorálta:

LAKATOS Judit

és

TÍMÁR János

Statisztikus:

KOZMÁNÉ TAKÁTS Edit

Szövegszerkesztés:

SINKA Jánosné

ISSN: 1418-5679

Kiadja az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány

Felelős kiadó:

a Foglalkoztatási Hivatal Főigazgatója

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETŐ	1
A FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK	2
I. MUNKAERŐPIAC, 2004	1
1. A VÁLTOZÁSOKAT MEGHATÁROZÓAN ALAKÍTÓ KÖRÜLMÉNYEK	1
<i>1.1 A magyar foglalkoztatáspolitikai feladatai az uniós csatlakozás évében</i>	1
1.2 Az új lisszaboni kezdet.....	
1.3 AJÁNLÁSOK MAGYARORSZÁGNAK ÉS A NEMZETI AKCIÓTERV	14
2. A NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTIVITÁSA	17
2.1 Nemzetközi trendek.....	
2.2 A gazdasági aktivitás Magyarországon 2004-ben.....	23
2.3 „Az új magyarországi kezdet”	
3. FOGLALKOZTATOTTSÁG	
3.1 A lisszaboni folyamat.....	
3.2 Foglalkoztatottság az EU tagállamaiban	
3.3 Foglalkoztatottság Magyarországon 2004-ben	3
3.3.1 A foglalkoztatottság mértéke szektorok és nemzetgazdasági ágak szerint	38
3.3.2 A foglalkoztatás jellege, a foglalkozási főcsoportok	45
3.3.3 Foglalkoztatás szervezeti formák szerint	
3.4 Atipikus (non standard) foglalkozások.....	
3.4.1 A hagyományostól eltérő foglalkoztatás	
3.5 A bejelentetlen foglalkoztatás	
3.6 A támogatott foglalkozások.....	
3.6.1 A Munkaerőpiaci Alapból fedezett programok.....	68
3.7 Magyarok külföldön – külföldiek Magyarországon.....	74
3.7.1 A nemzetközi trendek.....	
3.7.2 A nemzetközi trendek.....	
3.7.3 Külföldi munkavállalók Magyarországon.....	
3.8 A REGISZTRÁLT MUNKAERŐ-KERESLET	83
4. A MUNKANÉLKÜLISÉG	86
4.1. Nemzetközi tendenciák	85
4.1.1. A munkaerő-felmérés adatai.....	87
4.1.2. A magyar jogszabályok szerint.....	95
4.2 A munkaerőpiacon hátrányos helyzetű csoportok	102
4.2.1 A pályakezdő fiatalok	102
4.2.2 A nők munkavállalása	103
4.2.3 Az idősek foglalkoztatása	104
4.2.4 A romák foglalkoztatása.....	104
4.2.5 A fogyatékkal élő emberek.....	105

5. A GAZDASÁGILAG INAKTÍVAK.....	106
5.1 A gazdaságilag inaktívak Magyarországon 2004-ben.....	106
II. A MUNKAERŐPIAC NÉHÁNY TOVÁBBI JELLEMZŐJE.....	114
6. REGIONÁLIS KÜLÖNBSÉGEK A FOGLALKOZTATÁSBAN, A MUNKANÉLKÜLISÉGBEN ÉS A BÉREKBEN.....	115
6.1 A nagyrégiók szintjén mért különbségek a foglalkoztatásban és a munkanélküliségben.....	115
6.2 A megyék, kistérségek közötti különbségek a foglalkoztatásban és munkanélküliségben.....	117
6.3 A regionális bér/bérköltség különbségek mértéke	120
7. KERESETEK ÉS MUNKAJÖVEDELMEK ALAKULÁSA, 2004	122
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	132

BEVEZETŐ

A magyar munkaerőpiac, a foglalkoztatás és a munkanélküliség állapotáról évenként készülő tanulmánykötetet Laky Teréz indította el 1993-ban, és írta és szerkesztette éveken keresztül. A 2005. évi kötetet azonban már nem tudta befejezni...

Az anyag zöme, a statisztikai táblák és az 1.-3. és 7. fejezetek már 2005 augusztusáig elkészültek, ezért mi, a munkatársai úgy gondoltuk, hogy befejezzük és – ha egy kicsit késve is – megjelentetjük az ez évi kiadványt is Laky Teréz munkássága tiszteletéből és azért is, mert tudjuk sokan várják a munkájukhoz szükséges adatokat, elemzéseket.

Megőriztük a kiadvány kialakított szerkezetét és az addig elkészült statisztikákat használtuk fel, mert így vannak összhangban a megírt szöveggel és így illeszkedik a kiadvány az eddigi kiadottak és a remélhetően következők sorába.

A magyarországi munkaerőpiac helyzetét áttekintő tanulmány az EU, az OECD, az ILO a foglalkoztatás különböző kérdéseit tárgyaló dokumentumain, nemzetközileg használt statisztikai adatain, az általuk felkért kutatócsoportok megállapításain alapul. A hazai helyzet értékeléséhez felhasználtuk a kormányzati szinten készült elemzéseket, az OECD-EU országok összehasonlítására alkalmas, egységes elvek és módszerek szerint készülő munkaerő-felmérések eredményeit, valamint az államigazgatás különböző szintjein és a tudományos műhelyekben készült elemzéseket. Témánk szempontjából különösen fontosnak bizonyultak a Foglalkoztatás és Munkaügyi Minisztérium elsősorban érintett részlegeinél, valamint a Foglalkoztatási Hivatalban készült értékelések, és a megyei munkaügyi központok nélkülözhetetlen gyakorlati tapasztalatai. A sokféle forrásból származó információk alapján levont következtetések, megállapítások azonban a szerzők saját véleményét tükrözik.

A 2004-ről szóló áttekintés elkészítését és megjelenését az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) pályázatán elnyert támogatása tette lehetővé.

Budapest, 2005. november

A FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

A népesség gazdasági aktivitása

- A gazdaságilag aktív felnőtt (15-74 éves) népesség létszáma 13 ezer fővel csökkent 2004-ben, a foglalkoztatottak számának 21 ezer fős csökkenése és a munkanélküliek számának 8 ezer fős növekedése következtében.
- A 15-64 éves, 6,8 milliós népesség 60,5 %-a (2003-ban 60,6 %-a) volt jelen a munkaerőpiacon, mint foglalkoztatott (57 %) vagy mint aktívan munkát kereső (4 %). A hazai szabályok szerinti munkavállalási korú népesség száma 50 ezer fővel emelkedett, tekintve, hogy a nők nyugdíjkorhatára ismét egy évvel, 58-ról 59 évre „ugrott”. Körükben a gazdaságilag aktívak száma 58,4% (2003-ban 59,2%) volt.
- Az aktivitási arány Magyarországon is a 25-54 éves népesség körében a legmagasabb, a legaktívabbak a 30-39 év közötti férfiak (90%-ot meghaladó rátával), míg a nők körében a legaktívabbak 40- 49 évesek (75-80 % közötti rátával). Ugyanakkor a 20-24 éveseknek, és az 55-59 éveseknek csak 48 %-a van jelen a munkaerőpiacon, a 60–64 éveseknek azonban már csak 14%-a.
- Nemzetközi összehasonlításban gazdasági aktivitás tekintetében változatlanul a legutolsó helyet foglaljuk el az Európai Unió tagállamai között. Lemaradásunk elsősorban a fiatalok és az idősebbek alacsony munkaerő-piaci részvételéből származik, de a 25-54 éves férfiak gazdasági aktivitása is alacsonyabb az átlagnál.

A foglalkoztatottság

- A foglalkoztatottak száma 2004-ben kismértékben, 21 ezer fővel csökkent (9 ezerrel kevesebb férfi és 12 ezerrel kevesebb nő dolgozott). A 15-64 éves népesség foglalkoztatás szintje 56,8%-ra esett, így az EU 25 tagországa között még hátrább sorolódunk – 2004-ben már csupán Lengyelország és Málta foglalkoztatási helyzete rosszabb hazánknál – annál is inkább, mert az Európai Unió átlaga javult az elmúlt két évben.
- A keresők között a férfiak és nők aránya nem változott: 54-46 %.
- A foglalkoztatottság visszaesése, a munkahelyek megszűnése fokozottan érintette a 40-49 éves korosztályt. A fiatalok (15-24 évesek) foglalkoztatása is csökkent, részben az iskolarendszerben töltött idő hosszabbodása, részben a

pályakezdők elhelyezkedésének megnehezülése miatt. Ugyanakkor a 25-29, a 35-39 évesek, és különösen az 50 év feletti korcsoportok foglalkoztatása emelkedett. Ez utóbbi korcsoport foglalkoztatási helyzetének tartós javulásában nyilván szerepet játszik a nyugdíjkorhatár fokozatos emelkedése is, de az is, hogy a munkáltatók ma már jobban megbecsülik a tapasztalt dolgozóikat, csupán koruk miatt nem válnak meg tőlük. Tapasztalható azonban, hogy *új munkaerő* felvételénél a korszerűbb képzettségű, de már tapasztalattal rendelkező fiatalabbak vannak előnyben.

- A foglalkoztatottak között szerepel az a 60 ezer fő, korábban munkanélküli is, aki a munkáltatók és a munkavállalók befizetéseiből képződő Munkaerőpiaci Alapból nyújtott támogatások révén tudtak elhelyezkedni.
- Az elmúlt években a munkaerőpiac főbb mutatószámai csak kismértékben módosultak (a változások mértéke nem haladta meg a munkaerő-felmérés mintavételi hibáját), miközben a munkaerőpiacon jelentős mozgás, szektorok, ágazatok, foglalkozások szerinti átrendeződés zajlott (és zajlik). 2004-ben tovább csökkent 10 ezer fővel a mezőgazdaságban dolgozók száma. A feldolgozóipar létszámvesztése 32 ezer fő volt, a legtöbb munkahely a textilipar, textiláru, bőrtermék, lábbeli gyártás, élelmiszeripar ágazatokban szűnt meg. Az építőipar ismét növelte, 9 ezer fővel, a foglalkoztatottjai létszámát. A szolgáltatási ágazatok közül 2004-ben a kereskedelem és a közlekedés létszám-vesztés volt (7-7 ezer fővel), az összes többi szolgáltatási ágazat létszáma azonban gyarapodott. Mindezek következtében az egyes gazdasági szektorok aránya tovább módosult, a mezőgazdaság (5,3) és az ipar (32,8) részarányának csökkenésével a szolgáltatások aránya elérte a 61,9%-ot (az Egyéb közösségi és személyi szolgáltatások kivételével).
- A foglalkoztatottak foglalkoztatási főcsoportok szerinti változása jól tükrözi a gazdaság képzettség szerinti igényeinek változását. Mindenekelőtt 33 ezer fővel nőtt a szellemi foglalkozásúak száma, miközben a fizikaiaké 54 ezer fővel csökkent, arányuk 42%-58%. A fizikai munkakörökben is jól kirajzolódik a különböző tevékenységi csoportok iránti változó igény: folyamatosan csökken a mezőgazdasági és az ipari munkát végzők száma, míg nő a szolgáltatási tevékenységet végzőké.
- A gazdálkodó szervezetek méretek szerinti összetétele nem változott: több mint 96%-uk legfeljebb 9 főt foglalkoztató mikro-, illetve kisvállalkozás.

A munkanélküliség

- A munkanélküliek számának 2002 óta tartó emelkedése 2004-ben is folytatódott, a növekedés üteme évközben erősödött. A munkanélküliek évi átlagos száma 253 ezer fő volt, az ennek megfelelő munkanélküliségi ráta 6,1%. 2004-ben a nők munkanélküliségi rátája elérte a férfiakét.

- A munkanélküliek között 40%-ra emelkedett az egy évnél hosszabb ideje, tartósan munkanélküliek aránya, többségük (54%) két éve, vagy régebben munkanélküli. Meghosszabbodott az álláskeresés időszaka: 15,8 hónapról 16,6 hónapra.
- A munkanélküliek 54 %-a azért keres munkát, mert elbocsátották, mintegy 2%-a pedig azért, mert önálló vállalkozása megszűnt, tönkrement. A munkaerő-piaci helyzet változását jelzi, hogy a munkanélküliek között az utóbbi három évben emelkedett az elbocsátottak száma, valamint a tanulás befejezése után közvetlenül munkanélkülivé válóké. A szigorodó körülmények között némileg visszaesett a munkaviszonyukat felmondók száma, valamint kevesebben látnak lehetőséget az elhelyezkedésre tanulás, gyes, gyed illetve nyugdíj mellett.
- A korábban munkával rendelkező munkanélküliek 5%-a a mezőgazdaságban dolgozott, 41%-a az ipar ágazataiból vált ki, 54%-uk pedig a szolgáltatási szektorból. Az ipar ágazatai közül a legnagyobb létszámkibocsátó ágazat az építőipar, a gép, berendezésgyártás ágazata, a textilipar és az élelmiszeripar volt. A szolgáltatás ágazatai közül a kereskedelemből, a közigazgatásból, a szálláshely szolgáltatásból, valamint az ingatlanügyek ágazatából váltak ki a legtöbben.
- A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása lassan változik az évek múlásával, a munkanélküliek cserélődésével a magasabb képzettségűek felé tolódik el. A foglalkoztatottak iskolai végzettségével összevetve a munkaerő-kereslet és -kínálat jelentős eltérése tapasztalható. Míg a foglalkoztatottak 14%-át, a munkanélkülieknek mintegy harmadát a legfeljebb általános iskolai végzettségűek adják. A foglalkoztatottak között a legalább felső-középfokú végzettséggel rendelkezők aránya 54,3%, míg a munkanélküliek között csupán 33,2%. A diplomások száma 2000 óta 77 ezer fővel emelkedett a foglalkoztatottak között, a munkanélküliek között pedig kilencezer fővel, de ebből 6 ezer fővel az utóbbi egy év alatt.
- A regisztrált munkanélküliek száma 2004-ben, éves átlagban 376 ezer fő volt, ami 19 ezer fős (5,2%-os) növekedést mutat az előző év adatával összehasonlítva. Miként 2003-ban, úgy 2004-ben ismét a nők számának emelkedése volt a nagyobb mértékű, a 19 ezres növekedésből 13 ezer fő volt nő, így arányuk a munkanélküliek között elérte a 48,6%-ot (2003-ban 47,4% volt).
- 2004-ben tovább romlott a pályakezdők elhelyezkedési lehetősége. Az utóbbi három év alatt a pályakezdők száma 26,8 ezer főről 33,8 ezer főre emelkedett, ezen belül az általános iskolai végzettségűek és a diplomások száma emelkedett a legnagyobb mértékben, az általános iskolai végzettségűek száma 8 ezer főről 12 ezer főre, míg a diplomások száma 2 ezer főről 4 ezer főre.
- A regisztrált munkanélküliek 66 %-a részesült pénzügyi támogatásban: munkanélküli járadékot 110 ezren kaptak, havonként átlag 37 107 forintot. A 2003-ban bevezetett álláskereső juttatást 2004-ben már 14 271 munkanélküli vette igénybe, ez havi 19 720 Ft juttatást jelentett. A munkanélküli járadékra

való jogosultság lejártá után az aktív korú munkanélküliek rendszeres szociális segélyben, vagy a nyugdíjkorhoz közel állók nyugdíj előtti segélyben részesülhetnek. A szociális segélyben részesülők száma fokozatosan emelkedik, 2004-ben már 120 ezren vették igénybe a havi 16 240 Ft segélyt. A nyugdíj előtti segélyben részesülők száma mintegy 6000 fő volt, havi segélyük 18 560 Ft.

- A munkanélküliek 34 %-a – mintegy 130 fő, köztük 34 ezer pályakezdő – nem részesült semmilyen pénzbeli juttatásban, mégis regisztráltatták magukat megfelelő állás kínálat megjelenésének reményében, illetve, hogy részt vehessenek valamelyik újonnan induló aktív programban, amellyel nagyobb esélyt jelentő képzéshez, vagy valamilyen támogatott munkához juthatnak. Ezeket a lehetőségeket – az aktív eszközökkel nyújtható támogatásokat – 2004 folyamán összesen 217,5 ezer munkanélküli vehette igénybe.

A gazdaságilag inaktívak

- A 15-64 éves népességben a gazdaságilag inaktívak aránya 40%, 2004-ben lényegében nem változott.
- A hazai munkavállalási kor szerint számított 2 298 ezer inaktív személy 58 százaléka nő.
- A munkavállalási korú inaktívak 32,8%-a még tanul, 13%-uk gyermekét gondozza, 32,7%-uk már nyugdíjas, többségük rokkantsága miatt. Mintegy 5%-uk munkanélküli járadékban vagy segélyben részesül, de nem keresnek önállóan, aktívan állást. 390 ezer fő távolmaradásának személyes indokát nem ismerjük.
- A bármely okból inaktívak közül 382 ezer fő szeretne rendszeres munkát, bár nem keresett. Így az állást keresőkkel együtt, mintegy 635 ezer fő vár elhelyezkedési lehetőségre.

A regionális különbségek

- A régiók szintjén mért foglalkozási és munkanélküliségi ráták különbségei nemzetközi összehasonlításban nem túlságosan nagyok, de kistérségi vagy települési szinten már jelentősek. A regisztrált munkanélküliek arányának különbségei az elmúlt évek folyamán nőttek, és ez a magas munkanélküliségű területek egyre súlyosbodó helyzetéből adódott, nem pedig a viszonylag kedvező területek helyzetének javulásából.
- 2004-ben a területi különbségek azonban némileg mérséklődtek. A régiók szerinti legmagasabb és legalacsonyabb munkanélküliségi ráták hányadosa 2003-ról 2004-re 2,4-ről 2,2-re, míg a megyék esetében 3,3-ről 2,9-re csökkent.

Keresetek

- 2004-ben a bruttó keresetek növekedése a korábbi éveknél szerényebb volt, a versenyszférában 9,3 %, míg a költségvetési intézményeknél dolgozók esetében – részben a juttatási rendszer változása miatt mindössze – 0,7%. A fogyasztói árindex meghaladta az előző két évit, így a reálkeresetek – 1997 óta először – kismértékben csökkentek.
- Az utóbbi évek központi kereseti intézkedései nyomán a költségvetésre jellemző átlagkereset jelentősen meghaladja a versenyszférára jellemzőt – ez a különbség 2004-ben csökkent.
- 2004-ben a legmagasabb bruttó havi keresetek a pénzügyi, gazdasági szolgáltatási ágban, a vegyiparban és a villamos-energia-, gáz-, gőz-, vízellátás nemzetgazdasági ágban voltak elérhetőek (320 200 Ft, 196 000 Ft és 192 500 Ft), míg a textília, textilárú, bőrtermék gyártásban dolgozók keresték átlagosan a legkevesebbet (77 740 Ft).
- A nők 2004-ben átlagosan 15 ezer forinttal kerestek kevesebbet mint a férfiak, amely különbség főként a jellemzően férfiak által és jellemzően a nők által betöltött foglalkozások eltérő kereseti jellemzőiből, valamint a nők vezetővé válásának kisebb esélyéből következett.
- 2004-ben az alapfokú iskolai végzettségűek átlagos bruttó keresete alig több, mint egynegyede volt az egyetemet végzettek átlagos bruttó keresetének.

I. MUNKAERŐPIAC, 2004

1. A VÁLTOZÁSOKAT MEGHATÁROZÓAN ALAKÍTÓ KÖRÜLMÉNYEK

1.1 A magyar foglalkoztatáspolitikai feladatai az uniós csatlakozás évében*

2004 a magyar foglalkoztatáspolitikai számára is – csakúgy, mint Magyarország számára – a csatlakozás éve volt. Az integrációs felkészülés hosszú évei után, a Csatlakozási Szerződés 2003. április 16-ai aláírását követően valamivel több, mint egy év állt rendelkezésre a tagállami működés legalapvetőbb fortélyainak megfigyelésére és eltanulására. A csatlakozó országokat megillető aktív megfigyelői státusz ideje alatt Magyarország tanácskozási jogkörrel vett részt az uniós döntéshozatal legkülönbözőbb szintű intézményeinek munkájában, felkészülve ily módon a 2004. május 1-étől életbe lépő teljes jogú tagság feladataira.

A foglalkoztatáspolitikai területén a tagállami fellépés eszközeit, módszereit, avagy „stílusát” tekintve a csatlakozás nem jelentett éles választóvonalat. Ennek fő oka a vonatkozó szabályozás-alkotás kialakult gyakorlatában keresendő. A foglalkoztatási irányvonalakat, a tagállami ajánlásokat és a Közös Jelentést tartalmazó foglalkoztatási csomagot ugyan Szerződés értelmében a Tanács minősített többséggel kell, hogy fogadja el, azonban a gyakorlatban kezdettől fogva a konszenzusus döntéshozatal tradíciója honosodott meg. A kompromisszumos megoldások, szövegváltozatok keresésének és elfogadásának kultúrája alapján a tagállamok és az uniós intézmények az aktív megfigyelői státusz időszakában is készek voltak figyelembe venni az új tagállamok álláspontját – amennyiben annak megfogalmazására és prezentálására sor került. A fő változást épp az a felismerés hozta, hogy a közösségi politika formálható – bizonyos fokig.

A fok mértékét formálisan, első megközelítésben a tagállamokat megillető tanácsi szavazatok számával közelíthetjük¹ - ez azonban önmagában egy tagország esetében messze nem elégséges, sem egy tervezet elfogadásához, sem egy döntés megakadályozásához. S mint erre utaltunk, a közösségi foglalkoztatáspolitikai döntéshozatal gyakorlata a szavazást lényegében nem használja, a döntések konszenzussal születnek meg. A szakpolitika formálás lehetősége az uniós döntéshozatal korábbi fázisaiban, azaz a szakértői szintű tárgyalás időszakában a legnagyobb. Ez azt jelenti, hogy akkor van a legnagyobb esélye a karakterisztikus módosítási javaslatok érvényesítésének, amikor a készülő szabályozás közösségi fogadtatása, kilátásai még kevésbé ismertek. A nemzeti álláspont sikerre viteléhez azonban éppen a tervezetek fogadtatásának minél szélesebb körű feltérképezése, s ez alapján a saját álláspont módosítható elmeinek változtatása, illetőleg a fenntartandó álláspont mentén a többi tagország meggyőzése szükséges.

* A fejezet szerzője dr. Nagy Katalin

¹ Magyarország esetében a 12 szavazat az összesen 321-ből.

A tagállamok kormányai számára a közösségi politika formálásának fóruma a Tanács, és az azt előkészítő tanácsi munkacsoportok.² A foglalkoztatáspolitikai területén ez

- az illetékes szakminiszterek részvételével évente általában négyszer ülésező Foglalkoztatási, Szociálpolitikai, Fogyasztóvédelmi, Esélyegyenlőségi és Egészségügyi Tanácsot, valamint
- a vezető tisztviselők közreműködésével havonta ülésező Foglalkoztatási Bizottságot, és a hetente tárgyaló Szociális Kérdések Munkacsoportját³ jelenti.

A foglalkoztatási irányvonalak és az ajánlások mellett a Tanács és a Bizottság Közös Foglalkoztatási Jelentését is magában foglaló Foglalkoztatási Csomagról a bővítés utáni első Foglalkoztatási Tanács ülésén, 2004. júniusában született döntés. Az uniós tagállam Magyarország számára a csatlakozás első évében, a közreműködésével elfogadott foglalkoztatási irányvonalak és ajánlások a közösségi foglalkoztatáspolitikába történő bekapcsolódás meghatározó feladatit jelölték ki.

A közösségi döntéshozatalban való részvételünkkel ellentétben, a foglalkoztatáspolitikai közösségi feladatai terén a csatlakozás számottevő változásokat hozott. Az Európai Közösség létrehozásáról szóló Szerződés 128. cikkelyének (3) bekezdése értelmében ugyanis a tagállamoknak évente jelentést – ún. Nemzeti foglalkoztatási akciótervet – kell készíteniük a foglalkoztatáspolitikai intézkedéseikről a Tanács és az Európai Bizottság részére a foglalkoztatáspolitikai irányvonalak alapján. 2004. május 1-től Magyarországra is ez a feladat hárult. Ezzel teljes jogú résztvevőjévé, közreműködőjévé váltunk az Európai Foglalkoztatási Stratégia (EFS) megvalósításának, s az arra irányuló nyitott koordinációs mechanizmusnak⁴. A koordinációs ciklusnak megfelelően 2004-ben nyújtott be először a kormány Nemzeti foglalkoztatási akciótervet (a továbbiakban: Akcióterv). Áttekintésünkben alapvetően a hazai foglalkoztatáspolitikai e kulcsfontosságú fejleményét, a Nemzeti foglalkoztatási akciótervet befolyásoló körülményeket, az Akcióterv részleteit, valamint uniós fogadtatását körvonalazzuk.

² A politikai szintű Tanács és a szakértői szintű munkacsoportok között helyezkedik el az Állandó Képviselők tanácsa, a hetente ülésező COREPER, amely a munkacsoportokban kitárgyalt tervezeteket nagyköveti szinten hagyja jóvá, avagy vitatott kérdésként terjeszti elő a Tanács ülésére.

³ Ez a munkacsoport a szerteágazó foglalkoztatási és szociális ügyek szinte minden területével, a munkajogtól az esélyegyenlőségen át a munkahelyi biztonság kérdéseiig, minden témával foglalkozik, s ezek részeként a foglalkoztatási irányvonalakkal is.

⁴ A nyitott koordinációs mechanizmus lényege, hogy a tagállamok és a Közösség közös foglalkoztatáspolitikai iránymutatásokat határoznak meg, melyeket a tagállamoknak figyelembe kell venniük nemzeti foglalkoztatáspolitikájuk alakítása során. Ezen túlmenően a Tanács ún. ország-specifikus ajánlásokat is megfogalmaz minden egyes tagállam részére. Az irányvonalak és az ajánlások alapján a tagállamok évente kidolgozzák a Nemzeti foglalkoztatási akciótervüket, és benyújtják a Tanács és az Európai Bizottság részére. Az Akciótervben minden tagállamnak áttekintést kell adnia gazdasági és munkaerő-piaci helyzetéről, és be kell mutatnia, hogy milyen intézkedéseket tesz a közös célkitűzések elérésére. A Tanács, a Bizottsággal együtt - közösen meghatározott indikátorok mentén értékeli - a tagállamok foglalkoztatáspolitikájának végrehajtását, majd ezen értékelés alapján kerülnek meghatározásra a következő évre vonatkozó irányvonalak és ajánlások

A Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv kontextusa

Az Akcióterv döntően az alábbi, az Európai Foglalkoztatási Stratégiához kapcsolódó előzményeken, illetőleg dokumentumokon alapul:

- I. A 2003-ben elfogadott, megreformált új Európai Foglalkoztatási Stratégia struktúrája és általános elvárásai.
 - II. A – Bizottság és a magyar kormány által közösen kidolgozott - Közös foglalkoztatáspolitikai értékelésben és annak a két Követő jelentésében foglalt feladatok.
 - III. A Wim Kok által vezetett Európai Foglalkoztatási Munkacsoport 2003. év végén nyilvánosságra hozott általános, és kifejezetten hazánknak címzett ajánlásai.
- I. Az Európai Foglalkoztatási Stratégia 2003. évi reformjának fő oka a Lisszaboni Stratégiához való igazodás igénye, valamint a küszöbön álló bővítés volt. Az előbbi a főbb célok új struktúráját, az utóbbi az eljárási rendszer egyszerűsítését eredményezte.

A Lisszaboni Stratégiával összhangban átalakított új EFS szerint a tagállamok foglalkoztatáspolitikájának három általános cél és tíz prioritás – más néven specifikus irányvonal – megvalósítására kell irányulnia.

A 2003-tól érvényes foglalkoztatási irányvonalak a következő három általános⁵ cél elérését szolgálják:

1. teljes foglalkoztatás,
2. minőségi és produktív munka,
3. társadalmi kohézió és befogadás.

Az általános célok egyenrangúak; elérésükre kiegyensúlyozottan kell törekedni. Megvalósításuk során biztosítani kell minden érintett bevonását.

1. *A teljes foglalkoztatás* megvalósítása olyan átfogó megközelítésen alapuló foglalkoztatáspolitikát feltételez, amely mind a keresleti, mind a kínálati oldalt érintő intézkedésekre kiterjed (a tagállamok foglalkoztatáspolitikájának hozzá kell járulnia ahhoz, hogy a lisszaboni foglalkoztatási célok a lisszaboni ütemezés szerint teljesüljenek);
 - az összes foglalkoztatottra vonatkozóan 2005-re 67%-os, 2010-re 70%-os,
 - a nők esetében 2005-re 57%-os, 2010-re 60%-os,
 - az idősebb munkavállalóknál 2010-re az 50%-os foglalkoztatási arány a cél.
2. *A munka minőségének javítása* szorosan kapcsolódik a versenyképes és tudás alapú gazdaság megteremtését célzó törekvésekhez, és minden érintett együttes erőfeszítését igényli. A munka minősége sokdimenziós fogalom: magában foglalja a munkafeladat, a munkahely, valamint a szélesebb munkaerőpiac jellemzőit csakúgy, mint az ellátásához szükséges képzettséget, az egész életen át tartó tanulást és az előremeneteli lehetőségeket. De ide tartozik a nemek

⁵ Az új EFS „overarching” céljainak az általánosan túlmutató – nehezen lefordítható -, mindent átfogó, átvéelő jelentése is van.

közötti egyenlőség, a munkahelyi egészségvédelem és biztonság, a rugalmasság és a biztonság, valamint a munkaerő-piaci beilleszkedés is. Ugyancsak a munka minőségének összetevője a munkaszervezet, a munkahelyi élet egyensúlya, a szociális párbeszéd, a munkavállalói részvétel, a munkahelyi sokféleség, a hátrányos megkülönböztetés elleni fellépés, továbbá a munkateljesítményhez kapcsolódó valamennyi további tényező. A munka minősége segítheti a munka termelékenységének javítását, amelyet a foglalkoztatási arány növelésével együttesen kell megvalósítani.

3. *A társadalmi kohézió és beilleszkedés (inclusion)* erősítésének kulcsfontosságú eszköze a foglalkoztatás. A társadalmi befogadás nyitott koordinációs mechanizmusának szinergikus hatására építve a foglalkoztatáspolitikai eszközeinek valamennyi munkaképes nő és férfi számára elő kell segíteniük a munkaerő-piaci részvételt, a minőségi foglalkoztatáshoz való hozzájutást. A gazdasági és társadalmi kohézió megvalósítása céljából erősíteni kell a térségi foglalkoztatási és a munkanélküliségben tapasztalható egyenlőtlenségek mérséklését.

A 2003-tól érvényes irányvonalak a tagállamoktól 10 specifikus irányvonal, avagy prioritás figyelembevételét követelik meg. Ezzel az irányvonalak száma a 2002. évi 22-ről 10-re csökkent, ezek azonban jobban illeszkednek a lisszaboni célkitűzésekhez. A három általános cél elérését szolgáló 10 prioritás mintegy a foglalkoztatáspolitikai „tízparancsolata”:

1. a munkanélküliek és az inaktív lakosság foglalkoztatásának elősegítése, illetve a tartós munkanélküliség megelőzése;
2. a vállalkozási kedv serkentése és a vállalkozások létrehozásához szükséges kedvező gazdasági környezet kialakítása;
3. a munkavállalók és a vállalkozások alkalmazkodóképességének fejlesztése;
4. az emberi erőforrásokba történő beruházások növelése;
5. a munkaerő-kínálat bővítése és az aktív öregedés támogatása;
6. a férfiak és a nők esélyegyenlőségének megteremtése a munkához jutás és a bérezés területén;
7. a hátrányos helyzetű csoportokkal szemben megnyilvánuló diszkrimináció felszámolása;
8. a „kifizetődő” munkavégzés elősegítése pénzügyi ösztönzők révén;
9. a nem hivatalos foglalkoztatási gyakorlatok visszaszorítása;
10. a szakmai és földrajzi mobilitás serkentése.

II. **A Közös foglalkoztatáspolitikai értékelésben és annak a két Követő jelentésében** az Európai Bizottság és a magyar kormány a gazdasági és a munkaerő-piaci helyzet elemzése alapján a következő középtávú célokat határozta meg a magyar foglalkoztatáspolitikai számára:

- a foglalkoztatás szint növelése,
- a munkanélküliségi ráta csökkentése
- a munkaerőpiac rugalmasságának növelése és a foglalkoztatás bővítését elősegítő környezet megteremtése,
- az emberi erőforrások fejlesztése,

- a foglalkoztatáspolitikai intézményi és jogi kereteinek megerősítése.
- ❖ A sorolt stratégiai jellegű célokhoz a Közös Értékelés részletes eszközöket is rendelt. Ezek főbb elemei – a teljesség igénye nélkül⁶ – a következők:
 - A nem csupán a tagállami átlaghoz képest jóval alacsonyabb, de a csatlakozó országok túlnyomó többségétől is elmaradó foglalkoztatási szint emelését többek között a munkahelyteremtés elősegítése, az önfoglalkoztatóvá válás támogatása, a fogyatékkal élők munkaerőpiaci integrációja szolgálja, csakúgy, mint az adó- és járulékrendszer áttekintése a munkavállalás ösztönzése, valamint a fekete foglalkoztatás csökkentése, illetve „kifehérítése” végett.
 - A munkanélküliség ráta további csökkentése érdekében elsősorban a munkaerőpiaci intézkedések aktív, megelőző vonásait szükséges előtérbe helyezni, valamint a foglalkoztatási szolgáltatások egyéni igényekre szabott jellegét is erősíteni kell.
 - A munkaerőpiaci rugalmasság növeléséhez a regionális és szakmai mobilitás erősítése, illetőleg a regionális különbségek csökkentése szükséges.
 - Az emberi erőforrások fejlesztésének szándékához az iskolai rendszerből lemorzsolódók arányának mérséklése, a felsőfokú képzési lehetőségek bővítése, továbbá a többszörösen hátrányos helyzetű fiatalok képzésének támogatása mellett többek között a felnőttképzés kiterjesztése társul.
 - A foglalkoztatáspolitikai intézményi és jogi kereteinek erősítéseként a legkülönbözőbb területeken kell előrelépni, mint pl. az Európai Szociális Alap támogatásának fogadásához szükséges intézményi keretek kiépítése, a szociális partnerekkel folytatott együttműködés, a foglalkoztatás biztonsága és rugalmassága közötti egyensúlyt elősegítő szabályozás, az Állami Foglalkoztatási Szolgálat szerepének megerősítése.

III. Wim Kok által vezetett Európai Foglalkoztatási Munkacsoport 2003. év végén nyilvánosságra hozott általános, és kifejezetten **Magyarországnak címzett ajánlásai⁷** az alacsony foglalkoztatás, a magas inaktivitás, valamint a jelentős munkaerőpiaci egyenlőtlenségek kontextusában az alábbi főbb tennivalókat látta szükségesnek:

- A munkavállalók és a vállalkozások alkalmazkodóképességének erősítése.
- A munkavállalás mindenki számára elérhető választási lehetőségének biztosítása.
- Beruházás az emberi erőforrásokba.

Az alkalmazkodóképesség növelése kapcsán a munkabérek magas közterheinek kezelése, a bérfolyamatok foglalkoztatás-barát jellegének erősítése szükséges a munkahelyteremtés akadályainak csökkentése és a bejelentés nélküli munkavégzés visszaszorítása érdekében.

⁶ Ld. részletesebben „A magyarországi munkaerőpiac 2004” c. kötetben, 1-9. oldal.

⁷ A Wim Kok ajánlásokat részletesebben ld.: A magyarországi munkaerőpiac 2004. c. kötetben, 1-9. oldal.

A munkavállalás mindenki számára elérhető választási lehetőségének biztosítása a munkavállalók aggasztó egészségi állapotának javítása mellett a munkakörülmények javítását is feltételezi. Ezzel párhuzamosan a munkavégzés feltételeit rugalmasabbá és család-baráttá kell tenni, beleértve a részmunkaidős foglalkoztatás vonzóbbá tételét, mindenek előtt a nők és az idősebb munkavállalók körében. A munkanélküliek és inaktívak munkaerőpiaci bevonása megelőző és aktív foglalkoztatáspolitikai intézkedéseket igényel, melyekhez a foglalkoztatási és földrajzi mobilitást ösztönző modern Állami Foglalkoztatási Szolgálatra van szükség.

Az emberi erőforrásokba történő beruházás keretében az egész életen át tartó tanulás stratégiájának kidolgozásának elsődleges feladata mellett különösen az iskolai rendszerű oktatás eredményességének javítása, valamint a magasabb szintű képzési formákhoz való hozzáférés kiterjesztése szükséges.

Magyarország 2004. évi Nemzeti foglalkoztatási akcióterve⁸

Az Európai Közösség létrehozásáról szóló Szerződés 128. cikkelyének (3) bekezdése értelmében a tagállamoknak évente jelentést – a közösségi szóhasználat szerint: akciótervet - kell készíteniük a foglalkoztatáspolitikai intézkedéseikről a Tanács és az Európai Bizottság részére, a foglalkoztatási irányvonalak alapján.

Magyarországnak az Unió új tagállamaként a csatlakozás évében kellett első ízben eleget tennie ennek a kötelezettségnek. A 2004-ben kidolgozott Nemzeti foglalkoztatási akcióterv a kormány 2004-2006 közötti időszakra vonatkozó foglalkoztatási stratégiáját és az egyes foglalkoztatáspolitikai irányvonalakhoz kapcsolódó helyzetértékelést és intézkedéseket tartalmazza.

A csatlakozási felkészülés időszakában készült, foglalkoztatáspolitikai számvetéseket, illetőleg feladatokat tartalmazó dokumentumokkal ellentétben, az Akciótervet a magyar kormány önállóan - azaz uniós intézmény közreműködése nélkül - készítette. Önállóan, de nem egyedül, s ugyancsak nem magára hagyva. A közösségi iránymutatások előzőekben bemutatott, összetett és többnyire intézményesített rendszerét idehaza az ebben a formájában első ízben alkalmazott⁹, bizonyos fokig kötelező, illetőleg "elvárt" konzultációs folyamatok egészítették ki.

Az Akcióterv a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium koordinálása, irányítása mellett, a releváns minisztériumok és hivatalok közreműködésével készült. Az Akcióterv tervezetét – a közösségi elvárásoknak megfelelően - a kormány több alkalommal és széleskörűen egyeztetette a szociális partnerekkel. Észrevételeik jó része beépült az Akciótervbe, az átfogó véleményük összefoglalása pedig az Akcióterv mellékletét képezi.¹⁰ Az Akciótervet megtárgyalta két illetékes parlamenti bizottság. A

⁸ A Nemzeti foglalkoztatási akcióterv teljes szövegét lásd a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium honlapján: www.fmm.gov.hu

⁹ A hazai egyeztetési folyamatokra való felkészülést alapvetően a Közös Foglalkoztatáspolitikai Értékeléshez kapcsolódó konzultációk biztosították.

¹⁰ Az Akcióterv tervezetét véleményezték az Országos Érdekegyeztető Tanácsban (OÉT) helyet foglaló munkaadói és munkavállalói konföderációk, a szociális partnereket tömörítő Ágazati Párbeszéd Bizottságok, továbbá megvitatta az OÉT és a megyei szinten működő tripartit munkaügyi tanácsok. A szociális partnerekkel folytatott konzultáció eredményének mellékletben történő csatolása az Akciótervhez gyakori – bár nem kötelező – megoldásnak tekinthető a tagállami gyakorlatban.

tervezetet napirendre tűzték a megyei munkaügyi tanácsok, továbbá írásbeli véleményezés céljából számos civil szervezetnek is megküldésre került.

Az Akcióterv szerkezete a gazdasági és munkaerő-piaci kontextus bemutatását, valamint az EFS három átfogó célkitűzésére adott haza válaszok összefoglalását követően az EFS tíz irányvonalára épül. Az irányvonalanként specifikált helyzetértékelést és az arra épülő válaszlépéseket az Akcióterv végrehajtását biztosító feltételeket; együttműködő feleket, eljárási rendszereket és pénzügyi – hazai és uniós - forrásokat részletező fejezet zárja. Az Akcióterv legfontosabb elemeit hasonló struktúrában, az irányvonalak főbb intézkedéseit a Magyarország számára megfogalmazott specifikus ajánlások szerint csoportosítva, mutatjuk be.

Az Akcióterv gazdasági és munkaerő-piaci kontextusa

A gazdasági összefüggések meghatározó elemekeként a növekedés, a 2003 első felében bekövetkezett lassulást követően, ismét gyorsulni kezdett. A 2004-re prognosztizált éves reál GDP növekedés valamivel 4% alatt van, s jóval meghaladja az EU átlagot. Ugyanakkor 2003-ban az egy főre jutó termelékenységnövekedés átmenetileg lelassult.

Az Akcióterv munkaerő-piaci kontextusának közismert paraméterei: alacsony (57%) foglalkoztatási szint, amely relatíve alacsony (5,9%) munkanélküliségi rátával és magas inaktivitással (39,8%) párosul. Az EU átlagához képest különösen alacsony az idősebb korúak foglalkoztatási aránya, valamint a nők, az utóbbiak esetében azonban kisebb a lemaradás. Ugyanakkor mindkét csoport foglalkoztatási aránya növekedni kezdett, alapvetően a fokozatosan növekvő nyugdíjkorhatárnak köszönhetően. Ezzel egy időben a fiatalok foglalkoztatási mutatói romlottak, részben az oktatásban résztvevők száma, illetve az oktatásban töltött idő növekedése miatt. A gazdasági átalakulás egyenlőtlenségei jelentős regionális munkaerő-piaci különbségeket eredményeztek, különösen kistérségi és helyi szinten. A magyar munkaerőpiac erősen szegmentált; relatíve fejlett, urbanizált, magas foglalkoztatási arányú régiók mellett alacsony foglalkoztatással és magas munkanélküliséggel rendelkező mikro-régiók jellemzik.

A magyar foglalkoztatáspolitikai stratégia EFS szerinti céljai

A kormány a foglalkoztatáspolitikai legfontosabb prioritásának a foglalkoztatási szint növelését jelölte meg.

- *A teljes foglalkoztatás* uniós szinten 2010-re 70 %-os foglalkoztatási rátában kitűzött célját Magyarország esetében az Akcióterv 63 %-ban határozta meg, s kitűzésre kerültek a nem és kor szerint számszerűsített kapcsolódó részcélok is.¹¹ A teljes foglalkoztatás „magyar változatának” elérése évente átlagosan 0,8%-os foglalkoztatás-növekedést feltételez. A foglalkoztatás növelését szolgáló szakpolitikai intézkedések a munkahelyteremtés elősegítésére irányulnak a munkaerő költségének fokozatos csökkentésével, a KKV-k foglalkoztatási potenciáljának megerősítésével és a rugalmas foglalkoztatási formák támogatásával. A kínálati oldalhoz kapcsolódó intézkedések közé

¹¹ A nők esetében az Akcióterv 57 %, a férfiak esetében 69 %, az 55-64 évesek esetében pedig 2010-ig 37 %-os foglalkoztatási szint elérését határozta meg.

tartozik a munkanélküliek munkaerőpiacra való visszasegítése és az inaktív népesség foglalkoztathatóságának javítására irányuló erőfeszítések. E tekintetben kiemelendők az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ) modernizációját célzó fejlesztések, az aktivitást elősegítő eszközök hatékonyságának javítása és a munkaerő-piaci politikák reformja.

- *A munkavégzés minőségének és termelékenységének javítása* többek között szükségessé teszi a be nem jelentett munkavégzés magas szintjének csökkentését és az oktatási rendszer hatékonyságának javítását, különös tekintettel a tudásalapú társadalom megteremtésére. Ezen átfogó célt szolgáló intézkedések során a kormány megkülönböztetett figyelmet kíván szentelni a szociális párbeszéd keretei közötti konzultációnak.
- *A társadalmi kohézió és a társadalmi beilleszkedés erősítése* érdekében a magyar kormány a foglalkoztatás bővítésére irányuló intézkedések végrehajtása során kiemelt figyelmet szándékozik fordítani a roma népesség, az idősebb munkavállalók és a fogyatékkal élő emberek helyzetének javítására.¹² A rászorulóknak munkaerő-piaci esélyeinek javítását többek között a foglalkoztatási szolgálat egyéni igényekhez igazított eszközeivel, illetőleg az oktatás és a munkaerőpiac kapcsolatának erősítésével kívánják elérni.

A foglalkoztatási irányvonalakra adott magyar válaszok

A foglalkoztatási irányvonalakra adott magyar szakpolitikai válaszlépéseket a Magyarországnak címzett specifikus foglalkoztatáspolitikai ajánlások szerinti csoportosításban mutatjuk be.

A munkavállalók és a vállalkozások alkalmazkodóképességének erősítése

- A munkát terhelő adó- és járuléktérhek csökkentését célzó tervek között szerepel a munkáltatói társadalombiztosítási járulék 50%-os csökkentése 2005-től bizonyos munkavállalói csoportok alkalmazása esetén. Ezen túlmenően néhány további munkavállalói csoport esetében a munkáltató mentesül az egyösszegű egészségügyi hozzájárulás megfizetése alól bizonyos feltételek mellett, és a tervek szerint 2006-tól az egyösszegű hozzájárulás teljesen megszüntetésre kerül. A személyi jövedelemadó-rendszer középső adókulcsának megszüntetése 2005-től a tervek szerint az alacsony keresetű munkavállalók adóterheinek csökkenését eredményezi.
- A foglalkoztatás-barát bérnövekedés biztosítását szolgálja a minimálbéremelkedés visszafogása és a közszféra bérnövelésének korlátozása, melynek következtében 2004-ben a bérnövekedés a termelékenység-növekedés mértéke alatt maradt. Mivel a minimálbér-emelés mértéke és a versenyszféra

¹² A társadalmi beilleszkedést elősegítő, a foglalkoztatáspolitikához hasonlóan nyitott koordinációs módszerre épülő közösségi politika keretében a csatlakozást követően Magyarországnak is 2004-ben kellett elkészítenie a kérdéskörre vonatkozó nemzeti cselekvési tervét, amely „Nemzeti cselekvési terv a társadalmi összetartozásért” címmel 2004. júliusában került benyújtásra az Európai Bizottsághoz. Ez a dokumentum megjeleníti mindazon intézkedéseket, amelyeket a kormány 2004 és 2006 között a szegénység és a társadalmi kirekesztés csökkentése érdekében kíván tenni. A cselekvési tervnek, azon túlmenően is, hogy a foglalkoztatást jelöli meg a szegénységből kivezető legbiztosabb útként, számos foglalkoztatáspolitikai vonatkozása van. A két kormányzati dokumentum szoros együttműködésben készült. A „Nemzeti cselekvési terv a társadalmi összetartozásért” c. dokumentumról lásd bővebben az ICSSZEM honlapján: www.icsszem.hu.

béremelésére vonatkozó ajánlások országos szintű tripartit bértárgyalások keretében kerülnek meghatározásra, a foglalkoztatás-barát bérnövekedés hosszabb távon a kapcsolódó szociális párbeszéd folyamatok erősítését és a kollektív megállapodások által lefedettek körének növelését feltételezi.

A munkavállalás mindenki számára elérhető választási lehetőségének biztosítása.

- A szociális ellátórendszer célul tűzött reformjának előkészítéseként a rendszer felülvizsgálata a SZOLID projekt keretében történik. Emellett a munkanélküli ellátórendszer átalakítása is megkezdődött az álláskeresés ösztönzésének és a munkanélküli járulékok munkaerőpiacról való visszavonulást megakadályozó szerepe erősítésének céljával. A be nem jelentett munkavégzés csökkentését szolgáló intézkedések között szerepel az egységes foglalkoztatási nyilvántartórendszer létrehozása, a társadalombiztosítási járulék befizetéséhez kapcsolódó érdekeltség erősítése.
- A rugalmasabb és családbarát foglalkoztatási formák megteremtésére irányuló reformok olyan intézkedéseket foglalnak magukban, mint például hogy a gyermekgondozási segélyben vagy gyermeknevelési támogatásban részesülők, vagy az 50 éven felüliek részmunkaidős foglalkoztatása esetén a munkáltatók teljes mértékben mentesülnek az egyösszegű egészségügyi hozzájárulás megfizetése alól. Az intézkedések között szerepel továbbá a részmunkaidős foglalkoztatás szempontjából ellenősztönző hatású nyugdíjszabályok megszüntetése, a távmunka-végzésre vonatkozó speciális szabályozás és egy ESZA támogatással megvalósuló program, amely a nők munkaerő-piaci részvételét segíti.
- A megelőzést és az aktivizálást szolgáló munkaerő-piaci intézkedések részeként megkezdődött az aktív munkaerő-piaci politikák felülvizsgálata és a kormány számszerűsített célkitűzéseket határozott meg az aktiválás és a megelőzés indikátorainak javítására vonatkozóan. Az ÁFSZ modernizációja egy átfogó intézkedés keretében valósul meg, amelynek célja az állásközvetítés rendszerének továbbfejlesztése, valamint a regionális és helyi szolgáltató szervezetekkel való együttműködés erősítése a leghátrányosabb helyzetű térségek munkaerő-piaci helyzetének javítása érdekében.
- A foglalkozási és földrajzi mobilitást szolgáló intézkedések alapvetően az infrastruktúra-fejlesztését célozzák, de olyan intézkedések is idetartoznak, mint az ÁFSZ szolgáltatásainak kiterjesztése az inaktív népességre.
- A roma népesség munkaerő-piaci kilátásainak javítására irányuló intézkedések keretében az ÁFSZ speciális munkaerő-piaci programokat indított a hátrányos helyzetű csoportok – köztük a roma népességhez tartozók – részére. A kormány 2004-2006-ra szóló középtávú stratégiája a romák társadalmi integrációjára és a Nemzeti cselekvési terv a társadalmi összetartozásért (2004-2006) fontos stratégiai dokumentumok, amelyek a romák helyzetének javítását szolgálják.

Beruházás az emberi erőforrásokba.

- Alapvető cél az oktatási rendszer hatékonyságának javítása és rugalmasságának növelése. Az egész életen át tartó tanulás stratégiáinak kidolgozása folyamatban

van, az intézkedések végrehajtását azonban fel kell gyorsítani. A lemorzsolódás csökkentése a Szakiskolai Fejlesztési Program és a közoktatás egyik új fejlesztési programjának a céljai között szerepel. A szakképzés reformját és a Nemzeti Felsőoktatási Fejlesztési Stratégiát kulcsfontosságú eszköznek tekinti a kormány az oktatási rendszernek a munkaerőpiac képzettségi igényeihez való megfelelőbb hozzáigazítása szempontjából.

- Általános cél az egyetemi oktatáshoz való egyenlő hozzáférés javítása és a képzéshez való hozzáférés kiszélesítése. Az intézkedések között szerepel a hátrányos helyzetű tanulók ösztöndíjának biztosítása, a felsőoktatási intézmények pályázati rendszeren keresztül történő támogatása és a fogyatékos emberek felsőoktatásban való részvételét segítő kampány.

Az Akcióterv végrehajtását elősegítő intézkedések

Az Akcióterv létrehozásához hasonlóan a végrehajtása és annak monitoringja is tárcaközi együttműködéssel valósul meg. A végrehajtás legfontosabb szervezetei az állami Foglalkoztatási Szolgálat, annak központi, megyei és helyi intézményei, továbbá fontos szerepük van a szociális partnereknek és a civil szervezeteknek. A megvalósítást szolgáló Munkaerő-piaci Alapból, illetőleg nagyobb részben a Strukturális Alapokból és a Kohéziós Alapból származó ráfordításokat az egyes irányvonalak szerinti részletezésben az Akcióterv 4. sz. melléklete foglalja össze.¹³

A magyar Akcióterv uniós fogadtatása

2004 novemberében a tagállamok képviselői és a Bizottság szakértői szintű értékelés keretében – az összes tagállam akciótervével együtt, azonos folyamat keretében – megvitatták a magyar Nemzeti Foglalkoztatási Akciótervet. Az értékelések az Akciótervet egybehangzóan megalapozott, átgondolt, a kihívásokat reálisan számba vevő, és azokra adekvát választ adó szakpolitikai dokumentumnak tartották. Külön kiemelték komplex jellegét, amit a stratégiai célkitűzések – a foglalkoztatás bővítése, és ennek érdekében az inaktivitás csökkentése – meg is követelnek.

A tagállamok nemzeti foglalkoztatási akcióterveinek szakértői értékelése alapján a Bizottság készíti el az ún. Közös Foglalkoztatási Jelentés (Joint Employment Report, a továbbiakban: Jelentés) tervezetét. A Jelentés az Európai Bizottság és a Tanács közös dokumentuma, amely egyrészt összefoglalóan és összehasonlítóan értékeli a tagállamok az uniós foglalkoztatáspolitikai célok mentén elért teljesítményét, másrészt egyedi értékelést tartalmaz minden tagállamról. A Jelentés, mint erről korábban volt szó, az ún. nyitott koordinációs mechanizmus része.

A Jelentés Magyarországot érintő részének véglegesítésére 2005 februárjában, a Bizottság és Magyarország képviselői (FMM, OM, szociális partnerek) közötti kétoldalú egyeztetés keretében került sor.

A Jelentés megállapítja, hogy Magyarországon a foglalkoztatási ráta és az aktivitási ráta egyaránt nagyon alacsony, és jelentősen elmarad az uniós átlagtól. A magyar munkaerőpiac súlyosabb problémája a magas inaktivitás, ami fokozottan érinti az

¹³ Ld.: www.fmm.gov.hu

idősebb korosztályokat, az alacsony iskolai végzettségűeket és a hátrányos helyzetű csoportokat.

A kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzet ellenére a Jelentés a magyar kormány foglalkoztatáspolitikai intézkedéseit a nemzeti foglalkoztatási akcióterv alapján összességében – a többi tagállamhoz viszonyítva is – pozitívan értékeli.

Számos területen a tervezett intézkedések végrehajtása folyamatban van, vagy legalább megkezdődött a reformok kidolgozása, előkészítése. Ezek közül a legfontosabbak:

- a munkát terhelő adó- és járulékterhek csökkentése,
- visszafogottabb, a termelékenység növekedéséhez igazodó bérnövekedés biztosítása,
- a szociális ellátórendszer reformjának előkészítése,
- a munkanélküli ellátórendszer felülvizsgálata a Foglalkoztatási törvény átfogó módosítása keretében,
- az Állami Foglalkoztatási Szolgálat modernizációja,
- az egész életen át tartó tanulás stratégiájának kidolgozása.

A Jelentés szerint ugyanakkor az alábbi vonatkozásokban korlátozott az előrehaladás, vagy további sürgős intézkedések szükségesek:

- a munkaerő foglalkozási és földrajzi mobilitásának elősegítése,
- az alacsony iskolai végzettségűek képzésben való részvételének elősegítése,
- a be nem jelentett munkavégzés csökkentése,
- az oktatási rendszer rugalmasabbá és hatékonyabbá tétele a munkaerőpiac igényeivel összhangban.

1.2 Az új lisszaboni kezdet

A globalizálódó világ legversenyképesebb, tudásalapú gazdaságává válni kívánó Európai Unió 2004 végére szembesült ambiciózus foglalkoztatási tervei teljesítésének elbizonytalanodásával. Néhány ország (Dánia, Hollandia, Svédország és az Egyesült Királyság) kivételével, amelyekben a felnőtt (15-64 éves) népesség már több mint 70 %-a foglalkoztatott (amit a teljes foglalkoztatottság kritériumának tekintenek) az immár 25 országból álló EU-ban 2000 óta nem, vagy alig kimutatható mértékben nőtt a foglalkoztatottság. (1999: a munkavállalási korúnak tekintett 15-64 éves népesség 61,9 %-a volt foglalkoztatott; 2000-ben 62,4 %-a, 2001-ben és 2002-ben 62,8, 2003-ban 62,9 %-a). 2004-ről az Eurostat, az EU statisztikai hivatala 2005 tavaszáig nem adott ki számszerű jelentést, de az EU különféle állásfoglalásaiból kitűnik, hogy a foglalkoztatást nem sikerült növelni, viszont nőtt a munkanélküliség; az aktívan munkát keresők száma. (Az 1999-ben 9,2 %-os ráta 2000-ben 8,8; 2001-ben 8,5 %-ra csökkent, de 2002-ben ismét 8,8; majd 2003-ra 9,1 %-ra nőtt, azaz alig kevesebb, mint 1995-ben volt.)

A 2004. évi eredmények (amelyekről majd csak 2005 végére várható mértékadó adat) valószínűleg semmivel sem jobbak, inkább gyengébbek. (A 2005 tavaszán az EU Tanácsának benyújtott, szokásos éves jelentés (*Draft Joint Employment Report 2004/2005*) annyit jegyez meg, hogy az EU 15 nem veszített

munkahelyeket, de az új tagállamokban a foglalkoztatás vagy csak nagyon mérsékelten nőtt, vagy pedig csökkent, - *Communication from the Commission to the Council, 27.01.2005, COM (2005) 13 final.*)

A megtorpanást észlelve az EU már 2003-ban egy speciális bizottságot kért fel a helyzet áttekintésére. A bizottságot Wim Kok volt holland miniszterelnök vezette. A bizottság – mint arról a 2004-ben készített áttekintésünkben részletesen beszámoltunk – a munkahelyek létrehozását sürgette az Európai Unióban, s részletes ajánlásokat tett minden tagországnak a foglalkoztatás növelését akadályozó tényezők elhárítására.

A munkahelyek létrehozását sürgető jelentés (Jobs, jobs, jobs – creating more jobs in Europe – Munkahelyek, munkahelyek, munkahelyek – több munkahelyet teremteni Európában) arra figyelmeztet, hogy nem történt előrelépés a tagállamok által még 1997-ben Luxemburgban megerősített foglalkoztatáspolitikai célok teljesítése érdekében. A már egy évvel korábban is nyilvánvaló, a megtorpanást jelző, figyelmeztető adatok sem módosultak.

Holott az elérendő célok – a tudáson alapuló, versenyképes gazdaság, Európa polgárainak megélhetést és szociális biztonságot adó foglalkoztatottság, ezen belül a nők és a minden korábbinál jobb életkilátásokkal rendelkező idősebbek magas arányú kereső foglalkozása – nemcsak a tagállamok ambiciózus elhatározásai, hanem a globalizálódó világ által teremtett kényszer. Mint a jelentés írja: „A lisszaboni célok nagy kihívást jelentenek, de Európa nem engedheti meg magának, hogy lemondjon róluk. Egyrészt demográfiai okokból (a csökkenő és öregedő népesség miatt), másrészt versenypozíciója megerősítésének kényszere alatt (a globalizáció, innováció és a tudásalapú társadalom térnyerése közepette). A tagállamoknak meg kell erőltetniük maguknak, hogy lépést tartsanak ezekkel a célokkal”.

A sikeres foglalkoztatás-bővítéshez a jelentés négy alapkövetelményt határozott meg:

- a vállalkozások és a munkavállalók erőteljesebb alkalmazkodása az új helyzethez;
- minél több ember munkavállalási szándéka, jelenléte a munkaerőpiacon;
- az emberi tőkébe történő több és hatékonyabb beruházás;
- a tagországokban szükséges munkaerő-piaci reformok végrehajtása érdekében jobb kormányzati munka.

A jelentés – amelyet a tagországoknak adott konkrét ajánlások egészítettek ki – a következő hónapokban az EU újraformálódó foglalkoztatáspolitikájának kulcsdokumentumává vált.

2005 januárjában – a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően az Európai Bizottság benyújtotta év értékelő jelentését a Tanácsnak (a már idézett Közös Foglalkoztatási Jelentést, a vitára és jóváhagyásra váró Draft Joint Employment Report 2004/2005 (JER) beszámolót. A Jelentés – mind rendesen – részletesen elemzi az európai (és a tagállami) foglalkoztatás helyzetét. (A Magyarországra vonatkozó megállapításokra külön is kitérünk.)

A Tanács 2005 márciusában vitatta meg az értékelést. Ezt megelőzően azonban Barroso elnök – egyetértésben Verheugen alelnökkel – terjedelmes közleményt küldött az Európai Tanács tavaszi ülészakának: „Közös munkával a növekedésért és a munkahelyekért – A lisszaboni stratégia új kezdete” címmel. {2005. 02.02, COM (2005) 24}

A magyar nyelven is olvasható közlemény leszögezi: az eredmények mellett a lisszaboni stratégia megvalósítását kísérő nehézségek (a túlterhelt politikai program, a koordináció hiánya és olykor az egymással ütköző prioritások) miatt nem adhatóak fel az öt évvel ezelőtti elhatározott célokat. Ellenkezőleg: még sürgetőbbé válik megvalósításuk, hiszen ha nem erősödik meg a tagországok elkötelezettsége, „hamarosan európai társadalmi modellünk, nyugdíjrendszereink, életminőségünk kérdőjeleződik meg”.

A cél változatlanul a több és jobb minőségű munkahely teremtése. A szociális partnereket felkérték, hogy az Európai Tanács 2005 tavaszi ülészaka előtt dolgozzanak ki a lisszaboni stratégiával közös cselekvési programot, amelyben meghatározzák hozzájárulásukat a lisszaboni célok eléréséhez.

A tagállamoktól és a szociális partnerektől elvárják, hogy komolyabb erőfeszítéseket tegyenek a foglalkoztatás megszilárdítása érdekében „különösen olyan tevékeny foglalkoztatási politikák alkalmazásával, amelyek segítik a munkavállalókat és a munkában maradásra ösztönzik őket, olyan aktív időskori politikák kidolgozásával, amelyekkel a munkavállalók tovább maradnak a munkaerőpiacon, valamint a szociális védelmi rendszerek korszerűsítésével, amelyek biztonsága által a munkavállalók könnyebben fogadják el a változásokat”.

A Bizottság – a megtorpanásból kitörés érdekében – már 2005 januárjában új európai partnerség kiépítését javasolta: „A partnerségnek kizárólag egy célja lesz: a növekedés és a foglalkoztatás fellendítéséhez szükséges reformok megvalósításának megkönnyítése és felgyorsítása”. {COM (2005) 12. *Stratégiai célkitűzések 2005-2009. Európa 2010: Partnerség Európa megújulására – Jólét, szolidaritás és biztonság.*}

A közös Jelentésben is idézett program megvalósítása azért vált hangsúlyossá, mert az EU legtöbb tagországában elmaradtak, alig-alig jutottak előbbre a szükségesnek ítélt reformok. A legtöbb érintett ország tudatában van ugyan, hogy a munka világában és szociális ellátó rendszereiben egyaránt változások kellenek, és többhez hozzá is kezdett. (Különösen Németországban próbáltak átfogóbb intézkedésekkel változtatni a tartósan magas munkanélküliséget fenntartó szociális és munkanélküli ellátási szabályokon; a hagyományostól eltérő foglalkoztatási formákat hoztak létre, s reform-tervek készültek az egészségi ellátás, a munkaidő-korlátok, és más feltételek átalakítására. Franciaországban finanszírozási nehézségek miatt napirendre került az egészségügyi ellátás reformja, s ismét engedélyezték a 35 órás heti munkaidő meghosszabbítását. Ausztriában folytatni kívánják a régebben megkezdett nyugdíjreformot, különös tekintettel az idősebb dolgozók munkában tartására, stb.)

A kormányok azonban gyakran visszariadnak a végrehajtástól az éppen érintettek tüntetései, a politikai ellenfelek által is ösztönzött sztrájk-hullámok hatására. (Németországban előbb áprilisban, majd augusztusban zajlott le nagyobb szabású sztrájk- és tüntetés-sorozat; Olaszországban többször is volt általános sztrájk, milliós részvételű utcai tüntetés stb.)

A változások kényszere és nehézségei közepette az új lisszaboni kezdet ugyancsak nehéznek ígérkezik.

1.3 Ajánlások Magyarországnak és a Nemzeti Akcióterv

A közös Értékelés alapvetően a 2003 évi adatok tükrében minősítette Magyarország előrehaladását a foglalkoztatás növelésében.

A makrogazdasági mutatók közül külön foglalkozott a GDP tervezett növekedésével, megállapítva, hogy a csaknem 4 %-os növekedés meghaladja az EU átlagát. (A tényleges növekedés – a hivatalos magyar adatok szerint – hazánkban, az uniós átlagot meghaladóan, két másik tagországgal (Csehország, Luxemburg) megegyező mértékben, 4 %-kal nőtt. Ennél gyorsabb növekedést 8 ország ért el (köztük 6 új tagország), lassúbb ütemben 14 ország gazdasága fejlődött (köztük két új tagországa.) *{A KSH jelenti 2005/1., 9-13. old.}*

A közös Értékelés szerint viszont a munka termelékenységének egy főre jutó növekedése 2003-ban időlegesen csökkent Magyarországon. És – bár a foglalkoztatás nőtt, a teljes foglalkoztatási ráta (57 %) és a nők foglalkoztatásának rátája (50,9 %) jelentősen az EU átlaga alatt maradt. Az idősebb dolgozók foglalkoztatása is jóval alacsonyabb az EU átlagánál. 2003-ban a munkanélküliség szintje is alacsony maradt (5,9 %), de az alacsony szint továbbra is a nagyon alacsony munkaerő-piaci részvétellel párosul. A 60,6 %-os aktivitási ráta mellett csaknem 2,7 millió inaktív személy maradt távol a munkaerőpiactól, köztük több mint félmilliónyan társadalmilag nem támogatottan, önmaguk és családjuk eltartottjaként. A gazdaságilag inaktívak különösen a középkorúak és az idősebbek, a képzetlenek és a hátrányos munkaerő-piaci helyzetű rétegek (például a romák) társadalmi csoportjaiban koncentráálódtak.

A 2003 évi Értékelést már felülrő – a következőkben részletesen bemutatásra kerülő – 2004 évi folyamatok fontos eseménye az EU csatlakozással együtt járó kötelezettségek egyikeként elkészített Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv benyújtása.

A közös Értékelés ezt – az Európai Foglalkoztatási Stratégia prioritásaihoz illeszkedve – ismerteti, lényegében tudomásul véve a nemzeti törekvéseket. (Megjegyezzük: ez az Európai Unió – széles körben elismert és bírált – egyeztetési gyakorlata. A „nyitott koordináció” (open coordination) néven ismert módszer tulajdonképpen tudomásul veszi a tagországok – lényegében a magasabb beosztású köztisztviselők által közvetített – helyzet-értékelését, s nem bírálja felül azokat.)

1.3.1 A Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv főbb megállapításai

A 2004 októberében benyújtott magyar Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv néhány főbb vállalását összegezzük az alábbiakban.

Az Akcióterv az Európai Foglalkoztatási Stratégia elvei és fontossági sorrendje szerint foglalja össze Magyarország vállalásait az (eddig elhatározott) európai foglalkoztatás-növelés teljesítése érdekében.

Az Akcióterv – alapos és reális helyzetértékelés alapján – rendkívül óvatos foglalkoztatás-bővítést vállal: az akkor számszerűen érvényes, 2010-re 70 %-os foglalkoztatási szint eléréséhez mindössze évi nem egészen 1 %-os hazai foglalkoztatás-bővítést. (Ennyi, a végrehajtandó reformoktól függetlenül, valószínűleg a nyugdíjkorhatár általános, 62 évre emelésével is létrejönne.) A vállalat egyúttal azt jelenti, hogy Magyarország 2010-ig mindössze 5-6 %-ponttal, a 2004-ben elért 57 %-os foglalkoztatottsága helyett összesen kb. 5 %-kal, 63 %-ra emelkedik, ami még mindig jelentősen távol van a célul tűzött 70 %-os európai átlag szinttől, valamint a tagországok tervezett foglalkoztatási szintjétől. Más oldalról: Magyarország szerény vállalása továbbra is az EU 25 tagállama sereghajtók közötti pozícióját ígéri.

A nők esetében 2010-re az 57, a férfiak esetében a 69 %-ot; az 55-64 évesek esetében a 37 %-ot érné el a foglalkoztatottság mértéke.

Az EU értékelése szerint a fenti célok azt feltételezik, hogy évente átlagosan 0,8 %-kal kell növekednie a foglalkoztatásnak. Ehhez a munkaerő-keresletet és kínálatot befolyásoló intézkedésekre egyaránt szükség van. A munkaerőpiac **keresleti oldalán a foglalkoztatás bővítése új munkahelyek létrehozását feltételezi**. Tekintettel a mikro-vállalkozások jelentős számára, az új vállalkozások alapítása, az önfoglalkoztatók kiemelt támogatása helyett elsősorban a meglévő vállalkozások növekedésének támogatására kell koncentrálni. A Kormány *a munkahelyteremtést e tekintetben a munkaerő költségének fokozatos csökkentésével*, a mikro-, kis- és középvállalkozások foglalkoztatási potenciáljának megerősítésével és egy olyan kiszámítható pénzügyi és jogi környezet kialakításával kívánja elősegíteni, amely növeli a kisebb foglalkoztatók biztonságát. A strukturális átalakulás sikeres kezelése érdekében a Kormány támogatja a vállalatok alkalmazkodóképességének erősítését szolgáló kezdeményezéseket. A munkajogi szabályozás felülvizsgálata kulcsfontosságú eszköz e tekintetben. **A rugalmas foglalkoztatás** feltételeinek megteremtésére irányuló törekvésekkel együtt ugyanakkor a **foglalkoztatás biztonságának új formáit is ki kell alakítani** a szociális partnerekkel együttműködésben.

A **kínálati oldalon** a foglalkoztatás bővítésére irányuló intézkedéseknek – figyelembe véve a munkanélküliség viszonylag alacsony szintjét – **a munkanélküliek mellett az inaktív népesség munkaerőpiacra való visszatérésének támogatását is** szolgálniuk kell. E célt szolgálják az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fejlesztésére, az aktivizáló politikák hatékonyságának javítására, az ellátórendszer átalakítására irányuló intézkedések, elősegítve, hogy a munkavállalás mindenki számára tényleges és vonzó legyen. A Kormány

emellett *a munkaadókat is célzott támogatásokkal ösztönzi a munkaerőpiacra való belépés szempontjából hátrányos helyzetű emberek foglalkoztatására.*

2. A népesség gazdasági aktivitása

2.1 Nemzetközi trendek

Mint visszatérően ismertetjük, a nagy nemzetközi szervezetekbe (OECD, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet – Internationale Labour Organisation = ILO), közösségekbe (Európai Unió) tömörült országok az 1980-as évektől igyekeznek egységes elvek és módszerek (Munkaerő-felmérés, Labour Force Survey = LFS) szerint összevetni gazdaságaik működésének mérőszámait.

A foglalkoztatást érintő, nemzeti statisztikákban használatos meghatározásokból és mérési módoktól esetleg többé-kevésbé eltérő fogalmi rendszer az OECD országokban honosodott meg. Kidolgozója és ajánlója a munkavállalók, a munkáltatók nemzeti szervezeteit és a kormányok képviselőit tömörítő ILO volt, amelynek ajánlásai mindhárom, érintett fél egyetértésén alapulnak.

A felméréseket a nemzeti statisztikai hivatalok végzik, a nagy nemzetközi szervezetek statisztikai intézményeinek irányításával. (A földrésznyi országokat – mint például az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália -, Európa úgyszólván minden országát stb. átfogó OECD, valamint a fejlődő világ legtöbb országát is tömörítő ILO mellett az EU statisztikai részlege, az Eurostat önállóan is közli a tagországaira vonatkozó összehasonlító adatokat.) A globalizálódó világban egyre fontosabbá váló hasonlóságok és különbségek ismerete miatt a nemzeti felmérések is mindinkább a nemzetközi gyakorlat fogalmi és mérési rendszereihez igazodnak.

A magyarországi munkaerőpiac legfontosabb jelenségeit az OECD, de főként az EU adataival együtt, azok tükrében mutatjuk be.

A különböző forrásokból származó, összevont adatok módszertani okokból kissé eltérhetnek (pl. az OECD 2003-ban a 15 EU ország mellett a csatlakozni szándékozó országok adatait is közölte, s ebben szerepel Magyarország is; az Eurostatnak az Employment in Europe c. kiadványban közölt adatai rendszeresen az adott év **második negyedévi** munkaerő-felmérésének eredményei stb.) A KSH által végzett munkaerő felmérés 2004 évről rendelkezésre álló hazai adatai **éves átlagok**. A többnyire tized-százalékos eltérések nem módosítják a jól kirajzolódó, tartós tendenciákat.

A nemzetközi összehasonlítások egyik alapkérdése: az ország felnőtt (15-64 éves) népességéből mennyien dolgoznak, vagy keresnek munkát azért, mert nincs kereső foglalkozásuk, de dolgozni akarnak, másoknak pénzért munkát végezni. A már foglalkoztatottakat és a munkát keresőket tekintik a gazdaságban részt venni kívánónak, **gazdaságilag aktívnak**.

Az EU alapvető törekvése, hogy a felnőtt népesség a lehető legnagyobb arányban vegyen részt a gazdaság működésében, mindenki jusson munkához, aki dolgozni akar, s munkájával gondoskodhasson saját és családja megélhetéséről, mint dolgozó részesüljön jogi védelemben, egészség-biztosításban, idős korában nyugdíjban, hozzájárulva egyúttal a magas szintű tudáson alapuló, versenyképes gazdaság működéséhez. Különösen a nők és az idősebbek körében sürgető a munkaerő-piaci részvétel növekedése. A nem-kereső nők jórészt biztosítatlanok, tehát családjukra (ha van) vagy a társadalom segítségére szorulnak megélhetésükhöz, betegség esetén, idős korukra. Az idősebbek minél hosszabb

idejű munkáját – a saját, öröndetesen megnőtt várható élettartamuk, felhalmozott, s jól értékesíthető tudásuk mellett – a számos országban egyre kevésbé fenntartható nyugdíj-rendszerek tehermentesítése igényli.

Az 1997-ben Luxemburgban a tagállamok közös elhatározásával megfogalmazott, majd Lisszabonban 2000-ben kiegészített, ambiciózus foglalkoztatás-növelési célok – mint már említettük – egyfelől már 2002-ben elakadtak; másfelől, egyre kényszerítőbb erővel sürgetik a változásokat, az „új lisszaboni stratégiát”. Az utóbbival azt, hogy a kormányok – a világgazdasági folyamatok erőteljes változásai, a gazdasági növekedés más földrészekre áthelyeződő súlypontjai közepette, az európai kilátások romlása miatt – hajtsák végre a foglalkoztatás növelését elősegítő reformokat.

2003-ban ugyanis (sőt, amennyire érzékelhető, 2004-ben is) országoként különböző mértékben, de vagy stagnáltak, vagy romlottak a foglalkoztatás növelésének feltételei.

Az aktivitási ráta 0,3 %-kal nőtt 2003-ban az EU – most már a 2004-ben csatlakozott országokat is idesoroló – 25 tagországában.

Minthogy a ráta értékét mind a foglalkoztatottság, mind a munkát keresők számának növekedése emeli, fontos megjegyezni, hogy – mint erről már ugyancsak szó volt – ezúttal a munkanélküliek táborra nőtt.

Az OECD országokban 0,5 %-kal nőtt a munkaerőpiacon aktív népesség aránya, de csak néhány térségben a foglalkoztatottság növekedésének eredményeként (például Észak-Amerikában, Kanadában, Mexikóban, az USA-ban, valamint Oceániában, Ausztráliában, Új-Zélandban). Az Európai OECD országok átlagában 0,1 %-kal csökkent a foglalkoztatottság, ugyan ennyivel nőtt a munkanélküliség.

2.1 sz. táblázat

A gazdasági aktivitás mértéke az OECD országokban, a többi EU tagországban és Magyarországon 2002, 2003

	A 15-64 éves népesség, millió főben		Ebből gazdaságilag			
			aktív,%		inaktív*,%	
	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.
OECD országok együtt	746,0	781,5	70,0	69,8	30,0	30,2
Ebből						
USA	189,6	193,3	76,4	75,8	23,6	24,2
EU 15 tagország	250,9	251,3	69,7	70,1	30,3	29,9
EU új 10 tagország	50,8	50,7	65,8	65,5	34,2	34,5
ebből Magyarország	6,8	6,8	59,7	60,6	40,3	39,4

* Az aktivitási adatok alapján számított adat .

Forrás: OECD Employment Outlook, Employment in Europe 2004.

Az OECD adatok értelmezéséhez szükséges tudnivalók letölthetők a www.oecd.org/dataoecd/29/23/25501352@pdf Sources and Methods: OECD Economic Outlook címről.

Az Európai Unió stagnáló, kissé romló foglalkoztatási viszonyai közepette a gazdaságilag aktívak aránya alig változott. A különbségek azonban országoként igen jelentősek.

Munkavállalási korúnak minősülő – az összehasonlíthatóság érdekében mindenütt a 15-64 éves – népességből több országban a még tanulók kivételével úgyszólván mindenki jelen van a munkaerőpiacon. A legnagyobb arányban Dániában, ahol a 15-64 évesek csaknem 80 %-a aktív a gazdaságban; és csaknem eléri ezt a szintet Svédország, Hollandia, az Egyesült Királyság felnőtt népességének aktivitása is.

Magasnak – a 70 %-ot meghaladónak – minősíthető az aktivitás Európa néhány további országában is (Ausztria, Finnország, Portugália, az új tagországok közül Ciprus, Csehország stb.).

A legkisebb törekvést a kereső foglalkoztatásra Magyarországon mérték: 2003-ban a felnőtt népesség alig több mint 60 % dolgozott, vagy keresett munkát. (A helyzet 2004-ben sem változott; az aktív népesség aránya 0,1 százalékponttal, 60,5 %-ra csökkent.) Csaknem ilyen alacsony volt az aktivitás 2003-ban Olasz-, Lengyel- és Görögországban is.

2.2. sz. táblázat

Az EU 15-64 éves népességének gazdasági aktivitása 2002-2003.

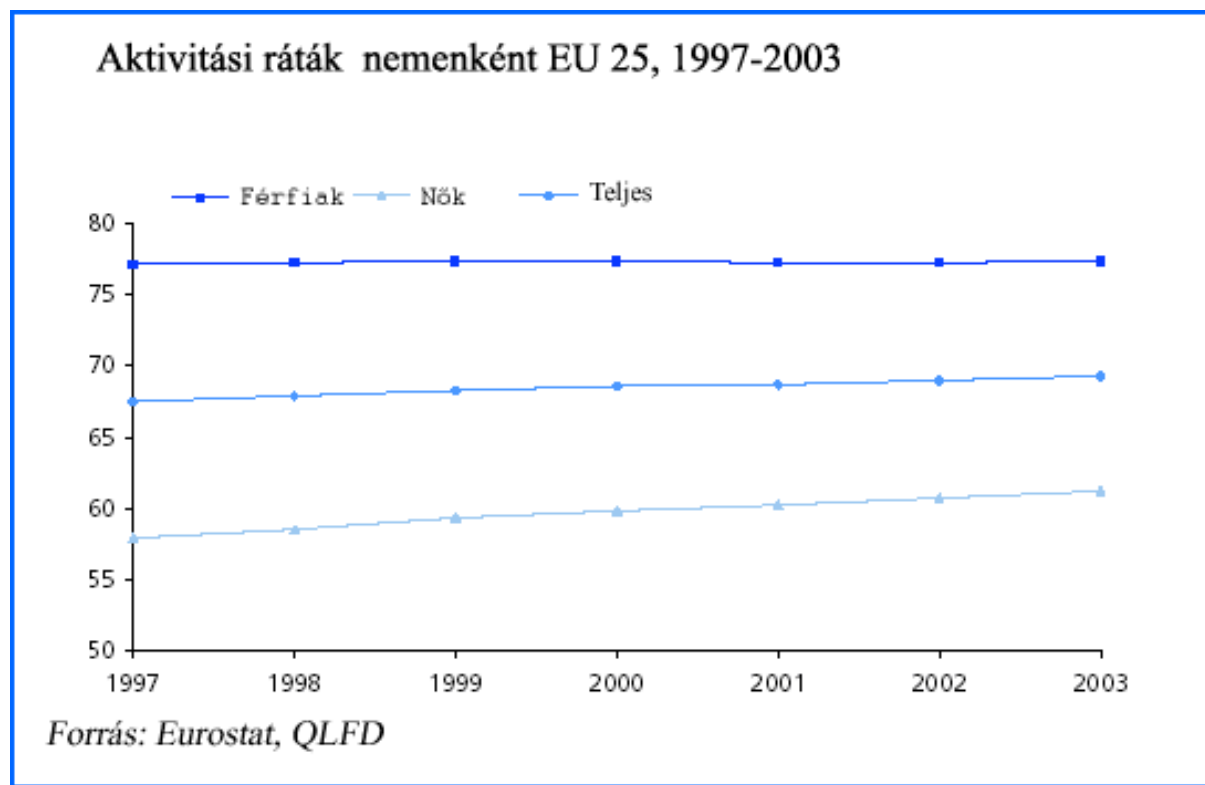
	Foglalkoztatottak		Munkanélküliek		Gazdaságilag aktívak		Inaktívak	
	aránya a 15-64 éves népességből							
	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.
Belgium	59,9	59,6	4,9	5,3	64,8	64,9	35,2	35,1
Csehország	65,4	65,7	5,2	4,5	70,6	70,2	29,4	29,8
Dánia	75,9	75,1	3,7	4,4	79,6	79,5	20,4	20,5
Németország	65,4	65,8	6,1	5,7	71,5	71,5	28,5	28,5
Észtország	62,0	62,9	7,3	7,2	70,1	70,1	30,7	29,9
Görögország	56,7	57,9	6,4	6,0	63,9	63,9	36,9	36,1
Spanyolország	58,4	59,7	7,6	7,6	67,3	67,3	34,0	32,7
Franciaország	62,8	62,8	6,1	6,2	69,0	69,0	31,1	31,0
Írország	65,6	65,4	3,1	3,4	68,8	68,8	31,3	31,2
Olaszország	55,5	56,1	5,6	5,4	61,5	61,5	38,9	38,5
Ciprus	68,6	69,2	2,6	3,2	72,4	72,4	28,8	27,6
Lettország	60,4	61,8	8,4	7,4	69,2	69,2	31,2	30,8
Litvánia	59,9	61,1	9,7	8,8	69,9	69,9	30,4	30,1
Luxemburg	63,1	n.a.	1,9	n.a.	n.a.	n.a.	35,0	n.a.
Magyarország	56,2	57,0	3,5	3,6	59,7	60,6	40,3	39,4
Málta	54,5	n.a.	4,1	n.a.	n.a.	n.a.	41,4	n.a.
Hollandia	74,4	73,5	2,1	2,8	76,3	76,3	23,5	23,7
Ausztria	69,2	69,2	3,4	3,5	72,7	72,7	27,4	27,3
Lengyelország	51,5	51,2	13,1	12,7	63,9	63,9	35,4	36,1
Portugália	68,2	67,2	3,9	4,9	72,1	72,1	27,9	27,9
Szlovénia	63,4	62,6	4,4	4,5	67,8	67,1	32,2	32,9
Szlovákia	56,8	57,7	13,1	12,3	69,9	70,0	30,1	30,0
Finnország	68,1	67,7	6,8	6,8	74,9	74,5	25,1	25,5
Svédország	73,6	72,9	4,0	4,4	77,6	77,3	22,4	22,7
Egyesült Királyság	71,1	71,8	3,9	3,8	75,6	75,6	24,4	24,4
EU25	62,8	62,9	6,2	6,4	69,0	69,3	31,0	30,7
EU15	64,2	64,3	4,5	5,7	69,7	70,0	30,3	30,0

Forrás: Employment in Europe 2004.

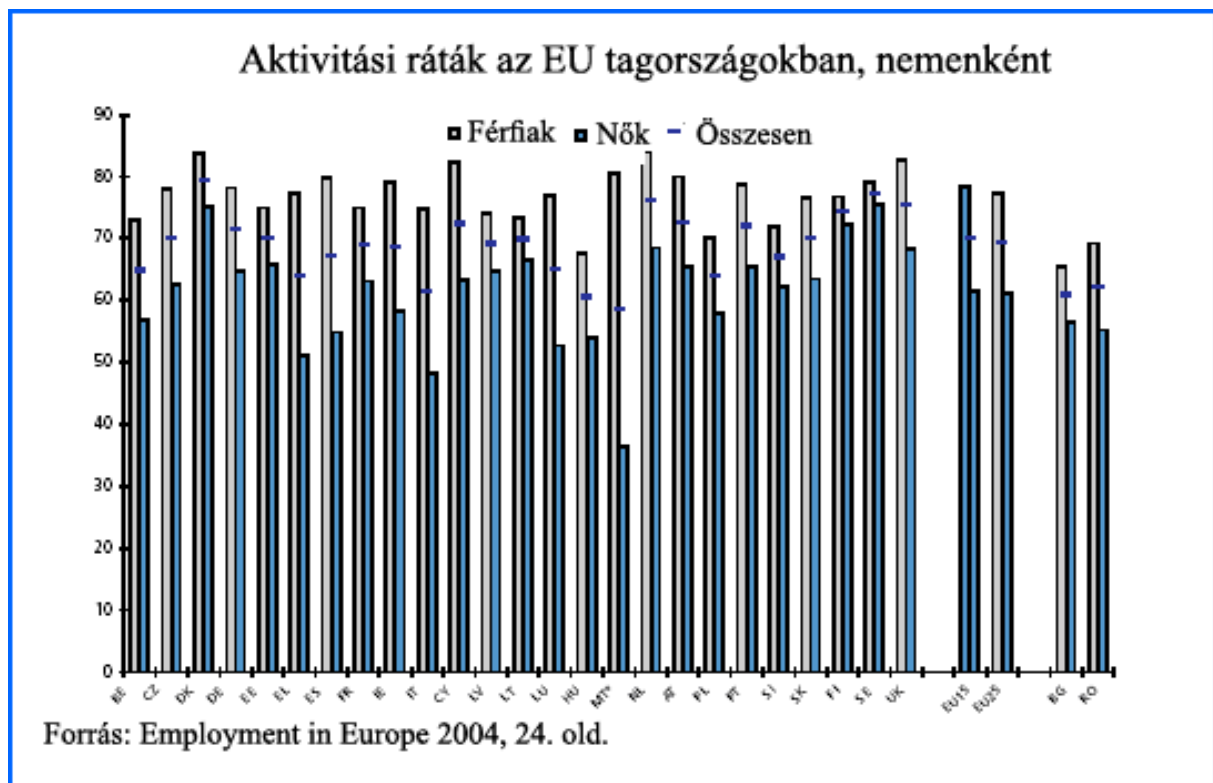
Ebben a helyzetben gyakorlatilag nem változott sem a nők, sem az idősebbek munkaerő-piaci helyzete.

Az EU25 átlagában 2003-ban nagyjából ugyanannyi férfi dolgozott, mint 1997-ben; a hét év során a nők aránya csak szerény mértékben emelkedett (57,9 %-ról 61,2 %-ra, azaz éves átlagban fél százaléknál is kevesebbel).

1. ábra

A legtöbb EU tagországban a nők továbbra is a népességben belüli arányuknál jóval kisebb mértékben jelentek meg a munkaerőpiacon: a munkavállalási korúaknak több mint a felét adják, (51,2 %-át), és még a férfiak csaknem 80 %-a (77,4 %) volt aktív, a nők alig több, mint 60 %-a (61,2 %). A nők gazdasági aktivitásában egyébként szélsőségesek maradtak a tradicionális különbségek: a svéd és dán nők 75 %-os munkaerő-piaci részvételéhez képest az olasz, a görög, a spanyol nőknek csak mintegy a fele volt jelent a munkaerőpiacon. A korábban magas női foglalkoztatás ellenére Magyarország ugyancsak az alacsony aktivitási rátájú országok közé került.

Mindez annak ellenére történt, hogy a nők átlagos életkilátásai a férfiakét jelentősen meghaladóan javultak. A demográfiai számítások és előrejelzések szerint az 1950 körül született nők várható átlagos élettartama mintegy 3-4 évvel haladta meg a férfiakét, s ez a különbség – mindkét nem tovább javuló életkilátásai mellett – némileg tovább nőtt. A 2001-ben az EU15 tagállamaiban született férfiak több, mint 75 éves korig élnek, a nők várható átlagos életkora pedig meghaladja a 80 évet.

Bár az újonnan csatlakozott országok többségében nem igen jó a helyzet (Magyarországon például a 2000 körül született nők várható élettartama 5,1 évvel, a férfiaké 7,2 évvel rövidebb az EU15 átlagánál) Európa szerte egyelőre megoldatlan feladat a nők tömegeinek a saját munkájukon alapuló jövedelmének megteremtése, illetve időskori, a nyugdíj-biztosítástól függő ellátása.

Hasonló gond maradt az idősebbek minél tovább tartó önálló kereső tevékenysége, illetve igényének ösztönzése.

Az idősebbek – az európai nyugdíjrendszerek következtében az 55 éven felüliek – munkában maradását eddig az EU legtöbb országában nem sikerült megfelelően elősegíteni.

Az Európában (lényegében a második világháború után) meghonosodott nyugdíjrendszerek sokféle korrekcióra szorulóknak. Az egyik, változtatást igénylő szabály a nyugdíj-korhatár. Éppen a megnövekedett életkilátások következtében ma már korainak tűnik a legtöbb európai országban érvényes 65. életév elérésekor nyugdíjazás. (Ez, a nők esetében még korábban is történhet.) Több országban a szabályok a 65 évnél korábbi nyugdíjba menést is lehetővé teszik,

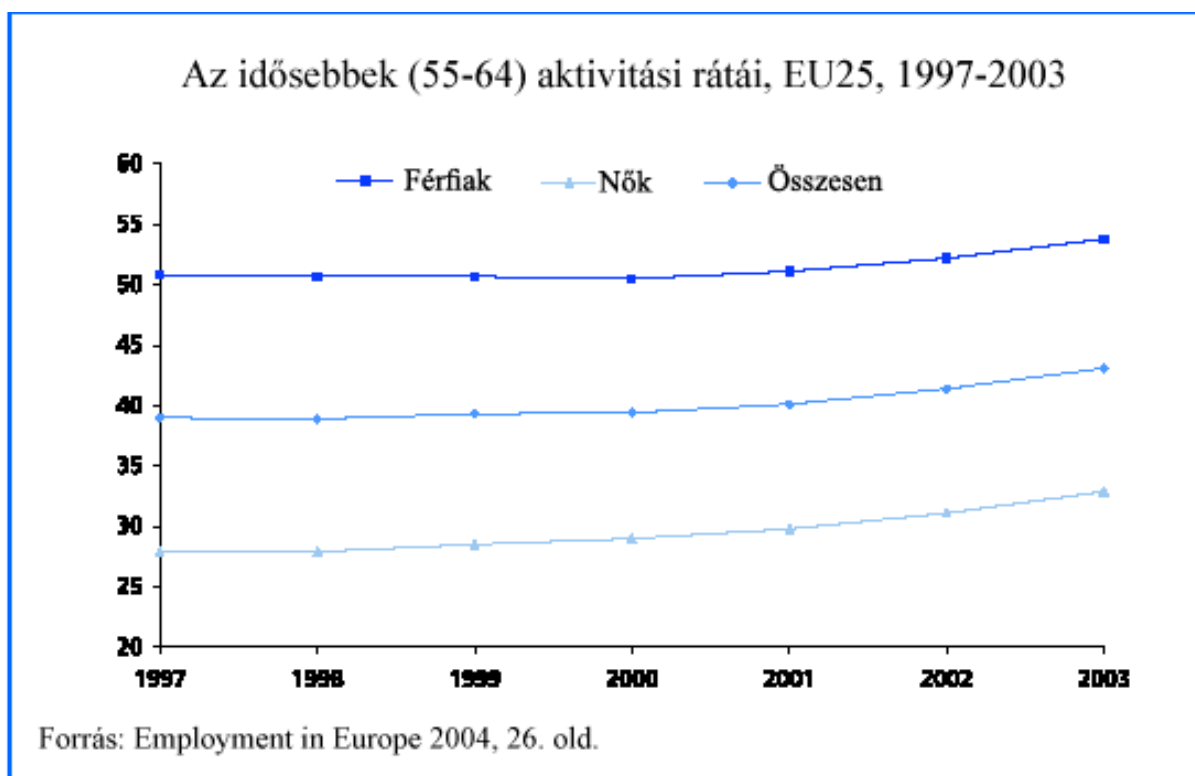
például különböző szakmákban (közalkalmazottak, nehéz fizikai munkát végzők), vagy jelentős munkahelyvesztést elszenvedő szakmák, stb. esetében.

A gazdaságok nehezebb helyzete miatti nyugdíjazási szabályokat ugyan a legtöbb európai országban megszigorították, általában érvényben maradt az, az országok munkajogában rögzített szabály, hogy a korhatárt elérő dolgozókat – minden egyéb indoklás nélkül – el lehet küldeni, azaz nyugdíjas állományba lehet helyezni.

A nagy nemzetközi szervezetek számára az elmúlt években végzett sokféle elemzés arra a következtetésre jutott, hogy **a.)** az országok tradicionálisan kialakult nyugdíj-korhatárát Európában nem szükséges megváltoztatni (Ageing and Income Financial Resources in 9 OECD countries, OECD, 2001); **b.)** az ennél korábbi nyugdíjazást azonban korlátozni kellene, hiszen számos országban ténylegesen a korhatárnál korábban mennek az emberek nyugdíjba, illetve az embereket a továbbdolgozásra, szellemi és fizikai képességeik további értékesítésére kellene ösztönözni. Ennek érdekében Európa-szerte számos program született és sokféle kísérlet indult – mindeddig érdemleges siker nélkül. A magasan képzettek, s az önállók ugyan szívesen dolgoznak tovább, az alacsonyabb képzettségű alkalmazásban állók zöme azonban az bizonytalan foglalkoztatási helyzetben maga is szívesebben vállalja a kivonulást a munkaerőpiacról, s a munkajövedelemnél ugyan kisebb, de biztos és fix összegű nyugdíj-jövedelmet.

1997 és 2003 között kissé emelkedett ugyan az idősebbek gazdasági aktivitása (egyebek között azért is, mert több európai országban, különösen a volt szocialista országokban emelkedett az általános 65 évhez képest jelentősen alacsonyabb nyugdíjkorhatár) az EU azonban okkal elégedetlen az eredménnyel.

3. ábra

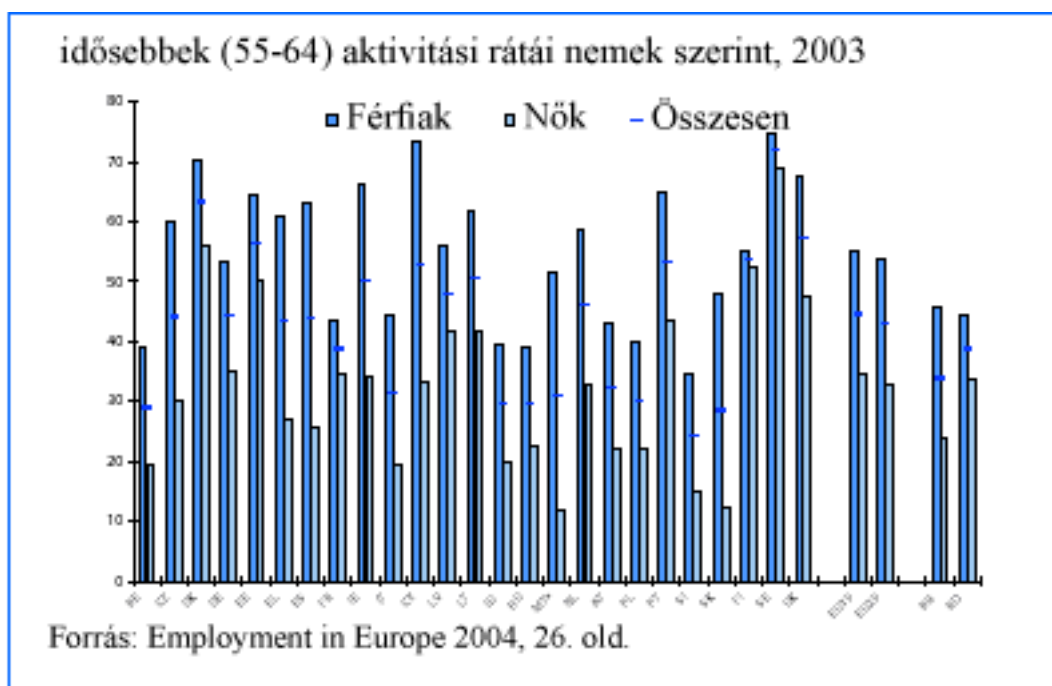
A Közös Értékelés szerint az idősebbek munkaerő-piaci jelenléte számos tagországban „makacsul alacsony”, különösen a nők esetében.

Magyarországon – elsősorban a nyugdíj-korhatár évek óta tartó emelkedésének köszönhetően – kissé növekszik a munkaerőpiacon maradók aránya (férfiak: 2002: 36,9 %; 2003: 39,0 %; nők: 2002: 18 %; 2003: 22,4 %). Számos ok, egyebek között az európai átlagnál még mindig több évvel rövidebb munkavállalási kor miatti különbség azonban tartós akadály az aktivitási szint érdemleges növekedése előtt.

A legtöbb tagállam specifikus javaslatokat kapott az EU-tól. Az átfogó aktív időskori foglalkoztatási-stratégia létrehozása helyett azonban sok országban csak kisebb részintézkedésekig jutottak. Az adó- és járulék-rendszerek és a nyugdíj-reformok inkább csak elbátortalanítják a korai nyugdíjazást, de nem növelik az alkalmazhatóságot és az egész életcikluson átívelő munkaerő-piaci részvételt. Több tagállam kifejezetten korlátozta a társadalmi párbeszéd indítványozását. {JER 2004/2005. 10. old.}

Az EU tagországai között eléggé szélsőségesek a különbségek, amit csak fokoznak a férfiak és a nők aktivitásának helyenként igen jelentős eltérései.

4. ábra

Az országoktól sokkal határozottabban lépéseket váró EU az eddigi nyugdíjreformokat számos országban kísérő ellenállás dacára az aktivitást növelő változások elkerülhetetlenségét hangsúlyozza – az európaiak jövője érdekében.

2.2 A gazdasági aktivitás Magyarországon 2004-ben

2004-ben az országnak 6 826,3 ezer főnyi, 15-64 éves népessége volt; ebből 51,2 % volt a nők aránya. A nemzetközi összehasonlításokban használt 15-64 népesség létszáma az egy évvel korábbihoz képest tízezer fővel csökkent; a férfiaké

kevesebb, mint ezer fővel, a nőké több, mint 9 ezer fővel. A csökkenésben elsősorban a munkavállalási korba lépő fiatal korosztálynak a korábbiánál kisebb létszáma játszott szerepet (csaknem 6 ezerrel kevesebben léptek munkavállalási korba, mint egy évvel korábban) és valamelyest csökkentette az érintett korosztályok létszámát a 2003-ban az előző tíz év tendenciájához képest mérsékeltebben megnőtt halálozás.¹⁴

A 15-64 éves népesség mindössze 60,5 %-a volt jelen a munkaerőpiacon; valamivel kevesebben, mint 2003-ban.

2.3 sz. táblázat

A 15-64 éves népesség gazdasági aktivitása 2003-ban és 2004-ben

ezer főben

	Népesség	Ebből		Együtt: gazdaságilag aktív	Gazdaságilag nem aktív	Aktivitási arány	Foglalkoztatási arány	Munka- nélküli- ségi ráta
		Foglalkoztatott	Munka- nélküli					
F-N Együtt								
2003	6 836,3	3 897,2	244,3	4 141,5	2 694,8	60,6	57,0	5,9
2004	6 826,3	3 874,7	252,4	4 127,1	2 699,2	60,5	56,8	6,1
Ebből:								
Férfi								
2003	3 330,0	2 112,7	138,4	2 251,1	1 078,9	67,6	63,4	6,2
2004	3 329,2	2 102,0	136,6	2 238,6	1 090,5	67,2	63,1	6,1
Nő								
2003	3 506,3	1 784,5	105,9	1 890,4	1 615,9	53,9	50,9	5,6
2004	3 497,1	1 772,7	115,8	1 888,5	1 608,6	54,0	50,7	6,1

Forrás: Munkaerő-felmérések 2004 (KSH, 2005.)

A hazai munkavállalási kor szerint – amely meghatározóan alakítja a népesség munkaerő-piaci részvételét – a statisztikai arányok kissé jobbak.

A korai munkavállalási kor 2004-ben a nők esetében egy évvel hosszabbodott, így a 15-59 éves nők minősültek a gazdaság potenciális szereplőinek. A férfiak 15-61 éves korukban számítottak munkavállalási korúnak.

A többé-kevésbé általános európai munkavállalási kornál alacsonyabb nyugdíjkorhatár óvatos (az életkilátások lassúbb növekedését is figyelembe vevő), a 62. életévet megcélzott növekedése jobb esélyt is ad az idősebbek munkaerőpiacon maradására, az esélyek azonban egyelőre eléggé mérsékeltek.

¹⁴ „A halálozások az elmúlt tíz évben határozottan csökkenő tendenciát mutattak. Az 1993 évi több mint 150 ezer fős halálozás hosszú évtizedek óta rekord magasságúnak számított, ezzel szemben a 2001-2002 évi 132-133 ezer fős halálozás több mint két évtized óta a legalacsonyabb érték volt. 2003-ban ismét mérsékelt növekedés volt tapasztalható, mintegy 3000 fővel többen hunytak el, mint egy évvel korábban. Nem lehetett tudni, hogy megtorpant-e a tíz éve tartó javuló irányzat, vagy más oka van az emelkedésnek. ... A kor szerinti halandósági adatokból egyértelművé válik, hogy az 55 év feletti férfi népesség valamennyi korcsoportjában emelkedett a halálozás 2003 első félévében. ... A nőknél figyelemreméltó, hogy az emelkedés már a középkorú, 45-49 éves lakosság körében jelentkezik”. {A halálozások alakulása, A KSH jelenti, 2004. 9. 44-48. old.}

E korosztályokhoz 2004-ben 3 186,2 ezer nő, és szinte ugyanannyi, 3 188,6 ezer férfi, együttesen 6 374,8 ezer fő tartozott. A nők 58,4%-a, a férfiak 69,5 %-a volt jelen (együttesen 64,0%-a) a munkaerőpiacon, mint foglalkoztatott, vagy mint aktívan munkát kereső.

2003-hoz képest azonban körükben is csökkent valamelyest az aktivitási ráta, a foglalkoztatottak több mint 20 ezres létszámú csökkenése, s a munkát keresők mindössze 8 ezer fő körüli növekedése következtében.

2.4 sz. táblázat

A munkavállalási korú népesség gazdasági aktivitása 2003-ban és 2004-ben

ezer főben

	Népesség	Ebből		Együtt: gazdasági- lag aktív	Gazdasá- gilag nem aktív	Aktivi- tási arány,%	Foglalkoz- tatási arány,%	Munkanél- küliségi ráta,%
		foglalkoz- tatott	munka- nélküli					
F-N Együtt								
2003	6 325,3	3 847,2	243,1	4 090,3	2 235,0	64,7	60,8	5,9
2004	6 374,8	3 825,4	251,3	4 076,7	2 298,1	64,0	60,0	6,2
Ebből: Férfi								
2003	3 191,2	2 095,6	138,2	2 233,8	957,4	70,0	65,6	6,2
2004	3 188,6	2 080,8	136,5	2 217,3	971,3	69,5	65,3	6,2
Nő								
2003	3 134,1	1 751,6	104,9	1 856,5	1 277,6	59,9	55,9	5,6
2004	3 186,2	1 744,6	114,8	1 859,4	1 326,8	58,4	54,8	6,2

Forrás: Munkaerő-felmérés

2.5 sz. táblázat

Gazdasági aktivitás, korcsoportok és nemek szerint, 2004

főben, ill. %-ban

Korcsoportok, nemek	Foglalkoztatottak	Munkanélküliek	Gazd. aktívak	Gazd. nem aktívak	Ebből: passzív munkanélk.	15-74 éves népesség	Aktivitási arány %	Munkanélk. ráta %	Foglalkoztatási arány %
15-19									
Férfiak	14 176	8 247	22 423	291 165	3 910	313 588	7,2	36,8	4,5
Nők	8 197	3 824	12 021	294 943	2 873	306 964	3,9	31,8	2,7
Együtt	22 373	12 071	34 444	586 108	6 783	620 552	5,6	35,0	3,6
20-24									
Férfiak	157 606	25 071	182 677	156 373	9 811	339 050	53,9	13,7	46,5
Nők	125 810	18 777	144 587	191 885	4 715	336 472	43,0	13,0	37,4
Együtt	283 416	43 848	327 264	348 258	14 526	675 522	48,4	13,4	42,0
25-29									
Férfiak	351 739	22 624	374 363	50 356	9 808	424 719	88,1	6,0	82,8
Nők	249 620	18 984	268 604	145 460	4 986	414 064	64,9	7,1	60,3
Együtt	601 359	41 608	642 967	195 816	14 794	838 783	76,7	6,5	71,7
30-39									
Férfiak	598 462	35 800	634 261	63 128	15 344	697 389	91,0	5,6	85,8
Nők	446 809	30 849	477 658	211 596	9 272	689 254	69,3	6,4	64,8
Együtt	1 045 271	66 649	1 111 919	274 724	24 616	1 386 643	80,2	6,0	75,4
40-54									
Férfiak	775 740	38 009	813 749	208 685	21 070	1 022 434	79,6	4,7	75,9
Nők	779 777	38 617	818 394	283 036	18 191	1 101 430	74,3	4,7	70,8
Együtt	1 555 517	76 626	1 632 143	491 721	39 261	2 123 864	76,8	4,7	73,2
55-59									
Férfiak	155 106	6 395	161 501	125 683	4 105	287 184	56,2	4,0	54,0
Nők	134 411	3 788	138 199	199 848	3 186	338 047	40,9	2,7	39,8
Együtt	289 517	10 183	299 700	325 531	7 291	625 231	47,9	3,4	46,3
60-64									
Férfiak	49 144	513	49 657	195 138	992	244 795	20,3	1,0	20,1
Nők	28 076	978	29 053	281 867	604	310 921	9,3	3,4	9,0
Együtt	77 220	1 491	78 710	477 005	1 596	555 716	14,2	1,9	13,9
65-69									
Férfiak	10 610	64	10 675	178 396	188	189 071	5,6	0,6	5,6
Nők	7 842	316	8 158	275 918	94	284 076	2,9	3,9	2,8
Együtt	18 452	380	18 833	454 314	282	473 147	4,0	2,0	3,9
70-74									
Férfiak	4 741	41	4 782	158 011	106	162 792	2,9	0,9	2,9
Nők	2 523		2 523	256 403		258 927	1,0		1,0
Együtt	7 264	41	7 305	414 414	106	421 719	1,7	0,6	1,7
Összesen									
Férfiak	2 117 323	136 764	2 254 087	1 426 935	65 334	3 681 022	61,2	6,1	57,5
Nők	1 783 065	116 133	1 899 198	2 140 957	43 921	4 040 155	47,0	6,1	44,1
Együtt	3 900 388	252 897	4 153 285	3 567 892	109 255	7 721 177	53,8	6,1	50,5
15-64 évesek (ezer főben)									
Férfiak	2 102,0	136,6	2 238,6	1 090,5	65,0	3 329,1	67,2	6,1	63,1
Nők	1 772,7	115,8	1 888,5	1 608,7	43,9	3 497,2	54,0	6,1	50,7
Együtt	3 874,7	252,4	4 127,1	2 699,2	108,9	6 826,3	60,5	6,1	56,8
Munkavállalási korúak* (ezer főben)									
Férfiak	2 080,8	136,5	2 217,3	971,3	64,6	3 188,6	69,5	6,2	65,3
Nők	1 744,6	114,8	1 859,4	1 326,8	43,2	3 168,2	58,4	6,2	54,8
Együtt	3 825,4	251,3	4 076,7	2 298,1	107,8	6 374,8	64,1	6,2	60,0

* férfiak: 15-61, nők 15-59 évesek

Forrás: KSH, Munkaerő-felmérések

Az aktivitási ráta makacsul alacsony szintje egyértelműen jelzi, hogy nem történt változás a munkaerőpiac működési feltételeiben: nem szélesült az álláskínálat, nem jelentek meg a legfiatalabbak és az idősek alkalmazását elősegítő formák. A jobbitás reményében hozott korábbi intézkedések lényegében hatástalanok maradtak (újabb, vissza nem térítendő támogatás új munkahelyek létrehozásához; az álláskereső ösztönzése, a távmunka-programok stb.). A zömmel 2003 végén született intézkedésektől várt eredmények azonban 2004-ben sem születtek meg; valószínűleg elsősorban azért, mert a különféle támogatások zöme a regisztrált munkanélküliek elhelyezkedését kívánta ösztönözni, de nem segítette elő az inaktívak százezreinek a munkaerőpiacra lépését. Az utóbbihoz egyébként elégtelenek a foglalkoztatáspolitikai legjobb szándékú, de saját hatáskörben megvalósítható intézkedései – a helyzet érdemi megváltoztatásához a kormányzat összehangolt akciói szükségesek.

2.3 „Az új magyarországi kezdet”

Az EU taggá válás ebből a szempontból is új reményeket hozott. Az EU fejlettebb országaihoz történő felzárkózás sokféle programja között 2004 őszére elkészült a magyar Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv is. (A Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterv, Magyarország, 2004 teljes terjedelmében olvasható a FMM honlapján, (www.fmm.gov.hu))

A valamennyi tagországgal azonosan, a közös foglalkoztatáspolitikai célok teljesülése érdekében kötelezettségeket vállaló nemzeti program az Európai Foglalkoztatási Stratégiához, s a taggá válásra felkészülés során megfogalmazott ajánlásokhoz igazodott.

A foglalkoztatási szint szerény (2010-ig évi 0,8 %-os) növelésének alapvető célján – valamint az Európai Foglalkoztatási Stratégiában meghatározott törekvésekhez igazodó vállalatokon – túl az EU tagság egyik első, fontos hozadéka a foglalkoztatáspolitikai gondolkodásmód átalakulása.

A 80-as évek végétől – jól magyarázható okokból – a magyar foglalkoztatáspolitikát valójában a munkanélküliséget kezelni igyekvő politikának tekinthetjük. Intézkedései a (regisztrált) munkanélküliekre összpontosultak, s legfőképpen szociális támogatást igyekeztek nyújtani számukra. (Egyúttal nagy figyelem fordult a védő-intézkedésekre, az igénybevétel feltételeinek erős korlátozására, nehogy illetéktelenek is hozzájussanak.)

A hazai szabályok szerint kezdetben csak a korábban munkaviszonnyal rendelkezők, s a pályakezdők regisztráltathatták magukat munkanélküliként, s részesülhettek az állami munkaügyi szervezet szolgáltatásaiból. 2001. július 1-től valamivel szélesebb a regisztrálható munkanélküliek köre. A jelenleg érvényes meghatározás szerint „a munkaviszony létesítéséhez szükséges feltételekkel rendelkezők” regisztrálhatók. Az öregségi nyugdíjra jogosultak, s az oktatási intézmények nappali tagozatán tanulók továbbra sem minősülhetnek munkanélkülinek, akkor sem, ha aktívan munkát keresnek.

A különféle ellátások, s az úgynevezett aktív munkaerő-piaci programok zöméhez a munkáltatók és a munkavállalók befizetéseiből képződő (az évek során többféle0 elnevezéssel létező) alap adta a fedezetet.

A fentiekkel jellemezhető „foglalkoztatáspolitikai” az egész, mintegy 15 éves időszakban egyúttal óhatatlanul tárca-politikaként létezett, az egymást váltó, egymással rivalizáló politikai pártok kormányzási ciklusaiban. A rendszerváltást követő években többször is átszervezett (egy ciklus idejére meg is szüntetett) munkaügyi tárca tevékenysége ritkán váltotta ki a kormányzat érdeklődését, holott a foglalkoztatás növelése érdekében szükséges reformok össz-kormányzati akciókat kívánnak. (Mégpedig – az esetek egy részében – jelentős horderejű reformokat. A Wim Kok jelentés megfogalmazásában: „Több és jobb munkahelyet létrehozni csak erős politikai akarattal, az összes szereplő koordinált együttműködésével és közös erőfeszítésével lehetséges”.)

Noha csak a legelső lépéseket tette meg, Magyarország a csatlakozással vélhetően elindult az európai igényű foglalkoztatáspolitikai létrehozása útján.

2004-ben több olyan jogszabály is született, ami a munkanélküliek szociális támogatásának, segítségének szándékán túl a foglalkoztatás új esélyeit kínálja az inaktívak különböző csoportjainak.

Ilyen szempontból a legígéretesebb a 2004. évi CXXIII. törvény (A pályakezdő fiatalok, az ötven év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról.)

Mint már a címéből is látható, a törvény több, a munkaerőpiacon eddig jelen nem lévő társadalmi csoport foglalkoztatásához kínál a munkáltatóknak új feltételeket, jellemzően alanyi jogon járó járulék-kedvezményt.

Az elmúlt években készült, számos nemzetközi összehasonlítás szerint az EU tagországok között Magyarországon kifejezetten magasak a munkáltatók által a munkabérek után az államnak befizetendő kötelező adók és járulékok. Ennek negatív következményei – elsősorban az alkalmazásokat visszatartó hatása, valamint a foglalkoztatás egy részének a bejelentetlenül (adózatlanul) végzett formák felé terelése – közismertek.

Az új jogszabály – célszerűen – a munkáltatókat kívánja ösztönözni arra, hogy a 25 évesnél fiatalabb pályakezdőket, valamint a 30 évesnél fiatalabb, 2 éven belüli diplomával rendelkezőt ösztöndíjasként alkalmazzon, s így a fiatal munkatapasztalatot szerezhessen. A munkáltató mindkét esetben a munkaerő-költség egyik eleme, a 29 %-os társadalombiztosítási járulék (11 % egészségügyi és 18 %-os nyugdíjbiztosítási) felét igényelheti vissza, 9 havi foglalkoztatás esetén.

Hasonló járulék-kedvezményben részesül a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően – azaz az inaktív státuszából kilépő – dolgozót alkalmazó is; ha legalább három hónapig vállalja az érintett 9 hónapon túli tovább-foglalkoztatását.

Az ötven év feletti (regisztrált) munkanélkülit alkalmazó esetében a munkaügyi szervezet dönt arról, hogy a kedvezményben részesíti-e a munkáltatót. Ha a

munkaügyi központ megítéli a támogatást, akkor az a munkaerő-költség több elemére is kiterjedhet (az egészség- és nyugdíjbiztosításon kívül a munkaerő-piaci alapba befizetendő 3 %-os munkaadói járulékra, továbbá a tételesen befizetendő – 2004-ben személyenként és havonta 3.450.- Ft – egészségügyi hozzájárulásra). E terhek felétől mentesülhet a munkaadó.

A fenti, meghatározott csoportok alkalmazását támogató kedvezményeken túl létszám-növelés esetén adóalap kedvezményekben részesülhetnek a legfeljebb 5 főt foglalkoztató vállalkozások; az adóalaptól minden plusz fő után levonható az adóév első napján érvényes minimálbér.

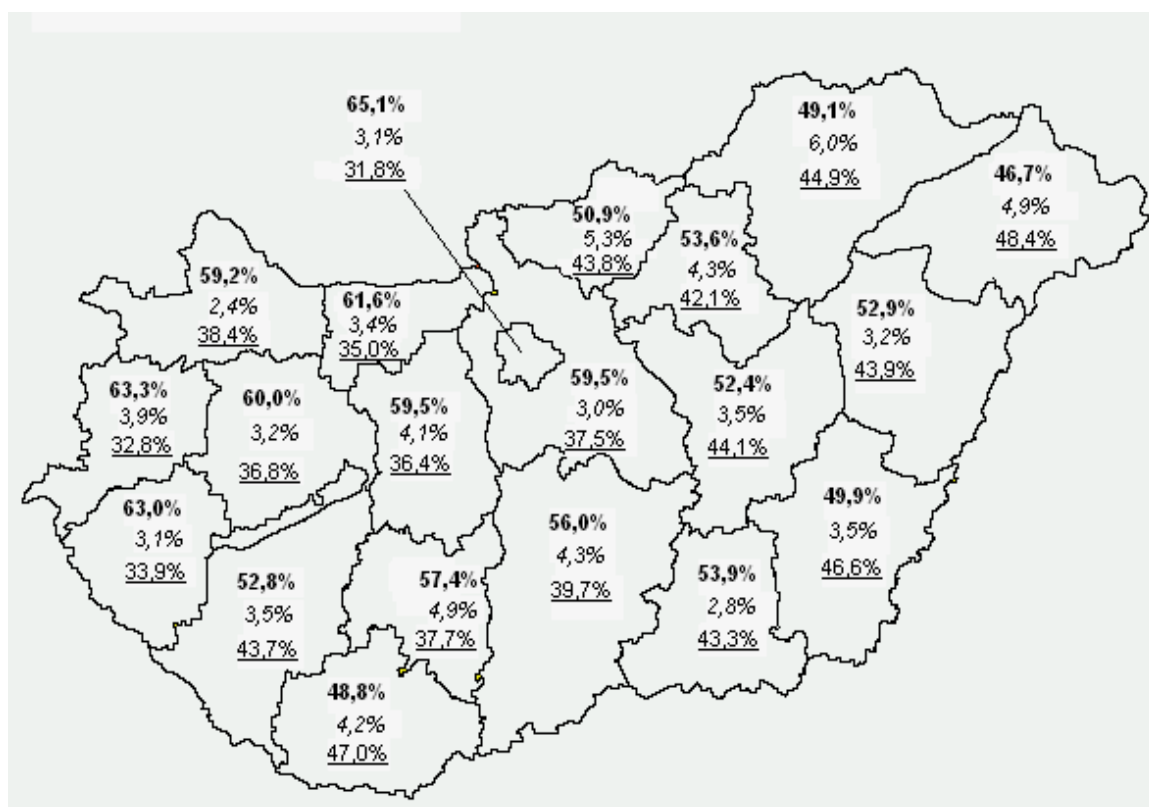
A kis- és középvállalkozások is, az eddigieknél kisebb létszám-növelés esetén is jogosulttá válnak adókedvezményre, munkahelyteremtő beruházás megvalósításakor; bár a törvény, ha a korábbinál szerényebb mértékű, de így is ritkán előforduló mértékű létszámbővítésekhez nyújtana kedvezményt (kisvállalkozás 30, illetve 15 fős; középvállalkozás 150, illetve 75 fős többlet-létszám esetén).

Az állami támogatás nélküli létszám-bővítésekhez ugyancsak új adóalap kedvezmény terve kapcsolódik: a helyi iparüzési adóalaptól a vállalkozó az általa foglalkoztatottak éves átlagos létszámának növekedése esetén mindentöbblet-foglalkoztatott után 1 millió Ft adóalap-mentességre jogosult.

A foglalkoztatás bővítése érdekében hozott intézkedések – különösen az eddig inaktív státuszúak munkába állását megkönnyítők – a foglalkoztatáspolitikai szemlélet-váltásának fontos jelei. Természetesen Magyarországon (is) még alapvető változásokra, nagyobb léptékű reformokra lesz szükség a következő években ahhoz, hogy érzékelhetően növekedni tudjon a népesség gazdasági aktivitása.

5. ábra

A 15-64 éves népesség gazdasági aktivitása megyénként, 2004.

3. FOGLALKOZTATOTTSÁG

3.1 A lisszaboni folyamat

Az EU Bizottságának 2005 évi tavaszi beszámolójára elkészített közös Foglalkoztatási Jelentés – a Bizottság 2004 tavaszi ülésének javaslatára – áttekintette a középtávú lisszaboni stratégia állását, az Európai Foglalkoztatási Irányvonalakat és a Tanács ajánlásait. *{Draft Joint Employment Report 2004/2005 (SEC(2005) 67) Brussels, 27.01.2005 COM (2005) 13. final.}*

Az Európai Foglalkoztatási Stratégia úgyszólván minden kérdésére kitérő beszámoló megállapítja: az eddigi munkaerő-piaci reformok a gazdaság lassulása közepette erősítették a foglalkoztatás rugalmasságát; néhány, viszonylag szegényebb tagországban nőtt a munka hatékonysága. Mégis, jelenleg szerény az előrehaladás az EFS három fő céljának, nevezetesen: a teljes foglalkoztatás, a munka minősége és hatékonysága, s a társadalmi kohézió és befogadás teljesítésében.

Az együttes foglalkoztatási ráta stagnált, 63 % maradt, a nők és az idősebbek folyamatosan növekvő részvétele ellenére. A 2010-re kitűzött lisszaboni cél, a 70 %-os foglalkoztatási szint egyre kihívóbbnak látszik. Az idősebbek foglalkoztatási rátájának, amely 2003-ban a 40 % fölé nőtt, még nagy különbséget kell áthidalnia a 2010-es 50 %-os célíg. A 60 %-os női foglalkoztatási ráta elérését szolgáló haladás ugyancsak lelassult.

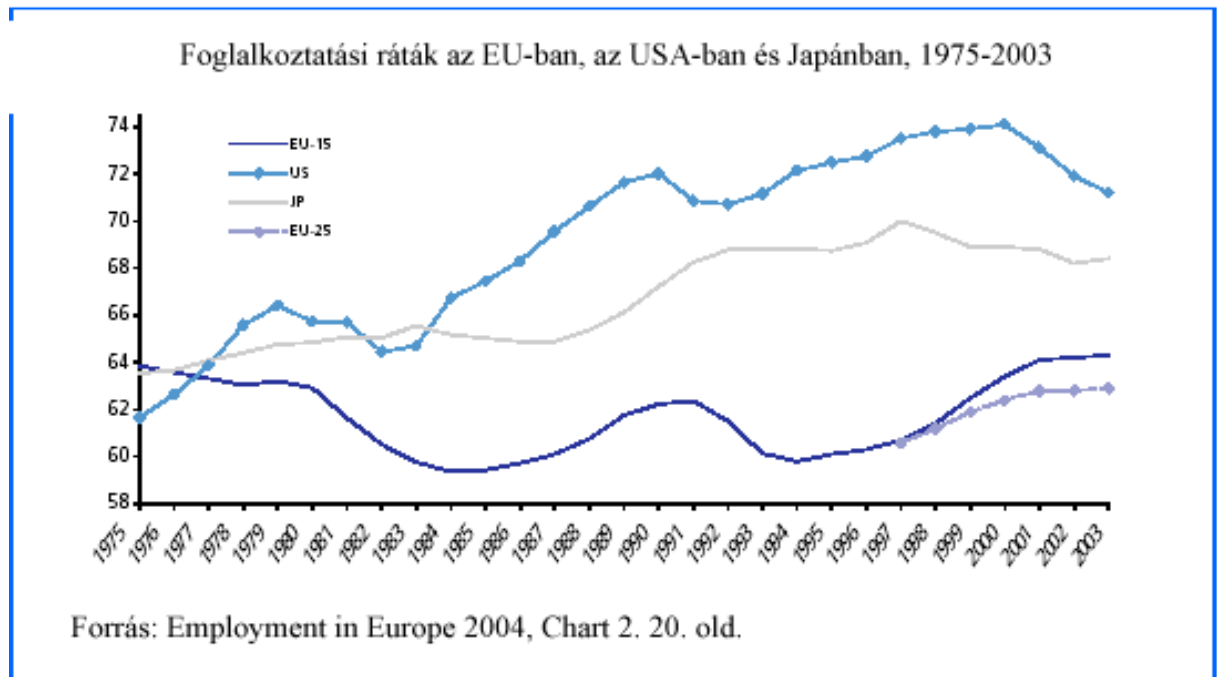
A beszámolóban ismételten megerősített számszerű célokról ezúttal is elhangzott: Európának még több mint 22 millió munkahelyet kell létrehoznia. Az EU a 2005-re célul tűzött (67 %-os) foglalkoztatottsági szintet nem tudja elérni, de a 2010-es cél sem lesz teljesíthető sokkal több pozitív, a nők és az idősebbek foglalkoztatását növelő trend nélkül.

Az ugyancsak változatlan feltétel: át kell hidalni a szakadékokat az EU szintű foglalkoztatási prioritások és azok nemzeti végrehajtása között. Alapvető, hogy a kormányok sajátjuknak tekintsék az EU céljait és elősegítsék a közvélemény meggyőzését az EU elkötelezettségek cselekvésekre fordításának szükségességéről nemzeti és lokális szinteken. Alapvető a partnerség a reformokért, a nemzeti célokért és a megfelelő pénzügyi háttérért.

A Nemzeti Foglalkoztatási Akcióterveknek nagyobb politikai legitimációt kell kapniuk és válnak a döntési eljárások integráns részévé. A válasz-lépések számos új tagállamban biztatóak. A nemzeti akciótervek átláthatósága (transparency) és látható volta (visibility) még szélesebb körű kölcsönös tanulási folyamatot tesz szükségessé, mind a tagállamok között, mind az EU-val.

Az EU tehát 2005 tavaszán, az előző évek megtorpanása ellenére nemcsak, hogy nem adta fel, de megerősítette foglalkoztatáspolitikai céljait, mint Európa társadalmi és gazdasági helyzete jobbításának egyik legfontosabb zálogát.

A nagy versenytársakkal, az USA-val és Japánnal összehasonlítva az immár több évtizedes foglalkoztatási trendek alig csökkenő különbséget jeleznek.

3.2 Foglalkoztatottság az EU tagállamaiban

Az EU szintjén mért, 2003-ban 63 %-os foglalkoztatottság mögött tartós és nagyarányú különbségek jellemzik az immár 25 tagország foglalkoztatottságának szintjét.

Az északi és a déli tagállamok közötti, régtől jól ismert különbségekhez most már a 2004-ben taggá vált volt szocialista országok – részben egymáshoz hasonló – sajátosságaiból fakadó különbségek társulnak.

A foglalkoztatás szintje nézőpontjából néhány EU tagország már régen lépést tart az USA-val a foglalkoztatott népesség arányában – elérve és túlhaladva a teljesnek tekintett, 70 %-os szintet.

Az OECD adatai szerint az USA-ban 1990-ben a 15-64 éves népesség 72,2 %-a volt foglalkoztatott; 2000-ben 74,1 %-a, 2003-ban 71,2 %-a. Ugyanezekben az években az EU tagállamai közül Dániában, Svédországban, Hollandiában és az Egyesült Királyságban érték el (vagy haladták meg) az USA magas foglalkoztatási szintjét.

Az USA és a 70 %-os foglalkoztatási szintet elért EU tagországok, 1990, 2000, 2003.

	1990.	2000.	2003.
USA	72,2	74,1	71,2
Dánia	75,4	76,4	75,1
Svédország	83,1	74,2	74,3
Hollandia	61,1	72,9	73,6
Egyesült Királyság	72,5	72,4	72,9

Forrás: Employment Outlook, OECD, 2004, 294. old.

Ezekben az országokban, ha kellett, sokféle, egymást erősítő intézkedést hoztak a foglalkoztatás magas szintjének megőrzése, illetve a csökkenés kivédése (Svédország) érdekében. Az intézkedések sora – a nyugdíj-rendszer és a munkanélküli ellátás reformjától (Egyesült Királyság), a részmunkaidő feltételeinek megteremtésétől, a munkaközvetítés piacosításán át a szociális juttatásokban részesülők esetében a munkával szerzett többletjövedelmek premizálásáig (Hollandia) – mindenütt a gazdaság új feltételeihez igazodást szolgált, láthatóan eredménnyel.

A másik véglet: a foglalkoztatási helyzetükön nem, vagy csak alig változtatni képes országok. A legjobb, és a leggyengébb eredményt felmutatók foglalkoztatási szintje között 2003-ban (csakúgy, mint nagyjából a 90-es évek során) akár 20 százalékpontnál is több lehet a különbség.

A legjobb és a leggyengébb foglalkoztatási szintű EU tagországok, 1990, 2000, 2003.

	1990.	2000.	2003.
Dánia	75,4	76,4	75,1
Görögország	54,8	55,9	58,0
Szlovákia	-	56,8	57,7
Magyarország	-	56,0	57,0
Olaszország	52,6	53,9	56,2
Lengyelország	-	55,0	51,4

Forrás: Employment Outlook, OECD, 2004, 294. old.

A foglalkoztatást nem, vagy alig növelni képes országokban (ahová az Európai Unió adatai alapján egyébként Málta is sorolható) nyilvánvalóan jelentős reformokra lesz szükség, amelyek a foglalkoztatás közvetlen feltételein túl átfogóan alakítják annak egész környezetét is. A tennivalók zömét a nemzeti akciótervekre adott vélemények, ajánlások összefoglalják az érintett országok számára.

Az EU legjobb és leggyengébb foglalkoztatási szintjét elért országok között elhelyezkedő többség egy részénél már ugyancsak a 70 %-ot közelíti az arány (Ausztria, Ciprus, Portugália, Finnország). Az EU átlag közelében lévők többségénél még ugyancsak különféle, a foglalkoztatás szintjét növelni hivatott reformok kezdődtek, egyelőre változó eredményekkel (Cseh-, Német-, Észt-, Franciaország, Szlovénia). A saját, korábbi szintjéhez képest két ország ért el számottevő eredményt: a gazdasági változásokat a munkaerő-piaci reformokra is

felhasználó Írország, valamint a foglalkoztatás egykori, korporatista szabályait egyre határozottabban átalakító Spanyolország. (Írországban 1992 óta az 51,1 %-os szintről 2003-ra 65,4 %-ra, Spanyolországban 49%-ról 59,7%-ra nőtt a foglalkoztatottság, jelezve a gazdasági ciklusoktól részben független munkaerőpiaci reformok szükségességét és eredményeit.)

Fontos tanulság, hogy az ún. legjobb munkavállalási korúak, azaz az iskolarendszert már elhagyó, de a nemzeti nyugdíj-szabályok szerinti visszavonulást még választani nem tudó, 25-54 éves korosztályok Európa-szerte magas (2003-ban 76,5 %-os) arányban voltak foglalkoztatottak. Ezen belül a kereső férfiak aránya elérte a 85,1 %-ot (1997 óta mindig is 85 % felett volt). Azaz, a foglalkoztatás bővítése – részben az érintettek szociális védelme, de legalábbis azonos súllyal a dolgozni képes emberek, mint a nemzetek leghatékonyabb tőkéjének értékesülése érdekében – a legtöbb országban még kevésbé foglalkoztatott nők és az idősebbek kereső foglalkoztatásának biztosításával lehetséges.

Megállapítható, hogy a magas foglalkoztatási szintet elért országokban általában magas mind a nők, mind az idősebbek foglalkoztatása (Svédország, Dánia).

3.3 sz. táblázat

Az EU tagországok foglalkoztatási rátái, 2002, 2003.

%

Ország	Foglalkoztatási ráták							
	Összesen		Férfiak		Nők		Idősebbek	
	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.
Belgium	59,9	59,6	68,3	67,3	51,4	51,8	26,6	28,1
Csehország	65,4	64,7	73,9	73,1	57,0	56,3	40,8	42,3
Dánia	75,9	75,1	80,0	79,6	71,7	70,5	57,9	60,2
Németország	65,4	64,8	71,8	70,6	58,9	58,8	38,7	39,3
Észtország	62,0	62,9	66,5	67,2	57,9	59,0	51,6	52,3
Görögország	56,7	57,9	71,4	72,5	42,5	43,9	39,7	42,3
Spanyolország	58,4	59,7	72,6	73,2	44,1	46,0	39,7	40,8
Franciaország	62,8	62,8	69,1	68,9	56,5	56,7	34,7	36,8
Írország	65,6	65,4	75,5	75,0	55,6	55,8	47,1	49,0
Olaszország	55,5	56,1	69,1	69,6	42,0	42,7	28,9	30,3
Ciprus	68,6	69,2	78,9	78,8	59,1	60,4	49,4	50,4
Lettország	60,4	61,8	64,3	66,1	56,8	57,9	41,7	44,1
Litvánia	59,9	61,1	62,7	64,0	57,2	58,4	41,6	44,7
Luxemburg	63,1	n.a.	75,3	n.a.	50,8	n.a.	29,5	n.a.
Magyarország	56,2	57,0	62,9	63,5	49,8	50,9	26,4	29,8
Málta	54,5	n.a.	75,3	n.a.	33,6	n.a.	30,3	n.a.
Hollandia	74,4	73,5	82,4	80,9	66,2	65,8	42,3	44,8
Ausztria	69,2	69,2	75,9	75,8	62,5	62,8	29,7	30,4
Lengyelország	51,5	51,2	56,9	56,5	46,2	46,0	26,1	26,9
Portugália	68,2	67,2	75,9	74,1	60,8	60,6	50,9	51,1
Szlovénia	63,4	62,6	63,4	62,6	58,6	57,6	24,5	23,5
Szlovákia	56,8	57,7	62,4	63,3	51,5	52,2	22,8	24,6
Finnország	68,1	67,7	70,0	69,7	66,2	65,7	47,8	49,6
Svédország	73,6	72,9	74,9	74,2	72,2	71,5	68,0	68,6
Egyesült Királyság	71,7	71,8	78,0	78,1	65,3	65,3	53,5	55,5
EU ÖSSZESEN	62,8	62,9	71,0	70,8	54,7	55,0	37,4	36,7

Forrás: Employment in Europe, 2004.

A lisszaboni folyamat során a nők foglalkoztatásában Spanyolországban, az idősebbekében Finnországban, Hollandiában, Franciaországban és Dániában történt érdemlegesnek tekinthető növekedés.

3.4 sz. táblázat

Az EU foglalkoztatásának növekedése 1998, 2003

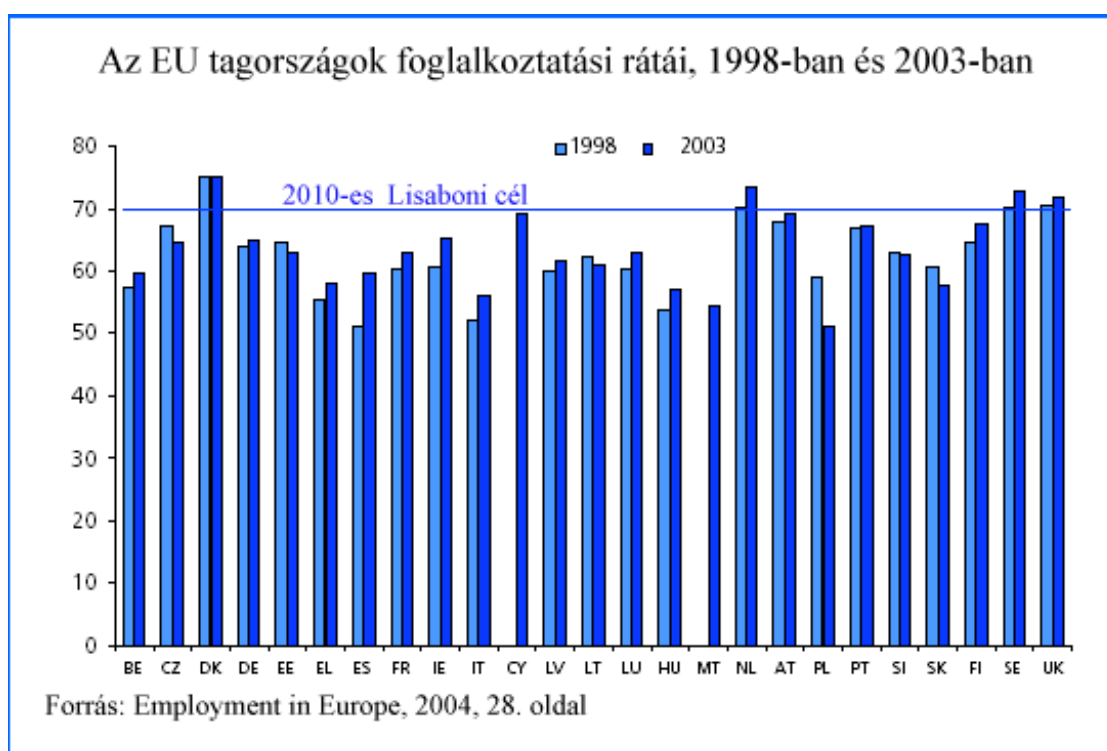
Ország	Foglalkoztatási ráták						Változás 1998-hoz képest százalékpontban		
	1998.			2003.					
	Összesen	Nők	Idősebbek	Összesen	Nők	Idősebbek	Összesen	Nők	Idősebbek
Belgium	57,4	47,6	22,9	59,6	51,8	28,1	2,2	4,2	5,2
Csehország	67,3	58,7	37,1	64,7	56,3	42,3	-2,6	-2,4	5,2
Dánia	75,1	70,2	52,0	75,1	70,5	60,2	-	0,3	8,2
Németország	63,9	55,8	37,7	64,8	58,8	39,3	0,9	3,0	1,6
Észtország	64,6	60,3	50,2	62,9	59,0	52,3	-1,7	-1,3	2,1
Görögország	55,5	40,2	39,0	57,9	43,9	42,3	2,4	3,7	3,3
Spanyolország	51,2	35,8	35,1	59,7	46,0	40,8	8,5	10,2	5,7
Franciaország	60,2	53,1	28,3	62,8	56,7	36,8	2,6	3,6	8,5
Írország	60,6	49,0	41,7	65,4	55,8	49,0	4,8	6,8	7,3
Olaszország	52,0	37,3	27,7	56,1	42,7	30,3	4,1	5,4	2,6
Ciprus*	65,7	53,5	49,4	69,2	60,4	50,4	3,5	6,9	1,0
Lettország	59,9	55,1	36,3	61,8	57,9	44,1	1,9	2,8	7,8
Litvánia	62,3	58,6	39,5	61,1	58,4	44,7	-1,2	-0,2	5,2
Luxemburg	60,5	46,2	26,4	60,3**	50,8**	29,5**	-0,2	3,1	3,1
Magyarország	53,7	47,2	17,3	57,0	50,9	23,8	3,3	3,7	6,5
Málta	54,2*	33,1*	28,5*	54,5**	33,6**	30,3**	0,3	1,8	1,8
Hollandia	70,2	60,1	33,9	73,5	65,8	44,8	3,3	5,7	10,9
Ausztria	67,9	58,8	28,4	69,2	62,8	30,4	1,3	4,0	2,0
Lengyelország	59,0	51,7	32,1	51,2	46,0	26,9	-7,8	-5,7	-5,2
Portugália	66,9	58,3	50,0	67,2	60,6	51,1	0,3	2,3	1,1
Szlovénia	62,9	58,6	23,9	62,6	57,6	23,5	-0,3	0,1	-0,4
Szlovákia	60,6	53,5	22,8	57,7	52,2	24,6	-2,9	-1,3	1,8
Finnország	64,6	61,2	36,2	67,7	65,7	49,6	3,1	4,5	13,4
Svédország	70,3	67,9	63,0	72,9	71,5	68,6	2,6	3,6	5,6
Egyesült Királyság	70,5	63,6	49,0	71,8	65,3	55,5	1,3	1,7	6,5
EU ÖSSZESEN	61,2	51,8	37,1	62,9	55,0	36,7	1,7	3,2	-0,4
Ebből: EU15	61,4	51,6	36,6	64,3	56,0	41,7	2,9	4,4	5,1

* 2000. évi adat

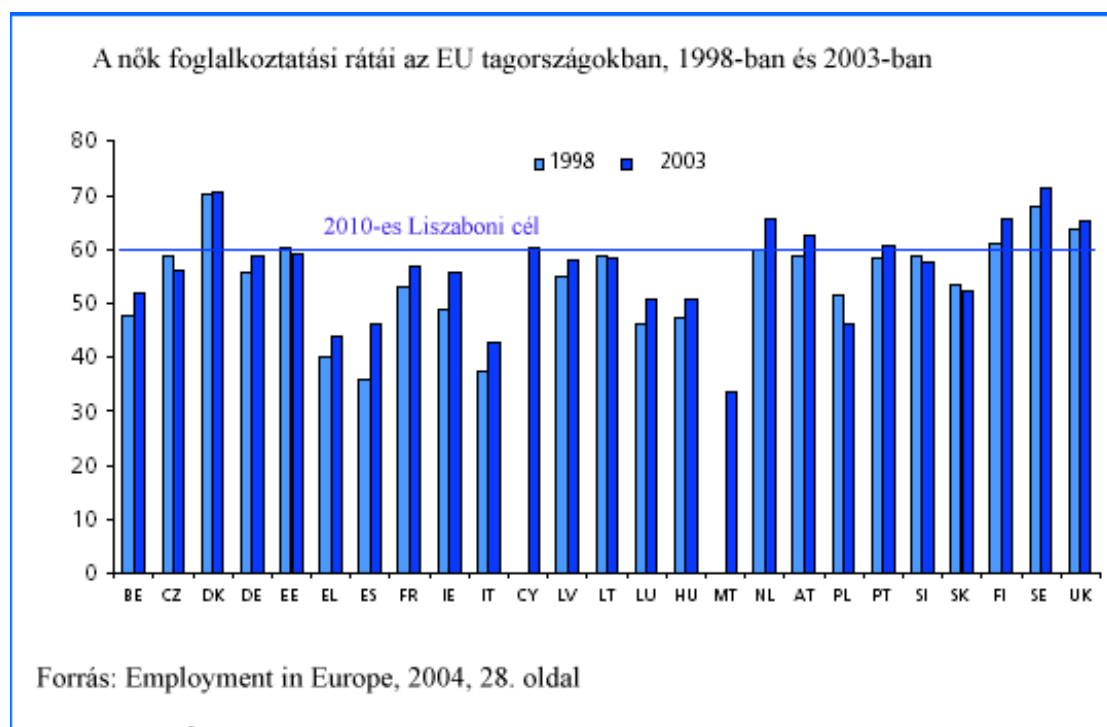
** 2002. évi adat

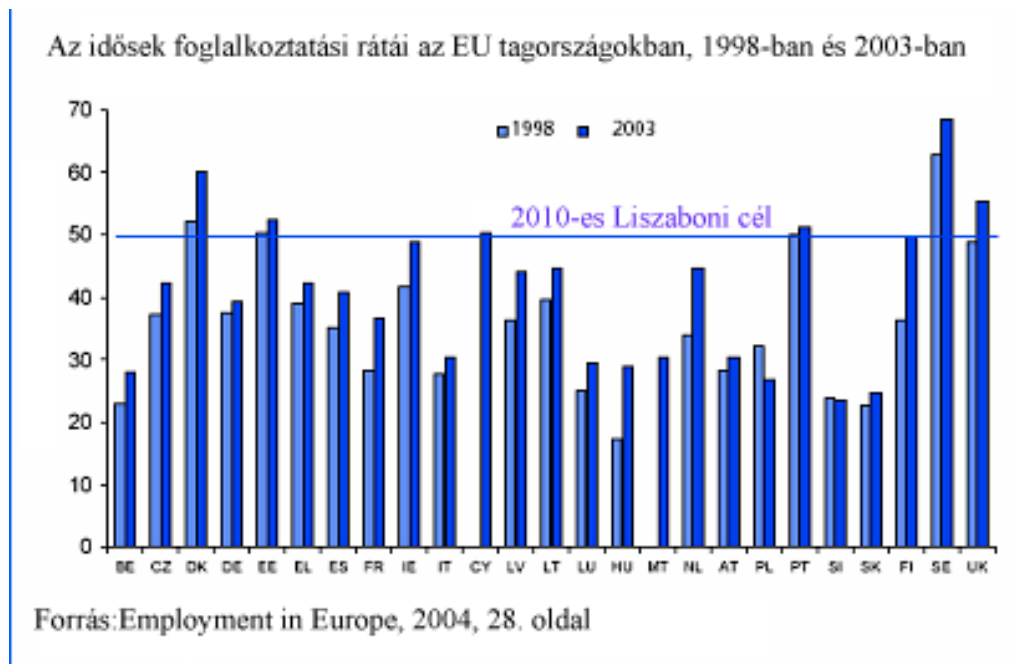
Forrás: Employment in Europe 2004.

7. ábra

8. ábra

A Közös Értékelés függelékeként kiadott, a tagországok előrehaladását minősítő, s a nemzeti akciótervekhez további ajánlásokat tartalmazó bizottsági szakértői munkaanyag leszögezi:

- A nők a foglalkoztatási rátájának növekedése folytatódott 2003-ban, de az előrehaladás lelassult. A legalább 60 %-os foglalkoztatási ráta eléréséhez az 1997 óta elért évi átlagos növekedést minden évben 2010-ig fenn kell tartani.
- Bár az idősebbek foglalkoztatási rátái nőttek, az 50 %-os cél jelentősen távol van. A 70 %-os általános liszaboni cél elérése meghatározóan függ az idősebbek foglalkoztatása sokkal gyorsabb növekedésétől. *{Annex to the Draft Joint Employment Report 2004/2005, 7-8. old.}*

3.3 Foglalkoztatottság Magyarországon 2004-ben

A nemzetközi összehasonlításokban figyelembe vett, potenciális munkavállalóként számon tartott 15-74 éves népesség, illetve az ebből kiemelt, 15-64 évesek létszáma között Magyarországon 2004-ben csaknem 900 ezer fő volt a különbség; a hazai szabályok szerint munkavállalási korúak (15-61 éves férfiak és 15-59 éves nők) pedig létszám szerint további csaknem 460 ezerrel voltak kevesebben. (Lásd a 2.1 táblázat a gazdasági aktivitás adatai.)

A különböző korhatárok szerint számított népességben csupán a hazai munkavállalási korúak létszáma nőtt (mintegy 50 ezer fővel) jellemzően a nők munkavállalási korának emelkedése következtében.

A foglalkoztatottak száma és aránya, 2003-2004-ben

ezer főben

Év	Népesség	Ebből:		Foglalkoztatottak					
		férfiak	nők	Összesen		Ebből:			
						férfiak		nők	
		száma		száma	aránya	száma	aránya	száma	aránya
15-64 éves									
2003.	6 836,3	3 330,0	3 506,3	3 897,2	57,0	2 112,7	63,4	1 784,5	50,9
2004.	6 826,3	3 329,2	3 497,2	3 874,7	56,8	2102,0	63,1	1 772,4	50,7
15-74 éves									
2003.	7 744,9	3 691,4	4 053,5	3 921,9	50,6	2 126,5	57,6	1 795,4	44,3
2004.	7 721,2	3 681,0	4 040,2	3 900,4	50,5	2 117,3	57,5	1 783,1	44,1
Hazai munkavállalási korú									
2003.	6 325,3	3 191,2	3 134,1	3 847,2	60,8	2 095,6	65,6	1 751,6	55,9
2004.	6 374,8	3 188,6	3 186,2	3 825,4	60,0	2 080,8	65,3	1744,6	54,8

Forrás: Munkaerő-felmérés

A hazai munkavállalási korúak 60 %-ának volt kereső foglalkozása 2004-ben, a férfiak 65,3, a nők 54,8 %-ának; az előző évinél mintegy 15 ezerrel kevesebb férfinak, és 7 ezerrel kevesebb nőnek.

A hazai munkavállalási koron túliak, de a nemzetközi összehasonlításokban számításba vett 65 évesnél fiatalabbak közül mintegy 50 ezer (49,3 ezer fő), a 65-74 éves korúak közül pedig még 25 ezren többen dolgoztak. Azaz, a kereső foglalkozás vállalása – csakúgy, mint úgyszólván mindenütt Európában – alapvetően az országban érvényes szabályzók szerint munkavállalási korúakra korlátozódik.

Mint a korábban bemutatott adatok már jelezték, különösen a férfiak foglalkoztatásában jelentősek hátrányaink az európai átlaghoz viszonyítva: a 15-64 éves EU25 tagállambeli férfiak 70%-ot meghaladó arányához képest Magyarországon az arány mindössze 63%-ot ért el. A nők esetében, mint láttuk, nagyjából az európai szinten voltunk (más kérdés, hogy ez Európában sem minősül elegendőnek).

Életkor szerinti megoszlásban lényegében az európai mintát követjük: a legmagasabb arányban a 25-54 évesek dolgoznak.

Az iskola-rendszerben töltött évek meghosszabbodásával az EU25 15-24 éves korosztályaiból évek óta a fiatalok mintegy 36-37%-ának (az EU15-ben mintegy 40%-nak) van (esetleg csak alkalmi, részidős, tanulás melletti) kereső foglalkozása; Magyarországon – a rövidebb iskolai tanulás, s a nem használatos kettős (tanuló + kereső) státusz hiányában csupán 28 % minősül „foglalkoztatottnak” (is).

E jelentős különbségeken túl a 25-54 évesek Magyarországon is magas, 74%-os arányban foglalkoztatottak. Ez az arány kissé ugyan elmarad az EU25 szintjétől (2003: 76,5 %) leginkább a férfiak már említett, jelentős különbségében, de e korosztályokban így is lényegében teljes foglalkoztatottságot jelent.

Magyarországon a foglalkoztatottság nagy deficitje az 55 év feletti korosztályokban jelentkezik.

3.6 sz. táblázat

A foglalkoztatottak száma korcsoportok és nemek szerint 2004-ben

ezer főben

Korcsoport	Népesség	Foglalkoztatottak együtt	Férfi	Nő	Foglalkoztatottsági ráta együtt
15-19	620,6	22,4	14,2	8,2	3,6
20-24	675,5	283,4	157,6	125,8	41,9
25-29	838,8	601,4	351,8	249,6	71,7
30-34	707,9	518,0	306,9	211,1	73,2
35-39	678,8	527,3	291,5	235,7	77,7
40-44	598,3	471,6	238,7	232,9	78,8
45-49	767,9	570,2	283,1	287,1	74,3
50-54	757,7	513,7	253,9	259,8	67,8
55-59	625,2	289,5	155,1	134,4	46,3
60-64	555,7	77,2	49,2	28,1	13,9
65-69	473,1	18,4	10,5	7,9	3,9
70-74	421,7	7,3	4,8	2,5	1,7
ÖSSZESEN	7 721,2	3 900,4	2 117,3	1 783,1	50,5

Forrás: Munkaerő-felmérés

Magyarországon tehát – mint évek óta ismert – a foglalkoztatás bővítése részben a legfiatalabb, részben az 55 évesnél idősebb korosztályok esetében rendelkezik komoly tartalékokkal.

Az EU csatlakozásra felkészítés, s az első nemzeti foglalkoztatási akcióprogram – mint idéztük – tulajdonképpen először tett reménykeltő lépéseket e korosztályok foglalkoztatottságának növelésére.

3.3.1 A foglalkoztatottság mértéke szektorok és nemzetgazdasági ágak szerint

Az európai gazdaságok szerkezete látványosan – és gyökeresen – megváltozott az elmúlt évtizedekben, s bár a változási folyamatok a legfejlettebb országokban némileg lelassultak, még távolról sem fejeződtek be, különösen a legmodernebbnek tekintett országokhoz felzárkózni igyekvőknél.

A modernizációs folyamat lényege: egyre kevesebben dolgoznak a termelés szektorában (mezőgazdaság, ipar- építőipar) és egyre többen a szolgáltatások egyre bővülő, sokféle ágában.

A jól összehasonlítható adatok birtokában egyértelműen megállapítható, hogy a 90-es évek elejére a gazdaságilag legfejlettebbnek tekintett országok jórésztében gyakorlatilag eltűnt a mezőgazdasági foglalkoztatás; a nemzeti agrártermelés helyét az idők során felhalmozódott, a tudáson, tőkén technikán alapuló, vagy egyszerűen a sokkal kedvezőbb klimatikus viszonyok közepette jóval olcsóbban előállítható, de nagy tömegben és ha szükséges, frissen (akár repülőn) is szállítható termékek vették át. 2003-ban az EU15 országaiban a keresők mindössze 4 %-a dolgozott a

mezőgazdaságban, ezen belül 0,9 % az Egyesült Királyságban, 1,3 % Luxemburgban, 2,2 % Belgiumban, 2,4 % Németországban stb. A legtöbben (16 %) Görögországban foglalkoztak mezőgazdasággal. Mint köztudott, az EU hosszú idő óta a mezőgazdasági termelés kényszerű visszafogása miatt ad külön támogatást a korábban ebből élőknek, akik óriási mennyiségben (lennének) képesek előállítani a (fizetőképes keresletű fogyasztók által) sokkal kisebb mértékben igényelt termékeket.

A mezőgazdaság ma már jórészt csak alkalmi, szezonális, a munkacsúcsok idején szükséges pótlólagos munkaerőt foglalkoztat Európában.

Hasonlóan zsugorodik Európa-szerte az ipari foglalkoztatás: az EU15 átlagában 2003-ban már a keresők kevesebb, mint negyedét foglalkoztatta. A rengeteg tökebefektetéssel felhalmozott, a tudáson, a technika fejlődésén alapuló ipar egyre kevesebb emberi munkával képes egyre nagyobb termék-tömeget előállítani, ráadásul az igénytelenebb, betanított munkán alapuló termékek összeszerelését a saját országánál jóval olcsóbb bérű országokba kitelepíteni.

2003-ban az iparban már 20%-nál kevesebben dolgoztak az Egyesült Királyságban és Hollandiában, és a régebbi tagállamok közül csupán Portugáliában lépték át a 30%-ot.

Az EU15 keresőinek már több mint 70%-a a szolgáltatási ágak valamelyikében dolgozik (az Egyesült Királyságban több mint 80 %-a, Hollandiában 78 %-a) új munkahelyek évek óta csak a szolgáltatások bővülő ágaiban keletkeznek.

3.7 sz. táblázat

A szektorokban foglalkoztatottak aránya

	Mezőgazdaság	Ipar- építőipar	Szolgáltatások
EU15			
1992.	5,6	29,0	65,3
2003.	4,0	24,6	71,4
EU25			
1992.	6,2	27,8	66,0
2003.	5,2	25,5	69,2
Magyarország			
1992.	11,4	35,6	53,0
2003.	5,5	33,3	61,2

Forrás: Employment in Europe 2004.

A gazdasági szerkezet modernizálódása Magyarországon is folyamatosan átrendezi a három szektorban foglalkoztatottak arányait. A rendelkezésünkre álló, több mint száz éves idősor adatai jól jelzik a folyamat visszafordíthatatlanságát, a mezőgazdasági foglalkoztatás mértékének most már kevesebb, mint tizedére zsugorodását, az ipar előbb természetes, majd erőltetett fejlődésének, s a 90-es évektől az új piaci viszonyokhoz igazodó foglalkoztatási képességét, s a szolgáltatások lassú, de biztató fejlődését.

A gazdasági szektorokban foglalkoztatottak 1900-2004-ben

	Mező- és erdőgazdaság		Ipar- építőipar		Szolgáltatás		Foglalkoztatottak e.fő = 100 %
	e.fő	%	e.fő	%	e.fő	%	
Év január 1.							
1900.*	1 734,6	61,1	422,5	15,0	684,2	23,0	2 841,3
1910.*	1 684,7	50,7	558,1	18,3	810,1	26,5	3 053,0
1920.*	2 127,2	50,7	562,9	15,8	875,3	24,5	3 565,4
1930.	2 030,2	54,3	754,5	20,2	652,8	25,5	3 737,5
1941.	2 163,9	51,5	919,3	21,8	1 118,7	26,7	4 201,0
1949.	2 197,5	53,8	884,0	21,6	1 003,4	24,6	4 084,9
1960.	1 830,0	38,5	1 617,7	34,0	1 311,9	27,5	4 759,6
1970.	1 246,0	23,2	2 379,2	44,3	1 747,5	32,5	5 372,7
1980.	1 109,0	19,3	2 386,1	41,6	2 238,5	39,1	5 733,6
1990.	955,0	17,5	1 976,8	36,1	2 540,1	46,4	5 471,9
Éves átlag							
1992.	460,1	11,4	1 431,0	35,5	2 134,6	53,0	4 025,7
1993.	349,4	9,3	1 292,2	34,3	2 128,7	56,3	3 770,3
1994.	327,6	8,9	1 237,3	33,5	2 127,6	57,6	3 692,5
1995.	295,1	8,1	1 198,1	33,0	2 129,6	58,8	3 622,8
1996.	302,4	8,4	1 190,1	33,0	2 112,6	58,6	3 605,1
1997.	287,8	8,0	1 207,9	33,5	2 114,6	58,3	3 610,3
1998.	274,7	7,4	1 267,3	34,3	2 153,6	58,3	3 695,6
1999.	275,7	7,2	1 300,3	34,1	2 233,3	58,6	3 809,3
2000.	255,5	6,6	1 304,0	33,8	2 296,7	59,6	3 856,2
2001.	243,4	6,3	1 325,9	34,3	2 299,0	59,4	3 868,3
2002.	240,9	6,2	1 319,9	34,1	2 309,8	59,7	3 870,6
2003.	215,2	5,5	1 305,9	33,3	2 400,8	61,3	3 921,9
2004.	204,9	5,3	1 280,5	32,8	2 415,0	61,9	3 900,4

* Az ország mai területe szerinti adatok

Forrás: 1900-1990: Népszámlálások, 1992-2004: Munkaerő-felmérések, éves átlag, 1998-tól: újra súlyozott adatok

A három szektor összesen 14 (részben már összevont) gazdasági ágat foglal magában. A 14 gazdasági ágból kettő (A-B) tartozik a mezőgazdasági, 4 (C-F) ipar- építőipari, és 8 (G-Q) a szolgáltatási szektorba. 2003-ban a 14 ág közül 6-ban csökkent a foglalkoztatottak száma, összesen 83 ezer fővel. 8-ban nőtt, összesen 128,3 ezer fővel. 2004-ben 7 ágban csökkent a foglalkoztatás, együttesen 65,1 ezer fővel, 7-ben nőtt, együttesen 42,2 ezer fővel. A veszteség 21,4 ezer munkahely.

A foglalkoztatottak száma és aránya nemzetgazdasági ágak szerint

Nemzetgazdasági ágak*	1992.		2003.		2004.		Létszámváltozás 2003/2004
	e.fő	%	e.fő	%	e.fő	%	e.fő + -
A-B	460,1	11,4	215,2	6,2	204,9	5,3	- 10,3
C	52,7	1,3	12,8	0,4	14,2	0,4	+ 1,4
D	1 053,5	26,2	925,5	24,8	893,9	22,9	- 31,6
E	108,0	2,7	68,2	1,9	63,7	1,6	- 4,5
F	216,8	5,4	299,4	7,0	308,7	7,9	+ 9,3
G	480,4	11,9	553,1	14,3	545,7	14,0	- 7,4
H	115,6	2,9	139,3	3,5	148,8	3,8	+ 9,5
I	346,4	8,6	303,2	8,0	296,1	7,6	- 7,1
J	68,7	1,7	72,9	1,9	80,1	2,1	+ 7,2
K	140,3	3,5	265,8	6,0	272,5	7,0	+ 6,7
L	236,7	5,9	295,4	7,3	298,8	7,7	+ 3,4
M	311,8	7,7	329,0	8,2	333,0	8,5	+ 4,0
N	236,3	5,9	267,2	6,2	269,4	6,9	+ 2,2
O-Q	198,4	4,9	174,8	4,2	170,6	4,3	- 4,2
EGYÜTT	4 025,7	100,0	3 921,8	100,0	3 900,4	100,0	- 21,4

* **A-B** = Mezőgazdaság, vadgazdaság, erdőgazdaság- és halászat; **C** = Bányászat; **D** = Feldolgozóipar; **E** = Villamos-energia, gáz-, hő- és vízellátás; **F** = Építőipar; **G** = Kereskedelem közúti jármű-javítás és karbantart.; **H** = Szálláshely szolgáltatás- és vendéglátás; **I** = Szállítás, raktározás, posta, távközlés; **J** = Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolg.-i.; **K** = Ingatlanügyek, bérbeadás, gazdasági szolgáltatás; **L** = Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás; **M** = Oktatás; **N** = Egészségügy- és szociális ellátás; **O-Q** = Egyéb szolgáltatás.

Forrás: Munkaerő-felmérések

A nemzetgazdasági ágak létszámváltozása a gazdaság természetes működésének velejárója. A nemzetközi gazdasági trendek – a világpiac keresletének és kínálatának alakulása – hosszú és rövidtávon egyaránt alakítja az egyes ágak nemzeti esélyeit (lásd az európai mezőgazdasági foglalkoztatás általános és jelentős visszaszorulását).

A nyitott, a nemzetközi gazdasággal egyre inkább összefonódó, viszonylag kisméretű magyar gazdaságban eléggé meghatározóak a különböző ágakatok éppen adott trendjei.

A sokféle metszetben vizsgálható folyamatoknak itt csak néhány hazai foglalkoztatási következményére utalhatunk.

1. A mezőgazdasági termelés az előzőekben már többször említett termék-kibocsátó képessége, az adott, nem munkaigényes termelési szerkezet fennmaradása esetén nemzeti szinten a foglalkoztatás további csökkenéséhez vezet. (2004-ben mind Magyarországon, mind a környező országokban eladhatatlanná vált a mezőgazdaság egyik legfőbb terméke, a gabona – az ugyancsak jónak ígérkező 2004. évi terméssel együtt nőttek a raktározás gondjai. Az eladhatatlan bor-, hús-, tejtermék stb. készletek együtt vetítik előre az európai mezőgazdasági foglalkoztatás egyelőre

megoldatlan kérdéseit, köztük a termelés visszafogását kompenzálni hivatott EU-s támogatások – fenntartását.)

Európa-szerte többnyire, de Magyarországon még lényegében megoldatlan a valaha a hazai mező-, erdő-gazdaságra, állattenyésztésre épült feldolgozóipari ágak helyzete.

2004-ben a mezőgazdasági létszámcsökkenés nagyjából az előző évek kissé hullámzó ütemében folytatódott (1999-2000: -25 ezer fő, 2000-2001: -12 ezer fő, 2001-2002: -3 ezer fő, 2002-2003: -25 ezer fő, 2003-2004: -10 ezer fő).

2. Az ipar- építőipar foglalkoztatási helyzete ugyancsak jórészt a nemzetközi folyamatok függvénye.

Magyarországra – mint a saját országuknál előnyösebb értékesítési feltételeket kínáló országba – 2004-ben is szívesen jött a külföldi tőke, elsősorban meghatározott feldolgozóipari ágazatokba (A jegybank szerint 2003-ban 1 887 millió euró, míg 2004-ben 3 708 millió euró külföldi működő tőke áramlott Magyarországra.)

(A nemzetközi tőkevándorlásban természetesen aktívan részt vesznek a magyarok is. {„Ukrajnában épít például gyárat a Videoton. Ukrajna nemcsak a termelés alacsony bérköltsége, hanem az olcsóbb beruházás miatt is vonzó” – Napi Gazdaság, 2004. szept. 1. – „Magyarország a legnagyobb beruházó Szlovákiában – Tavalý Szlovákiába összesen 27 044 milliárd korona (3 euró = 39 689 korona) érkezett külföldi működő tőke. ... Ami a legnagyobb külföldi beruházókat illeti, a listát Magyarország vezeti 6 191 millió koronával, majd Ausztria következik” ... (Napi Gazdaság, 2005. máj. 5.)}

A jórészt az új munkahelyekért folyó verseny 2004-ben biztatónak ígérkezett. A KSH kétévenként – legutóbb 2004-ben – közölt adatai szerint 2002-ben 554 986, 2003-ban valamivel kevesebb, 543 535 munkahelyet tartottak fenn Magyarországon a külföldi érdekeltségű vállalkozások, a legnagyobb arányban (2002-ben 62,4 %, 2003-ban 60,5%-ukat) a feldolgozóiparban és a kereskedelembe (16,6 ill. 17,1%-ukat). A többi ágban jóval szerényebb a hazai dolgozókat foglalkoztató külföldi cégek által fenntartott munkahelyek aránya. {A külföldi működő tőke Magyarországon 2002-2003., KSH, 2004.}

A működő tőke beáramlást a kormány igyekezett elősegíteni. A 2004-ben itt beruházó külföldi cégek közül a legnagyobbaknak csaknem 10 milliárd forint állami támogatást adott a kormány, „amely rohamléptekben próbálja lefaragni hátrányát a nagyberuházásokért folyó nemzetközi versengésben” {HVG, 2004. jún. 19.}

A tőke-áramlással érkező új munkahelyek száma még nem ismert; az újsághírekből számíthatóan több ezres nagyságrendű. Jól érzékelhető ugyanakkor, hogy a magyarországi beruházások jelentős mértékben elsősorban a fejlett országok feldolgozóipari szerkezetváltásának

következményei. Változatlanul számos, a gépkocsi-gyártáshoz (Michelin, Eybl, Suzuki, Denso, Kusashi stb.) és az elektronikai iparhoz (Electrolux, Elcoteq, Nokia, Sanmina, Jabil stb.) kapcsolódó vállalkozás települ meg, esetenként több száz, vagy akár több ezer fő foglalkoztatásának tervével.

A magyar gazdaságba betelepülő új technika, új gyártási kultúra terjedésével párhuzamosan számolódniak fel – mint lényegében Európa-szerte – a leghagyományosabbnak tekintett feldolgozóipari ágazatok. A tulajdonképpen évtizedek óta tartó, gyakran mesterségesen korlátozott folyamat során tovább zsugorodott a textil- és ruházati ipar, a cipő- és bőripar, a konzerv- és hűtőipar, a cukor-, hús-, a dohányipar stb.

A feldolgozóipar csaknem 32 ezer munkahelyet veszített 2004-ben; az ipar egyéb tevékenységeivel (bányászat, villamos-energia, gáz- hő és vízellátás) együttesen 36 ezret. Azaz, egyes, hagyományos ágazatok leépülése gyorsabb, mint az újak szaporodása.

Az iparhoz sorolt ágak közül csupán az építőipar létszám-növekedése mérsékelte érzékelhetőbben a szektor veszteségeit.

A szolgáltatások körében a kereskedelem, valamint a szállítás, raktározás, posta, távközlés (azaz a MÁV, a MALÉV, a posta, a MATÁV stb., folyamatos és elkerülhetetlen racionalizálását elszenvedő nemzetgazdasági ág); továbbá a legkülönbözőbb (pl. háztartási) szolgáltatásokat tartalmazó „egyéb” szolgáltatások 18,7 ezer fős létszámvesztésével szemben a többi szolgáltatási ág 33 ezer fős létszámnövekedése állt.

A szolgáltatásokban létrejött szerény foglalkoztatási többlet sajnos nem jelentette azt, hogy a „szolgáltatások teremtenek munkahelyeket”. A gazdasági foglalkoztatási lehetőségeinek jelentős bővülését jelentős munkaerő-piaci reformokkal lehet csak elősegíteni.

A foglalkoztatottak között – mint erről már szó volt – kissé csökkent a nők aránya. A nemzetgazdasági ágak közötti arány-különbségek alig változtak – már csak az ágak többnyire erősen heterogén belső szerkezete, egyúttal magas aggregáltsága következtében is szükségképpen eltűnnek a finomabb különbségek. Így is látható, hogy a nők aránya elsősorban a betanított munkát jelentős mennyiségben igénylő – azaz jellemzően nőket foglalkoztató – feldolgozóiparban, és némileg a kereskedelemben csökkent. Az oktatásban és az egészségügyben a 80 %-hoz közelít a nők aránya.

A nemzetgazdaság ágakban foglalkoztatottak nemek szerint 2003. 2004.

Nemzetgazdasági ágak	Foglalkoztatottak (ezer fő)				Együtt		A nők aránya %	
	Férfi		Nő					
	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.	2003.	2004.
A-B	166,6	158,0	48,6	46,9	215,2	204,9	22,6	22,9
C	11,0	11,3	1,8	2,9	12,8	14,2	14,1	20,4
D	547,3	536,1	378,2	357,8	925,5	893,9	40,9	40,0
E	50,2	46,2	18,0	17,5	68,2	63,7	26,4	27,5
F	275,1	284,3	24,3	24,4	299,4	308,7	8,1	7,9
G	267,6	266,2	285,5	279,5	553,1	545,7	51,6	51,2
H	59,7	62,6	79,7	86,2	139,4	148,8	57,2	57,9
I	219,5	215,5	83,7	80,6	303,2	296,1	27,6	27,2
J	22,6	25,7	50,2	54,4	72,8	80,1	69,0	67,9
K	143,6	149,2	122,3	123,3	265,9	272,5	46,0	45,2
L	151,5	151,0	143,9	147,8	295,4	298,8	48,7	49,5
M	71,4	72,0	261,0	26,1	329,0	333,0	78,3	78,4
N	62,5	61,3	204,7	208,1	267,2	269,4	76,6	77,2
O-Q	77,9	77,9	96,9	92,7	174,8	170,6	55,4	54,3
EGYÜTT	2 126,5	2 117,3	1 795,4	1 783,1	3 921,9	3 900,4	45,8	45,7

* **A-B** = Mezőgazdaság, vadgazdaság, erdőgazdaság- és halászat; **C** = Bányászat; **D** = Feldolgozóipar; **E** = Villamos-energia, gáz-, hő- és vízellátás; **F** = Építőipar; **G** = Kereskedelem közúti jármű-javítás és karbantart.; **H** = Szálláshely szolgáltatás- és vendéglátás; **I** = Szállítás, raktározás, posta, távközlés; **J** = Pénzügyi tevékenység és kiegészítő szolg.-i.; **K** = Ingatlanügylek, bérbeadás, gazdasági szolgáltatás; **L** = Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás; **M** = Oktatás; **N** = Egészségügy- és szociális ellátás; **O-Q** = Egyéb szolgáltatás.

Forrás: Munkaerő-felmérések

A foglalkoztatottak töredéke jelezte a munka-erőfelmérés során, hogy főfoglalkozásán kívül második munkával is rendelkezik. A mérték évek óta nagyjából azonos, és nagyságrendekkel kisebb néhány foglalkozási forma (nem főfoglalkozású egyéni vállalkozó, bt-tag stb.) ismert, több százezer fős létszámánál. Vélhető, hogy az ellentmondás értelmezési-módszertani természetű.

A második munkával rendelkezők száma nemzetgazdasági ágak szerint 2003. 2004.

Nemzetgazdasági ág	Férfi		Nő		Együtt		% -ban	
	2003.	2004.	2003.	2004.			2003.	2004.
A-B (mezőgazdaság)	4 001	3 808	1 846	1 694	5 847	5 502	8,1	9,3
C-F (ipar)	8 725	7 753	2 005	2 170	10 730	9 923	15,0	18,7
G-Q (szolgáltatás)	31 417	29 791	23 644	23 160	55 061	52 951	76,9	72,0
EGYÜTT	44 143	41 352	27 495	27 024	71 638	68 376	100,0	100,0

Forrás: Munkaerő-felmérés

3.3.2 A foglalkoztatás jellege, a foglalkozási főcsoportok

2004-ben valamelyest csökkent a jogilag és szociálisan legjobban védett, egyúttal Magyarországon a legdrágább foglalkoztatási formában, az alkalmazásban dolgozók száma és aránya.

A nemzetközi munkajogi gyakorlat alapvetően kétféle foglalkoztatási státuszt különböztet meg: **a.)** a munkaerejüket (tudásukat, képességeiket stb.) fizetség ellenében egy munkáltató rendelkezésére bocsátó, a munkáltató által elvárt feladatokat elvégző *alkalmazottakat*; **b.)** a munkaerejüket (tudásukat, képességeiket stb.) *önállóan*, üzleti alapon értékesítőket.

A mások alkalmazásában állók jogilag a Munka Törvénykönyve, az önállók a polgári jog hatálya alá tartoznak. Szociális biztosításuk (TB, nyugdíj-járulék stb.) feltételei is eltérőek; az alkalmazásban állók után a kötelező járulékok nagyobb hányadát a legtöbb országban – Magyarországon is – a munkáltatók fizetik, az önállóak pedig saját maguk biztosítására kötelezettek.

A két, valaha eléggé egyértelműen elváló „tisztá” típus közé az évtizedek során igen sokféle „köztes” munkavégzési forma ékelődött, a folytonosan átalakuló gazdaság újabb igényei szerint. (Magyarországon néhány éve a nem tisztá formák minősítése éles vita tárgya. Ebben a szakszervezetek az ún. színlelt vállalkozói szerződéssel foglalkoztatottak alkalmazotti státuszba vételét követelik, azért, hogy ne legyen megfosztva az utóbbiaknak járó, a jogszabályokban és a kollektív szerződésekben rögzített juttatásoktól. A munkáltatók (és a vállalkozóként dolgozók egy része) számára azonban az önállóként, üzleti kalkuláció alapján végzett munka adószabályai bizonyultak vonzóbbnak.)

A dolgozók zöme Európában – Magyarországon – az alkalmazotti státuszt részesíti előnyben, amikor munkáltatója gondoskodik a folyamatos munkáról, s vele a bevételről, a munkafeltételekről stb., a kapott munkafeladat rendszeren elvégzendő dolgozó pedig rendben meg kapja a jog szerinti minden járandóságát, a fizetését, fizetett szabadságot, táppénzt stb.

Az alkalmazotti munkaviszony azonban – különösen a hagyományos, teljes munkaidős foglalkoztatás – Európa számos országában visszaszorulóban van. Magyarországon elsősorban a munkáltatók által fizetendő, a bérre terhelődő adók és járulékok európai összehasonlításban is magas volta rontja az alkalmazotti munkaviszony növekedésének esélyeit. (Ennek ellenére várhatóan még évtizedekig ez lesz a legáltalánosabb foglalkoztatási forma.)

A többi foglalkoztatási forma súlya nagyjából az eddigi trendek szerint alakult. A szövetkezeti tagság kissé tovább csökkent, a társas vállalkozások tagjainak száma kissé nőtt, s folytatódott a segítő családtagok foglalkoztatásának tartós csökkenése. Az alkalmazotti munkalehetőségek csökkenésével nőtt viszont az egyéni vállalkozóként maguknak

egzisztenciát teremtők száma; s 2004-ben arányuk elérte a foglalkoztatottak 10 %-át. (A legmagasabb azonban 1999-ben volt 412 ezer fő.)

3.12 sz. táblázat

A foglalkoztatottak* száma és megoszlása foglalkoztatásuk jellege szerint

A foglalkoztatás jellege		1992.	2003.	2004.
Alkalmazott	e.fő	3 203,4	3 399,2	3 347,8
	%	79,6	86,7	85,8
Szövetkezet tagja	e.fő	225,0	8,6	8,1
	%	5,6	0,2	0,2
Társas vállalkozás tagja	e.fő	257,9	114,7	136,6
	%	6,4	2,9	3,5
Egyéni vállalkozó	e.fő	290,1	378,4	390,5
	%	7,2	9,6	10,0
Segítő családtag	e.fő	49,3	21,0	17,4
	%	1,2	0,5	0,5
ÖSSZESEN	e.fő	4 025,7	3 921,9	3 900,4
	%	100,0	100,0	100,0

* 15-74 évesek

Forrás: Munkaerő-felmérések

A 3,3 millió alkalmazott csaknem 40 %-a egyébként mikro-méretű, legfeljebb 1-9 főt foglalkoztató szervezetben dolgozik; 1,5 %-a kis (19-49 fős), 16 %-a közepes (50-249 fős) és mintegy 30 %-a a nagy (250 fősnél nagyobb) szervezet dolgozója. A helyi költségvetési szervezetek több mint félmillió alkalmazottat foglalkoztatnak (15,7 %).

Azaz, a nagy szervezetek foglalkoztatási túlsúlya már a múlté; az önkormányzatok és többszázezer mikro-vállalkozás foglalkoztatja az alkalmazottak nagyobb hányadát.

A KSH az 5 fős és nagyobb szervezetek tevékenységéről gyűjt adatokat. Itt a KSH adatát 5 fősnél kisebb szervezetek alkalmazottainak létszámadatával kiegészítve közöljük.

Az alkalmazásban állók megoszlása létszám-kategóriák szerint 2004

Létszám-kategória	Mikró-méretű		Kisvállalkozás		Közepes		Nagy		Helyi költségvetés		Együtt	
	e.fő	%	e.fő	%	e.fő	%	e.fő	%	e.fő	%	e.fő	%
	Méretű vállalkozás ezer főben											
1-4 fő	558,1											
5-9 fő	206,4										764,5	22,8
10-19 fő			214,8									
20-49 fő			296,7								511,5	15,3
50-99 fő					256,4							
100-149 fő					131,3							
150-199 fő					98,7							
200-249 fő					69,8						556,2	16,6
250-299 fő							54,1					
300-499 fő							197,5					
500-999 fő							214,6					
1000 -1999 fő							164,5					
2000 -4999 fő							145,0					
5000 fő felett							212,6				988,3	29,5
Együtt	764,5		511,5		556,2		988,3	2 820,50			2 820,5	84,2
Helyi kv.											527,3	15,8
Összesen:		100,0		100,0		100,0		100,0		100,0	3 347,8	100,0

Forrás: Munkaerő-felmérések

A különböző foglalkoztatási státuszú keresők sokféle, szellemi és fizikai munkát végeznek. A munkakörök fő jellemzői alapján képzett foglalkoztatási főcsoportok egyik meghatározó jellemzője az adott tevékenységhez elvárt tudás, szakismeret. A modern gazdaságok fejlődése egyre inkább a tudáson alapul – ez a felismerés tükröződik az Európai Foglalkoztatási Stratégia többször idézett céljaiban.

A nemzetgazdaságok szintjén mért és elemzett változások közül talán a legfontosabb a szellemi, illetve a fizikai munkakörök arányának alakulása. A változás nagyon sok körülménytől függő, szükségképpen lassú folyamat. Magyarországon a KSH 1994 óta alkalmazza a jelenlegi FEOR-t, így nemzetközi összehasonlításokra is alkalmas idősor ez időponttól van. Tulajdonképpen jelentős változásnak tekinthető, hogy tíz év alatt folyamatosan nőtt a szellemi munkát végzők aránya, a fizikai munkakörök rovására.

A szellemi munkát végzők négy, számításba vett csoportján belül több mint félmillióan dolgoznak már felsőfokú végzettség önálló alkalmazását igénylő munkakörben – nagyobb részt nők. További, a félmilliót ugyancsak meghaladó (és többségében ugyancsak nő) dolgozik egyéb felső- és középfokú képzettséget igénylő munkakörben. E két kategóriában 1994 óta csaknem 250 ezerrel nőtt a foglalkoztatottak száma, miközben jelentősen

lecsökkent a magyar gazdaságban korábban tipikus ügyintéző-irodai munkaköröké.

A fizikai munkakörökben szerényebb a változások üteme. Tartós trend ugyanakkor, hogy a fizikai munkakörökben dolgozók alig több mint egyharmada nő.

3.14 sz. táblázat

A foglalkoztatottak száma* foglalkoztatási főcsoportok szerint, 1994, 2003-2004

Foglalkozási főcsoportok		1994.			2003.			2004.		
		Összesen		Nők aránya %	Összesen		Nők aránya %	Összesen		Nők aránya %
		ezer fő	%		ezer fő	%		ezer fő	%	
1.	Törvényhozók, igazgatási, érdekképv. vez., gazd. vez.	240,8	6,5	36,8	271,2	6,9	34,3	292,2	7,5	33,9
2.	Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő fogl.-ok	383,3	10,4	56,7	497,0	12,7	56,6	521,7	13,4	56,9
3.	Egyéb felső- és középfokú képzettséget igénylő fogl.-ok	448,6	12,1	64,5	565,1	14,4	65,7	556,9	14,3	65,3
4.	Irodai és ügyviteli (ügyfélforgalmi) jellegű foglalkozások	318,9	8,6	91,2	243,9	6,2	93,4	239,0	6,1	92,8
Szellemi foglalkozások összesen		1 391,6	37,7	63,7	1 577,2	40,2	61,7	1 609,8	41,3	61,0
5.	Szolgáltatási jellegű fogl.	517,0	14,0	56,8	609,9	15,6	56,8	603,0	15,5	57,3
6.	Mezőgazdasági- és erdőgazdasági foglalkozások	132,4	3,6	31,3	120,7	3,1	25,4	116,9	3,0	25,7
7.	Ipari- és építőipari fogl.	852,3	23,1	21,3	798,6	20,4	16,3	767,3	19,7	15,4
8.	Gépkezelők, összeszerelők, járművezetők	390,1	10,6	21,1	474,6	12,1	29,0	462,7	11,9	28,9
9.	Szakképzettséget nem igénylő egyszerű foglalkozások	359,9	9,7	57,1	296,3	7,6	57,7	296,3	7,6	56,3
Fizikai foglalkozások összesen		2 251,7	61,0	35,7	2 300,1	58,7	35,5	2 246,2	57,6	35,3
10.	Fegyveres erők, fegyveres testületek foglalkozásai	49,2	1,3	12,4	44,7	1,1	13,6	44,4	1,1	17,1
Nemzetgazdaság összesen		3 692,5	100,0	45,9	3 921,9	100,0	45,8	3 900,4	100,0	45,7

* 15-74 évesek

Forrás: Munkaerő-felmérések

3.3.3 Foglalkoztatás szervezeti formák szerint

Magyarországon – elsősorban a munkajogi szabályozás eltérései miatt – gyakori, a verseny-, illetőleg a költségvetési szférában foglalkoztatottak megkülönböztetése. Ez több vonatkozásban is jogos (például a kereseti viszonyok elemzésekor, lásd később) a foglalkoztatás vizsgálatához azonban kevésbé.

Egyszerűsítve az összehasonlítást a három, alapvetően a költségvetésből működtetett nemzetgazdasági ágban (L = közigazgatás, védelem, kötelező társadalom-biztosítás; M = oktatás; N = egészségügyi, szociális ellátás) dolgozott 2004-ben az összes kereső 23 %-a; több mint háromnegyede pedig a versenyszféra ágaiban.

Ez a közelítés azonban eléggé pontatlan, minthogy az oktatásban-egészségügyben is számos magánvállalkozás működik, a versenyszférában pedig ugyancsak vannak még (nagy) állami tulajdonú cégek is (MÁV, MALÉV, posta, stb.) amelyek fenntartását, működését, ha kell, a költségvetés biztosítja, s állami döntések rendelkeznek egyebek között a létszámot érintő átszervezéseikről is.

A fentiek miatt is arra szorítkozunk, hogy a foglalkoztatottak helyzetéről ugyancsak alapvető információkat nyújtó, szervezeti formák és méretek szerint tekintsük át a szervezetek és a foglalkoztatottak megoszlását jellemző változásokat.

A regisztrált gazdálkodó szervezetek száma 2004-ben – mint a megelőző években – tovább emelkedett. Ugyanakkor a működő szervezetek száma ez évben mintegy 10 ezerrel visszaesett, elsősorban az egyéni vállalkozások számának csökkenése miatt. A kft-k száma azonban öröndetesen továbbra is gyarapodó.

3.15 sz. táblázat

A működő gazdasági szervezetek száma*

	1995.		2002.		2003.		2004.	
	szervezet	%	szervezet	%	szervezet	%	szervezet	%
Társas vállalkozások	188 207	28,2	385 344	40,8	409 265	42,2	415 789	42,7
Ebből:								
jogi személyiségű	94 948	14,2	171 867	18,2	185 606	19,1	196 926	20,5
jogi személyiség nélküli	93 259	14,0	213 760	22,6	223 659	23,1	218 292	22,7
Egyéni vállalkozás	417 587	62,6	474 678	50,2	473 238	48,8	456 077	47,5
Vállalkozás összesen	605 794	90,8	860 022	91,0	882 503	91,0	871 956	90,8
Költségvetési és társadalom-biztosítási szervezet	14 992	2,2	15 401	1,4	16 026	1,7	15 259	1,6
Non-profit szervezet	46 804	7,0	69 074	7,6	70 855	7,3	72 955	7,6
MRP szervezet	303		194		175		151	
ÖSSZESEN:	667 893	100,0	944 691	100,0	969 559	100,0	960 321	100,0

* év, dec.31. Az APEH és a KSH eltérően tartja nyilván a regisztrált és működő szervezeteket. Itt a KSH számbavételi rendje szerinti adatokat ismertetjük.

Forrás: KSH Statisztikai Havi Közlemények, 2004/12.

A működő vállalkozások megoszlása ágazatok szerint

%-ban

Ágazatok	2000.	2004.
	évben	
Mezőgazdaság	3,5	4,5
Ipar	12,1	8,8
Építőipar	8,2	9,4
Kereskedelem	27,6	21,1
Vendéglátás	3,9	4,6
Szállítás	3,5	4,8
Pénzügyi szolgáltatás	0,9	3,1
Ingatlanügyek, gazdasági szolgáltatás	31,3	31,0
Oktatás	1,5	3,0
Egészségügy	3,1	2,8
Egyéb szolgáltatás	4,3	6,9
Összesen	100,0	100,0

Forrás: GKM, Éves jelentés, A kis- és középvállalkozások helyzete, 2003-2004

A legtöbb vállalkozás a gazdasági szolgáltatásban és a kereskedelemben, valamint az iparban és az építőiparban működik. Az utóbbi években azonban jelentősen visszaesett a kereskedelemben és az iparban működő vállalkozások aránya, míg az építőiparban, a pénzügyi szolgáltatásban és az egyéb szolgáltatásban kiugróan emelkedett.

Méret szerint a vállalatok megoszlása alapvetően nem változott, a vállalatok túlnyomó többsége, 96%-a mikro-vállalkozás, a kisvállalkozásokkal együtt arányuk meghaladja a 99%-ot, ugyanakkor a foglalkoztatottak 57,5%-a dolgozik a KKV szektorban (a mikro-vállalkozások teljes körét figyelembe véve).

A működő főbb gazdasági szervezeti formák létszám-kategóriák szerint 2004 december 31.én

Gazdasági szervezet*	Létszám-kategóriák							Együtt
	0 fős**	1-9 fő	10-19 fő	20-49 fő	50-249 fő	250-499 fő	500 +	
	Mikró		Kis		Közép		Nagy	
Jogi személyiségű								
Kft	51 120	107 521	12 799	7 850	3 521	302	173	183 286
rt.	505	967	401	553	926	199	237	3 788
szövetkezet	2 607	1 462	352	454	333	7	4	5 219
Együtt	54 232	109 950	13 552	8 857	4 780	507	414	192 292
%-ban	28,2	57,2	7,0	4,6	2,5	0,3	0,2	100,0
85,4%								
Jogi személyiség nélkül								
kkt.	1 829	4 431	150	45	5			6 460
Bt.	65 735	116 448	2 383	534	96	11	4	185 211
Együtt	67 564	120 879	2 533	579	101	11	4	191 671
%-ban	35,2	63,1	1,3	0,3	0,1			100,0
98,3%								
Egyéni vállalkozás	79 766	374 015	1 849	402	44	1		456 077
%-ban	17,5	82,0	0,4	0,1				100,0
99,5%								
Összesen	201 562	604 844	17 934	9 838	4 925	519	418	840 040
%-ban	24,0	72,0	2,1	1,2	0,6	0,1		100,0
96%								

* Az átalakításra kötelezett, megszűnő gazdasági formák és egyéb vállalkozások nélkül.

Számuk együttesen 31 916.

**Az alkalmazott nélküli, legfeljebb a tulajdonos által egyedül működtetett vállalkozások és ismeretlen létszámúakkal együtt.

Forrás: KSH GYORSTÁJÉKOZTATÓ (2005 február 18.)

4 főnél nagyobb szervezetekben alkalmazásban állók száma a szervezet mérete szerint* 2003,2004

Létszám kategória	Működő gazdasági szervezet (dec.31.)				Alkalmazásban állók éves átlagos létszáma			
	2003.		2004.		2003.		2004.	
	fő	%-ban	fő	%-ban	fő	%-ban	fő	%-ban
Mikró								
5-9 fő	36 742	46,2	39 734	47,8	192,3	8,7	206,4	9,1
Kis								
10-19 fő	19 715	24,8	20 311	24,4	200,0	9,0	214,8	9,5
20-49 fő	13 496	17,0	13 386	16,1	265,0	11,9	296,7	13,1
Közép								
50-99 fő	5 513	6,9	5 481	6,6	219,7	9,9	256,4	11,3
100-149 fő	1 555	2,0	1 690	2,0	126,1	5,7	131,3	5,8
150-199 fő	739	0,9	754	0,9	97,3	4,4	98,7	4,4
200-249 fő	424	0,5	420	0,5	70,4	3,2	69,8	3,1
Nagy								
250-299 fő	256	0,3	253	0,3	54,8	2,5	54,1	2,4
300-499 fő	508	0,6	508	0,6	277,7	12,5	197,5	8,7
500-999 fő	393	0,5	372	0,5	226,4	10,2	214,6	9,5
1000-1999 fő	143	0,2	145	0,2	146,7	6,6	164,5	7,3
2000-4999 fő	54	0,1	58	0,1	132,7	6,0	145,0	6,4
5000 fő felett	20	0,0	16	0,0	213,6	9,6	212,6	9,4
ÖSSZESEN	79 558	100,0	83 128	100,0	2222,7	100,0	2 262,4	100,0

* A helyi költségvetési intézményeknél foglalkoztatottak nélkül, statisztikai állományi létszám

Forrás: Főbb munkaügyi folyamatok 2004 január-december. KSH 2004.

3.4 **Atipikus (non standard) foglalkozások**

3.4.1 **A hagyományostól eltérő foglalkoztatás**

Bár egyre inkább nyilvánvaló, hogy mind kevésbé tartható a foglalkoztatottak kétféle foglalkoztatási státusz szerinti, alkalmazottként vagy önállóként kezelése a jogban, és a hozzá kapcsolódó gyakorlatban, a változtatás számos ok miatt igen lassú. Az elméleti alapok újraértelmezése sokféle szinten folyik (például az EU által felkért, nemzetközi tudós csoport által készített ún. Supoit-jelentés; az ENSz megfelelő bizottsága és a nemzeti-nemzetközi statisztikai fórumok újabb meghatározás-kísérletei, az egyetemeken, különféle kutatóhelyeken készülő elemzések).

A kétféle foglalkozási viszony „tisztá” (standard) típusai közé ékelődött sokféle formát ugyancsak régtől és sokoldalúan vizsgálják, az ügynöki munkától a franchise-szerződésekig, melyek a legkülönbözőbb jellemzőkben térnek el mind a hagyományos alkalmazotti munkaviszonytól, mind az önállókétól.

Az EU gyakorlatilag évek óta csupán a hagyományos (határozatlan munkaidejű, teljes munkaidős) alkalmazotti munkaviszonytól különböző, határozott időre szóló, valamint rövidebb munkaidejű (részmunkaidős) foglalkoztatás terjedését kíséri figyelemmel. (Korábban az utóbbiakat nevezték atipikus foglalkoztatásnak, az elnevezés azóta elbizonytalanodott és a non-standard alkalmazás vált általánosabbá.)

Az alkalmazotti munkaviszonyokon belüli két jelentős kategória változásán túl az EU az önálló (self-employed) mint önfoglalkoztatási forma terjedésének trendjeit kíséri figyelemmel.

A megkülönböztetett figyelem fő oka, hogy az EU15 tagállamában az utóbbi években úgyszólván csak a részmunkaidős és a határozott idejű foglalkoztatás növekedése révén nőtt a keresők száma.

Néhány magasabb foglalkoztatási szintet elért országban – elsősorban a munkaerő-piaci reformokat talán a leghatározottabban végrehajtó Hollandiában - már a keresők, mintegy harmada dolgozik **nem hagyományos alkalmazási formában**.

Az új tagországokban egyelőre nagyon szűk körben terjedtek el az alkalmazás nem hagyományos formái jelentős részben a társadalmi partnerek kompromisszum készsége, az érdekegyeztetés kiforratlansága miatt.

Az *önállóak* aránya a legtöbb tagországban csak kevésbé változik. Néhány esetben – elsősorban a jelentősebb mezőgazdasággal rendelkező országokban - tartósan magas a farmerek, kis paraszti gazdaságokat működtetők aránya; másutt – főként az üzleti szférát alakító adó- és más jogszabályok hatására – tartósan alacsony.

Atipikus foglalkozások aránya az Európai Unióban 2002-2003-ban

%

Ország	Részmunkaidőben		Meghatározott idejű szerződéssel		Önállóak	
	foglalkoztatottak aránya a 15-64 évesek között					
	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.
Belgium	19,1	20,5	8,1	8,4	16,4	16,3
Csehország	4,9	5,0	8,1	9,2	16,0	17,1
Dánia	20,0	21,3	9,1	9,3	7,0	7,1
Németország	21,2	22,4	12,1	12,2	10,6	10,8
Észtország	7,7	8,5	2,7	2,5	8,1	8,9
Görögország	4,5	4,3	11,2	11,0	41,8	42,3
Spanyolország	7,9	8,0	31,0	30,6	15,8	15,3
Franciaország	16,4	16,5	13,9	12,9	8,8	8,8
Írország	16,5	16,8	5,3	5,1	17,6	17,4
Olaszország	8,6	8,5	9,9	9,9	25,2	25,0
Ciprus	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Lettország	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Litvánia	10,8	9,6	7,2	7,2	20,0	20,3
Luxemburg	10,3	n.a.	5,0	n.a.	6,9	n.a.
Magyarország	3,6	4,4	7,3	7,5	13,8	13,2
Málta	8,3	n.a.	4,6	n.a.	10,9	n.a.
Hollandia	43,9	45,0	14,4	14,6	13,9	14,0
Ausztria	19,6	20,2	7,3	7,1	n.a.	n.a.
Lengyelország	10,8	10,5	15,4	19,4	28,1	27,3
Portugália	11,2	11,7	21,7	21,1	26,9	26,9
Szlovénia	6,1	6,2	14,2	13,7	17,2	16,9
Szlovákia	1,9	2,4	4,9	4,9	9,1	10,2
Finnország	12,8	13,0	16,0	16,3	12,8	13,0
Svédország	21,5	22,9	15,2	15,1	4,9	4,7
Egyesült Királyság	24,9	25,2	6,3	6,1	11,4	12,2
EU ÖSSZESEN	16,7	17,1	12,7	12,9	15,5	15,6
EU15	18,2	18,6	13,0	12,8	14,6	14,8

Forrás: Employment in Europe 2004.**a.) A részmunkaidő**

Ami a részleteket illeti: az alkalmazotti munkaviszonyok körében a legáltalánosabb változás az adott országban törvényes teljes (napi, heti, havi vagy éves) munkaidőnél *rövidebb* időre történő alkalmazás terjedése. A törvényesen meghatározott (maximált) munkaidő megrövidítését alapvetően a szolgáltatások sokféle tevékenységében igényelt munkaerő-szükséglet kényszerítette ki, párosulva a foglalkoztatás egyre nagyobb költségeivel. (A bérek úgyszólván minden európai országban évről-évre szisztematikusan nőnek, velük a munkáltatók által az államnak fizetendő adók és a kötelezően előírt biztosítások járulékai, valamint a kollektív szerződésekben rögzített, a dolgozóknak járó juttatások.) Az egyre dráguló munkaerő takarékosagra

szorította az egyre nagyobb versenynek kitett gazdálkodókat – csak a szükséges munkaidőre vagyék igénybe a munkaerőt.

A részmunkaidő az EU országaiban számos körülménytől függően terjed (például a gazdaság szerkezetétől, a különböző ágak foglalkoztatási igényétől, de akár a nők kereső foglalkozásának nemzeti tradícióitól vagy a tanuló fiatalok számára nyújtott munka-lehetőségektől, stb. függően). Az egyik – talán legfontosabb – tényező a társadalmi partnerek, a munkavállalói és a munkáltatói szervezetek már említett megállapodási kényszere: mennyire sikerül utat nyitni ahhoz, hogy az alkalmazási szabályok rugalmasabbá tételével – ez esetben a rövidebb munkaidő jogosultságának elismerésével – a gazdaság valós igényeihez alkalmazkodva eddig nem foglalkoztatottak (fiatalok, nők, idősebbek) bejussanak a keresők közé. (Mint korábban jeleztük, a 25-54 évesek, az ún. „legjobb munkavállalási korúak” meghatározó többségének az EU15-ben 2003-ban 77 %-a, közülük a férfiak 86,5, a nők 67,8 %-ának volt kereső foglalkozása.)

Az országoként eltérő feltételek miatt az EU régi tagországai között is igen jelentősek a különbségek, a hollandok 2003-ban 45 %-os és a görögök 4,3 %-os arányáig.

A részmunkaidős foglalkoztatásnak ma már óriási a szakirodalma, amely a nemzeti jellemzők és a nemzetközileg érvényesülő tapasztalatok elemzésével foglalkozik. A legáltalánosabb tapasztalat eddig arra utalt, hogy a részmunkaidőben dolgozók meghatározó hányada nő, zömük önként választotta ezt a foglalkoztatási formát. Több országban a felsőfokú képzettséget szerezni kívánó fiatalok ugyancsak magas arányban vállal részmunkaidős foglalkoztatást, jórészt azért, hogy tanulhassanak.

Az európai munkavállalók, illetve a munkáltatók szervezetei – átlátva a részmunkaidős munkahelyek terjedésének gazdasági igényét és racionalitását, megállapodást kötött a részmunkaidőben foglalkoztatott dolgozók munkahelyi jogairól. A megállapodás lényege, hogy a részmunkaidőben foglalkoztatottakat a teljes munkaidőben dolgozókkal azonos jogok illetik meg, juttatásaik mértéke azonban a munkaidejükkel arányos. (A nemzeti szabályok és a kollektív szerződések a dolgozók javára eltérően is rendelkezhetnek.)

Magyarországon tulajdonképpen évtizedek óta a nők sokasága szívesen dolgozna a napi 8 óránál rövidebb időben, elsősorban a kisgyermekes anyák. (Frey Mária – részben Gere Ilonával közösen végzett – ismételt kutatásai szerint sok nő a teljes munkaidő rugalmasabbá válásával is beérte volna, például a perem- és főidőre osztott formával, azonban ezt is csak nagyon keveseknek sikerült megvalósítani.)

Az állami tulajdonon alapuló, központilag szabályozott szocialista gazdaság uniformizált viszonyai nem kedveztek a szabálytól eltérő megoldásoknak; a rendszerváltás után pedig a meghatározó alapvető változások mellett valójában nemhogy enyhült, inkább tovább merevedett a munkaviszonyok hazai szabályozása, és drágult a foglalkoztatás. (Az évről-évre növekvő

munkaerőkötségeket különösen a tételes egészségügyi hozzájárulás bevezetése tette a teljes munkaidőnél rövidebb foglalkoztatás esetén kedvezőtlennek.)

A munkáltatókat az adott körülmények tartották vissza a részmunkaidős dolgozók foglalkoztatásától, s ezért a munkavállalók számára nem igen kínálkozott ilyen munkahely.

A potenciális részmunkaidősöket, elsősorban az ezt igénylő nőket, a lehetőségek hiányán túl a várható alacsony jövedelem is visszatartotta az álláskeresőktől.

A vázolt körülmények között Magyarországon – csakúgy, mint a többi új EU tag ex-szocialista országban – jelentéktelen súlyú maradt a részmunkaidős foglalkoztatás.

2003-ban az FMM – első ízben – a munkáltatókat ösztönző intézkedést hozott. A 13/2003.(X.10.) FMM rendelet értelmében támogatás nyújtható annak a munkaadónak, aki a törvényes munkaidő felét, de legfeljebb a háromnegyedét elérő munkaidőben történő foglalkoztatását vállalja olyan személynek, akit a munkaügyi központ legalább 3 hónapja munkanélküliként tart nyilván, vagy a saját háztartásában legalább egy 14 évesnél fiatalabb gyermeket nevel, vagy a szociális törvény alapján ápolási díjban részesül. Támogatásként a bér- és járulék együttes összegének legfeljebb 75 %-a, és/vagy a munkába járás helyközi utazási költségeinek a munkaadót terhelő része téríthető meg, egészben vagy részben. A rendelkezés 2003. október végén lépett hatályba.

A 2004 évi adatokban, ha szerény, 791 fős létszámmal is, de megjelenik a Munkaerőpiaci Alapból támogatott részmunka. A meghirdetés évében még nem volt mód a támogatásra, már csak a késői hatálybelépés miatt sem, de 2004-ben 133,3 millió Ft támogatást vehettek igénybe az FMM rendeletben szereplő csoportok tagjait részmunkaidőben foglalkoztatók. *{Beszámoló a Munkaerőpiaci Alap 2004. évi költségvetésének teljesítéséről, FMM, MPA Alapkezelési Főigazgatóság, Bp. 2005.}*

A KSH a nemzetközi konvenciónak megfelelően veszi számba azokat, akik a szokásos (Magyarországon heti 40 órás) munkaidőnél rendszeresen rövidebb időben dolgoznak. Ebben az összegzésben az 1 - és a csaknem teljes munkaidőt is számításba vevő - 39 óra között mindössze 6,2 %-nyi keresőt sikerült elhelyezni, a széles időintervallum ellenére. Ez ugyan valamivel több, mint a 2000-ben mért érték, de valamivel kisebb a 2003-ban mért értéknél – azaz a részmunkaidős foglalkoztatás 2004-ig még nem mozdult előre.

A foglalkoztatottak megoszlása szokásos heti munkaórák száma alapján, a fő munkában

	1-39 óra			40 óra			41-X óra			Nagyon változó		
	Férfi	Nő	Együtt	Férfi	Nő	Együtt	Férfi	Nő	Együtt	Férfi	Nő	Együtt
2000.	2,7	8,5	5,0	52,9	68,7	60,0	30,4	17,5	25,0	14,0	5,3	10,0
2001.	2,8	7,0	4,8	66,0	75,4	70,3	18,1	12,2	14,9	13,1	5,4	9,6
2002.	2,9	8,0	5,3	67,0	75,9	71,0	17,4	10,5	14,3	12,7	5,5	9,4
2003.	3,7	9,3	6,4	67,1	77,2	71,8	16,2	8,3	12,6	12,8	5,0	9,2
2004.	3,7	9,5	6,2	69,3	78,5	73,5	14,4	6,9	11,0	12,6	5,1	9,2

%

Forrás: Munkaerő-felmérések

A munkaerő-felmérések során megkérdezik a rövidebb munkaidő vállalásának okát is. Láthatóan a rövidebb munkaidő legnagyobb szervezője az a munkahely, ahol eleve kevesebb a teljes munkaidő heti 40 óránál. A többi ok eléggé szórványos.

A rövidebb idejű munkavégzés okai

Okok	2000.			2003.			2004.		
	Férfi	Nő	Együtt	Férfi	Nő	Együtt	Férfi	Nő	Együtt
A fő munkájukban általában heti 40 óránál kevesebbet dolgozók száma (ezer fő)	63,3	157,3	220,6	81,4	168,5	249,9	77,9	168,0	245,9
Ebből: (%-ban)									
Teljes munkaidős 40 óránál kevesebb munkaidővel	41,3	45,1	44,0	36,5	37,6	37,3	30,6	37,6	35,4
Nem talál teljes munkaidős munkát, nem tudják teljes munkaidőben foglalkoztatni, nincs elég munka	13,8	13,3	13,4	14,0	14,6	14,4	12,8	14,0	13,7
Nem kíván teljes munkaidőben dolgozni	16,5	20,4	19,3	16,2	19,4	18,4	20,9	21,0	21,6
Egészségi állapota miatt	13,7	7,5	11,5	16,3	10,2	12,2	19,0	10,4	13,1
Iskolába vagy továbbképzésre jár	2,8	2,2	2,3	1,8	1,4	1,5	3,5	1,7	2,3
Egyéb ok miatt	11,9	11,5	11,6	15,2	16,7	16,2	13,5	19,1	18,9
A foglalkoztatottak %-ában	3,0	9,0	5,7	3,8	9,4	6,4	3,5	9,4	6,3

Forrás: Munkaerő-felmérések

A támogatott részmunkaidős foglalkoztatás egyelőre szűk célcsoportjain túl átfogóbb és hatékonyabb változtatások szükségesek a részmunkaidős foglalkoztatás terjedéséhez.

b.) A határozott idejű munkaszerződés

A hagyományos alkalmazotti munkaviszony egyik fő jellemzője a határozatlan időre szóló felvétel. Különösen a tömegtermelő nagyipar 20. század elejei gyors növekedése idején, a nagyarányú fluktuáció kivédése érdekében a munkáltatók – gyakran a szakszervezeti követeléseknek

engedve – azt is vállalták, hogy ha a saját hibájukon kívüli okból elküldik a dolgozót, mintegy kárpótlásul felmondási időt és végkielégítést fizetnek. A kollektív szerződésekben és más megállapodásokban rögzített, többnyire aprólékosan kidolgozott szabályok betartását a szakszervezetek gondosan ellenőrizték és a munkáltatót a törvény büntette, ha a felmondással járó fizetési kötelezettségét megpróbálta kijátszani. A kijátszás egyik módja a határozott időre szóló felvétel lehetett, ezért a szakszervezetek jelentősen korlátozták ennek lehetséges eseteit (pl. hirtelen nagyobb, alkalmi rendelés, különleges helyzet stb.).

A gazdasági változásokkal, s nem utolsósorban a munkaerő drágulásával annyiban változott a helyzet, hogy – csakúgy, mint a részmunkaidő esetében – a munkáltatók rákényszerültek a takarékos munkaerő felhasználásra, azaz csupán addig kívánnak alkalmazni valakit, amíg ténylegesen szükség van munkájára. A számos országban hozott megengedőbb szabályok ellenére az alkalmazottak meghatározó többsége határozatlan időre szóló munkaszerződéssel rendelkezik. A korábban különleges merev szabályozású Spanyolországban és Portugáliában a határozott idejű foglalkoztatás lehetőségének bővítésével sikerült jelentősen csökkenteni a munkanélküliséget (Spanyolország) és viszonylag magas szinten tartani a foglalkoztatottságot.

Magyarországon a KSH munkaerő-felmérésének adatai szerint 2004-ben mindössze 229 ezer fő dolgozott határozott idejű szerződéssel.

A régi szabályok túl lassú módosulása miatt a gazdaság az új igényekhez alkalmazkodó új megoldásokat hoz létre. Ezek egyike az USA-ban gyorsan, Európában lassabban terjedő *munkaerő-kölcsönzés*.

A többnyire a magán-munkaközvetítő cégek üzleti vállalkozásaként nyújtott szolgáltatás tulajdonképpen az emberi erőforrással kapcsolatos teendőket veszi át az ezt igénylő cégtől. A szolgáltatás ebben a körben tetszőleges elemet foglalhat magába, a toborzástól a képzésen át a „kölcsönzésig”, azaz a dolgozóknak a kölcsönző cégnél történő állományba vételéig és a megrendelő rendelkezésére bocsátásáig. A kölcsönzés akár határozott, akár határozatlan időre szóló megállapodás lehet. A kölcsönzött munkaerővel kapcsolatos mindenfajta kötelezettség a kölcsönző cégre hárul.

Magyarországon, a Munka törvénykönyve 2001. július 1-i módosítása után számos cég alakult munkaerő-kölcsönzésre, s ez lett a közvetítő cégek sorának egyik új profilja. Az Állami Foglalkoztatási Szolgálatnál készült áttekintés szerint 2004 végén Magyarországon 505 munkaerő-kölcsönző cég működött, csaknem 50 %-kal több, mint egy évvel korábban. Együttesen több mint 1700 cégnek nyújtottak szolgáltatást, és összesen csaknem 53 ezer dolgozót foglalkoztattak – kölcsönöztek, 60 %-ukat határozatlan időre szóló szerződéssel.

A kölcsönzött munkaerőt igénylő cégek több mint 40 %-a a feldolgozóiparban működik. (A tapasztalatok szerint zömük külföldi tulajdonú, amelyek nem kívánnak behatóan megismerkedni a magyar

munkajogi, adózási, társadalombiztosítási stb. szabályokkal, de képesek és készek megfizetni a mindezt magára vállaló kölcsönző cég szolgáltatását. A vevők további nagyobb csoportja a sport, kulturális vállalkozás (18 %) valamint a kereskedelem (12 %).

A kölcsönzött dolgozók között nagyjából azonos volt a férfi (27,5 ezer fő) és a nő (25,2 ezer); csaknem 90 %-uk fizikai foglalkozású, mintegy 60 %-ban betanított munkás.

A kölcsönzött dolgozók az év során csaknem 5,5 millió munkanapot dolgoztak; több mint 2 millió nappal többet, mint az előző két évben. *{A munkaerő-kölcsönzők 2004. évi tevékenysége az Állami Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján.}*

c.) Az önállóak (self-employed)

Az alkalmazottak hagyományos munkaviszonyának változásán kívül – mint erről szó volt – az EU figyelemmel kíséri a mindmáig alapvetőnek tekintett másik fő foglalkozási státuszúak, az önálló egzisztenciával rendelkezők számának alakulását.

Azon a nagyon leegyszerűsített meghatározáson túl, hogy önállónak az minősül, aki saját eszközeit használva terméket vagy szolgáltatást ad el, a feladatot önállóan kivitelezve, vállalkozói díj ellenében – tulajdonképpen országoként különbözik az önállónak minősülők köre. A nemzeti adórendszerek, a szerződés szabadságát, a vevők és az eladók kapcsolatait szabályozó polgári jog, az érvényesülő statisztikai számbavételi gyakorlat stb. egyaránt befolyásolja, hogy az adott országban ki minősül önállónak.

A foglalkoztatási viszonyok áttekintésének megkönnyítése érdekében – mint a 2004. évi összegzésünkben is jeleztük – a 80-as évek végén az ILO tett kísérletet a „gazdaságilag önállóak” körének meghatározására. Eszerint önállónak (self-employed) minősülnek a (háztartástól) elkülönült céggel nem rendelkező, azaz a jogi személyiség nélküli vállalkozások dolgozó tulajdonosai, függetlenül attól, hogy vannak-e alkalmazottaik; a saját számlára dolgozók (pl. szellemi szabadfoglalkozásúak); a mezőgazdasági önállóak, s valamennyiük segítő családtagjai, valamint a termelő típusú szövetkezetek dolgozó tagjai.

Az ILO által javasolt meghatározás azonban nem vált általánosan követett gyakorlattá.

Annyi azonban megállapítható:

- Tartós trend, hogy bár az országok munkaerőpiacán jelentősen eltérő arányban vannak jelen az önállóak (Svédország: 5, Görögország: 42 %) arányuk hosszabb időszakot tekintve sem változik érdemlegesen (1985-ben az EU-ban 15,1 %, 2002-ben – mint láttuk – 14,8 %).
- Az arány alacsony vagy magas voltát nagymértékben meghatározza a gazdaság szerkezete: az önfoglalkoztatás jellemzően a családi

gazdaságokon alapuló, még magas mezőgazdasági foglalkoztatás jellemezte országokban jelentős.

- A jólét növekedése az önállók arányának csökkenésére hat: könnyebb összegyűjteni a háztartástól különvált jogi személyiségű cég alapításához szükséges tőkét. (Ilyen esetben a dolgozó tulajdonos a cég alkalmazottjává válik.) A legfejlettebb országokban az önfoglalkoztatók sokaságát a bevándorlók, s más, munkához nehezebben jutó rétegek tagjai adják.

Az ENSZ statisztikai bizottsága által jóváhagyott, a nemzetközi gyakorlatban használatos meghatározások (az alkalmazásban álló munkát értékesít – sell labour; az önálló terméket vagy szolgáltatást – sell services) tiszta formái közé ékelődött különféle megoldások az „az önálló” értelmezését is egyre inkább elbizonytalanítják (például a korábban már említett franchise, de az utóbbi évtizedekben a vállalkozások különböző tevékenységeinek leválasztása és önálló vállalkozásként továbbműködtetése, azaz az outsourcing felgyorsult folyamata, a kft-k tulajdonrészrel rendelkező, dolgozó tagjainak munkajogi státusza, az alkalmazotti státusz melletti másodfoglalkozáson „vállalkozás” stb.).

A vállalkozások követésének nehézségei miatt az önállókat az országok jórészt a saját gyakorlatuknak megfelelően veszik számba.

- Az évtizedek során Európa-szerte a legvonzóbbá vált, a jogilag és szociálisan védett alkalmazotti státusz, az üzletmenettől függetlenül garantált fizetéssel, a szinte rutinszerű éves béremelésekkel stb. számos társadalmi csoport tagjai szemében leértékelt a valaha (és sokak számára természetesen ma is) nagyra becsült önállóságot.

Az európai országok többségében a magas alkalmazotti arány mellett 20 %-nál kevesebb az önálló; arányuk jellemzően ott magas, ahol magas a családi farmok aránya a mezőgazdaságban.

- Számos jómódú országban tipikus, hogy a főként az egykori gyarmataikról bevándoroltak próbálnak önállóként boldogulni. (Az OECD országok migrációs folyamatait évenként részletesen áttekintő SOPEMI Report adatszerűen is bemutatja, hogy a legtöbb OECD tagállamban a migránsokból lett önállók száma az utóbbi 5 évben mind számszerűen, mind arányaiban nőtt. Egyre gyakoribb, hogy a nők is elindítják a saját üzleteiket. Az önállósulás egyik oka a munkaerőpiacra bejutás nehézsége. – Trends in International Migration, Annual Report 2004 Editon, 67-68. old.) Magyarországon – az ILO meghatározása alapján besorolva – az átalakulás éveiben csökkent az önálló keresők száma. Az önállók különböző csoportjaiban eltérő trendek érvényesültek, de 1992 óta lényegében csak az egyéni vállalkozók létszáma nőtt meg, majd stabilizálódott.

Az önállók száma 1992-2003-ban

ezer főben

Évek	Szövetkezet tagja	Társas vállalkozás tagja	Egyéni vállalkozó*	Segítő családtag	Együtt*
1992.	225,0	257,9	290,1	49,3	822,3
1993.	134,1	197,1	309,1	42,4	682,7
1994.	103,3	174,7	328,9	40,4	647,3
1995.	84,2	167,9	351,7	40,1	643,9
1996.	79,0	151,8	372,2	40,9	643,9
1997.	68,9	137,4	373,3	41,0	620,6
1998.	55,5	133,3	372,6	28,3	589,7
1999.	43,5	110,6	411,6	28,5	594,2
2000.	38,0	129,2	386,3	26,6	580,1
2001.	31,4	118,9	377,3	27,1	554,7
2002.	22,5	109,9	377,1	23,9	533,4
2003.	8,6	114,7	378,4	21,0	522,7
2004.	8,1	136,6	390,5	17,4	552,6

* Főfoglalkozásúak, nyugdíjasok és szabadfoglalkozásúak

Forrás: Munkaerő-felmérések. 1998-tól új súlyozású adatok

2004-ben – csekély módosulásokkal – lényegében folytatódtak a rendszerváltást követő években megindult folyamatok.

Az 1992-ben még 200 ezer főt meghaladó szövetkezeti tagság a töredékére csökkent. Az ipari és szolgáltató szövetkezetek zöme üzleti vállalkozássá, jellemzően jogi személyiségű részvénytársasággá, kft-vé alakult, tagjai – esetleges tulajdonosi pozíciójuk mellett – a cégek alkalmazottaivá lettek. A mezőgazdasági szövetkezetek közül is sok választott hasonló működési formát. Az EU agrárpolitikájában ugyan célszerű és ösztönzött forma a szövetkezet is, a hazai agrárpolitika merev szövetkezet ellenessége azonban évekig gátolta az esetleges ilyen kezdeményezéseket.

A rendszerváltást megelőző években gombamód szaporodó jogi személyiség nélküli társas vállalkozások (GMK, PJT stb.) a rendszerváltást követően, az új társasági jog előírásainak megfelelően átalakulásra kényszerültek; s ezért a 90-es évek elején a formaváltást nem vállalók sokasága tűnt el. Helyükbe az ugyancsak tőke nélkül alapítható, a tagok tudására, munkájára építő bt-k, ekt-k léptek, az alapvetően kedvező, de az évek során szigorodó adóosztályok miatt lassan, de folyamatosan apadó foglalkozású létszámmal. A százezret így is meghaladó létszám 2003 óta kissé növekszik, feltételezhetően ugyancsak a legkedvezőbb adószabályok hatására.

Köztudott ugyanakkor, hogy kisebb-nagyobb cégeknél, de állami és helyi fenntartású, főként kulturális intézményeknél is az alkalmazottak egy részét csak önállóként, bt-tagként, vagy egyéni vállalkozóként képesek foglalkoztatni, az alkalmazásban állók után fizetendő közismerten magas közterhek miatt. Az önállók ezeket – a munkáltatókétól eltérő szabályok szerint – maguk fizetik.

Az egyéni vállalkozók száma több évi stagnálás után 2004-ben kissé növekedett.

A munkaügyi szervezet évek óta ösztönzi és segíti a munkanélkülieket abban, hogy önálló egzisztenciát teremtsenek, az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) pedig pályázat útján elnyerhető 5 millió forint tőkejuttatásával segítette az önálló tevékenység megalapozását.

A munkaerőpiaci alapból nyújtott támogatásokat 2004-ben csaknem 8 ezren vették igénybe (vállalkozóvá váláshoz a munkanélküli járadék összegének megfelelő hazai támogatást 3.225-en, az önfoglalkoztatóvá váláshoz nyújtott segítséget 4.689-en.)

A 2004 első felében befejezett programok hatékonyságát vizsgáló, már idézett monitoring szerint eredményes volt az akkor befejeződött, 1.200 vállalkozásba kezdő munkanélkülit támogató program: több mint 90 %-uk működött.

A családi vállalkozásokban fizetés nélkül dolgozók száma egyre csökkent; vélhetően kötelező biztosításuk növekvő közterhei miatt.

Az önállóak 2004-ben a keresők 14 %-át adták, ez az arány kissé alacsonyabb, mint az EU átlaga. (A magyarázat azonban számbavételi ok is lehet: például a nemzeti definíció szerinti őstermelő paraszti gazdaságokban esetleg egész éven át dolgozó, jellemzően inaktív státuszú személyek nem minősülnek sem önállónak, sem vállalkozásnak.)

A hatóságok önálló vállalkozásként tartják nyilván, ténylegesen azonban jórészt csak legális jövedelem-kiegészítést szolgál részben a nyugdíjasként, részben a főállású munkahely megtartása mellett kiváltott vállalkozói igazolvány. A főfoglalkozású egyéni vállalkozók egy évtized óta nagyjából stabil köre az egyéni vállalkozók 60 %-át sem éri el.

Az egyéni vállalkozók száma a foglalkozás jellege szerint

Év	Főfoglalkozású		Nyugdíj mellett vállalkozó		Másodállású		Összesen ezer fő = 100 %
	ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%	
1990.	159,0	65,7	21,5	8,9	61,4	25,4	241,9
1991.	184,5	58,2	28,8	9,1	103,9	32,7	317,2
1992.	184,2	54,4	30,5	9,0	124,1	35,6	338,8
1993.	218,2	54,2	36,7	9,1	148,0	36,7	402,9
1994.	258,9	54,1	44,3	9,3	175,6	36,6	478,8
1995.	257,0	58,6	39,9	9,1	141,8	32,3	438,7
1996.*	259,5	56,4	47,0	10,2	153,6	33,4	460,1
1997.	276,7	59,5	56,3	12,1	132,0	28,4	465,0
1998.	270,7	59,1	55,6	12,1	132,1	28,8	458,4
1999.	278,7	59,6	54,0	11,6	134,8	28,8	467,5
2000.	279,7	57,3	64,5	13,2	143,5	29,5	487,7
2001.	260,9	55,7	74,0	15,8	133,9	28,5	468,8
2002.	266,7	56,2	82,1	17,3	125,9	26,5	474,7
2003.	265,6	56,1	81,1	17,1	126,5	26,8	473,2
2004.	256,0	56,1	77,2	16,9	122,8	27,0	456,0

* Dec. 31-i állapot

Forrás: 1990-1995.: APEH; az adott évben adózók száma; 1996-2003.: KSH, Statisztikai havi közlemények; 2005 KSH Gyorstájékoztató (2005. február 18.)**d.) Az időszakos (temporary) munka**

A határozatlan időre szóló, folyamatos alkalmazástól *eltérő* rövidebb-hosszabb alkalmazások sokféle formáját sorolják e gyűjtőfogalom alá. Az országoként szűkebb vagy tágabb lista egyaránt tartalmazhatja az előzőekben már tárgyalt határozott időre szóló alkalmazást, a munkaerő-kölcsönzés különféle eseteit csakúgy, mint a gazdaság több ágazatára jellemző szezonális munkát (mezőgazdaság, építőipar, turizmus, vendéglátás, több európai országban a hajózás, halászat stb.) sőt a rövid idejű, esetleg csak egy vagy néhány napos alkalmi, napszámos munkát is.

Európában sokféle próbálkozás létezik azért, hogy a gazdaságban és a háztartásokban igényelt, rövid idejű munkák legálisan legyenek kielégíthetőek, s a munkát végzőknek módja legyen bekapcsolódni a szociális és jogi védelem nyújtó nemzeti biztosítási rendszerekbe. (Belgium, Franciaország: utalvány-rendszer és adókedvezmény a munkanélküliek foglalkoztató háztartásoknak. Németország: midi és mini job, stb.)

Az Alkalmi Munkavállalói Könyv

Magyarországon, 1997 őszén vezették be az Alkalmi Munkavállalói Könyvet (AM könyv). A cél eredetileg az volt, hogy a munkanélküli ellátást már kimerített munkanélküliek az év során összegyűjthető, rövid idejű, alkalmi munkákkal is összegyűjthessék a további ellátást megalapozó munkanapokat. A közterhek fedezetét a munkáltatók megfelelő összegű bélyeg beragasztásával róhatták le.

Kezdetben a könyvecske használata nem bizonyult sikeresnek, főként a mindenkori minimálbér arányában megállapított Magyarországon közismerten magas közterhek miatt, hiszen az alkalmi munkákat addig is elvégezték, anélkül, hogy akár az éppen érvényes minimálbérrel, akár közterheivel az érintettek törődtek volna. A munkák díjazása sokféle körülménytől függött (nehéz vagy könnyebb munka, a környéken, az adott társadalmi közegben kialakult napszám stb.). Így, bár a könyvet néhány tízezeren mindig kiváltották, nagyjából a felét használták fel, annak ellenére, hogy a foglalkoztatáspolitikai a felhasználás feltételeit évről-évre igyekezett előnyösebbé tenni.

A fordulat 2003-ban, a közterhek jelentős mérséklésének hatására következett be, majd 2004-ben tovább nőtt az AM könyv népszerűsége.

3.24 sz. táblázat

Az AM könyv igénybevétele

	Kiváltott	Felhasznált	A regisztrált munkanélküliek aránya a felhasználók között	Az egy főre jutó munkanapok átlagos száma	A legalacsonyabb díjért dolgozók aránya**
	könyvek száma e. db	aránya			
1997.*	11,0	56,0	58,2	3,1	96,0
1998.	21,0	52,0	52,3	6,7	93,0
1999.	18,0	55,8	62,8	3,3	92,7
2000.	26,8	55,3	60,0	8,0	69,2
2001.	32,1	55,5	55,0	7,9	76,5
2002.	39,9	62,5	62,5	10,1	76,5
2003.	82,7	62,1	69,3	14,6	50,0
2004.	131,6	75,9	66,3	14,5	49,1

* Az AM könyvet 1997. szeptemberétől lehetett igénybe venni

** A díjtételek évről-évre változtak; alapvetően az érvényes minimálbérhez kötődtek – a munkáltatók ehhez igazodva fizették a közterheket.

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

A munkáltatók csökkentett közterhei, és az előírt mérték közötti különbséget a Munkaerőpiaci Alap fizeti be az APEH-hez és a TB-nek. Az alkalmi munkák révén 2004-ben csaknem 1 milliárd Ft bevételhez jutott a költségvetés, s ennek mintegy háromnegyedét a munkáltatók fizették. (A csökkenés ellenére előfordul, hogy egyes munkáltatók ezt a dolgozóval fizettetik meg.)

Az alkalmi munkavégzéshez bárki által igénybe vehető könyvecske egyúttal a legális munkavégzés biztonságát adja a munkáltatónak–munkavállalónak egyaránt. 2004-ben a kétharmadnyi regisztrált munkanélküli mellett munkaviszonyban állók, tanulók, nyugdíjasok, gyermekgondozáson lévők, nem regisztrált állástalanok egyaránt dolgoztak AM könyvvel. {Összefoglaló a 2004 évben felhasznált Alkalmi Munkavállalói könyvek adatairól, Foglalkoztatási Hivatal, 2005.}

e.) A távmunka

A foglalkoztatási státuszok jelenlegi merev rendszerét, csakúgy, mint sokféle foglalkozás tartalmi követelményeit és formai körülményeit (pl. a munka helyszíne, munkaidő, pihenőidő stb.) a következő évtizedekben valószínűleg alaposan átformálja a számítógépes munkák folyamatos térhódítása.

Ma még e változások kezdetén tart nagyjából egész Európa. Magyarország – a vele együtt csatlakozott többi volt szocialista országgal együtt – a számítógépes kultúra meghonosítására törekszik.

Ennek során – többszöri kísérlet után – központi program indult a távmunka elterjesztése érdekében. A 2002-ben kormányhatározatként meghirdetett, „Esélyt a jövőnek” program részeként indult program 2004 végén fejeződött be.

A program célja ezer új távmunkahely létrehozása volt, amit a Munkaerőpiaci Alap segítségével 1 371-re emeltek.

A programra megvalósításához az IHM (Informatikai és Hírközlési Minisztérium) az info-kommunikációs infrastruktúra biztosításához 500 millió Ft-ot, az FMM pedig a munkahely-teremtést segítő bértámogatásra és a távmunka végzést megalapozó képzésre 502,7 millió Ft keretösszeget, majd további 190,5 millió Ft, összesen 693,2 millió Ft keretösszeget biztosított.

A pályázatokon elnyerhető támogatás informatikai alapképzésre, specifikus távmunkás-képzésre és bértámogatásra vonatkozott. A képzésekre mintegy kétszáz munkáltató jelentkezett, akik azonban a tervezett csaknem ezer fő helyett mindössze 561 fő képzését igényelték – ami egyúttal a hazai cégek jelenlegi, valós igényét is jelzi.

Bértámogatást 280 nyertes pályázó kért, 1.249 főre – ténylegesen 948 főre vették igénybe.

Így 2002-2004-ben a távmunka elterjesztésére indított programra 409 milliót költöttek – ennél többet még nem tudott értékesíteni a gazdaság.

2004 júliusában kiírták az új távmunkahelyek létesítésére irányuló pályázatot, amelyen 90 pályázó 782 munkahely létesítéséhez kapott támogatást. Az új munkahelyeken 2004. október 1-től kezdődött meg a foglalkoztatás. *{Beszámoló a Munkaerőpiaci Alap 2004 évi költségvetésének teljesítéséről, FMM}*

3.5A bejelentetlen foglalkoztatás

Több európai ország jóléti rendszerét egyre nyilvánvalóbban fenyegető iker-probléma, hogy **a.)** a következő évtizedben veszélybe kerül nyugdíj-rendszerének fenntartása; **b.)** tartósan kettészakad munkaerőpiaca, a szociálisan és jogilag jól védett, a szervezett gazdaságban bejelentetten, biztosítottan dolgozók és az onnan kiszorultak, kivonultak táborára.

Az általános, kötelező nyugdíj- és egészségbiztosítás nemzeti szabályait, (a munkaadók-munkavállalók hozzájárulási kötelezettségei, a juttatások feltételei és mértéke, a kockázat megosztása az állami és a magánbiztosítók között stb.) úgyszólván egész Európában elbizonytalanította a népesség örvendetesen megnőtt várható átlagos élettartama, s vele az idősebb korosztályok arányának növekedése. Számos országban a munkaügyi szabályok értelmében az adott ország nyugdíjkorhatárát elérték külön indoklás nélkül nyugdíjazhatók. A valaha vívmánynak számító rendelkezés („élvezze a nyugdíjas éveket”) a megváltozott demográfiai helyzetben a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságát veszélyezteti. Nem véletlen, hogy az EU – mint erről szó volt – külön célként fogalmazta meg az idősebbek – és a nem kereső, tehát a kötelező biztosítási rendszerbe se tartozó nők – foglalkoztatásának növelését.

A biztosítottak körének kiszélesítése, a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságának záloga lehet. A nőkn és az idősebbeken kívül azonban több országban – jórészt a foglalkoztatás költségei és merev szabályai miatt – jelentős társadalmi csoportok nem is képesek bejutni a jól védett dolgozók világába. Holott – az európai értékek szerint – a társadalmak nem hagyhatják magukra az „utcán élőket”, a mindenfajta védelem nélkül, a törvények és garanciák kijátszásával dolgoztatottakat, a csak alkalmi munkához jutókat.

A szervezett gazdaságba kerülésük érdekében foglalmazták meg a nagy nemzetközi szervezetek a törekvést „making work pay” – azaz az OECD 30, esetenként földrésnyi tagországában érje meg – védett feltételek között dolgozni; az alacsony bérek senkit ne tartsanak vissza a munkától; EU: „better job for all” – azaz jobb munkát mindenki számára; ILO: „decent work” – méltó, legalább a minimális jogi és szociális védelemmel adó munka jusson mindenkinek.

A kirekesztődés elleni törekvések, a (bejelentett, biztosított) munka révén a társadalom szociális védőernyője alá vonás az egyén érdekében történik, aki persze hozzájárulásával maga is segíti a szociális ellátó rendszerek fenntartását. (Más szóval: nem az állam bevételeinek növelése az elsődleges cél – ez a nemzeti adórendszerek számos más elemén keresztül is történhet.)

Túl az elvárható korrekt állampolgári magatartáson, a körülmények is arra szorítanak, hogy a foglalkoztatottság a szervezett gazdaságban nőjön. Ez minden országban alapvetően az adó- és juttatási rendszerek függvénye; ezért is sürgeti az EU a felülvizsgálatukat és szükség szerint átalakulásukat. A kialakult, működő rendszerek változtatása – és messzire gyűrűző hatásaik kezelése – azonban leginkább halogatásra készíti az érintett kormányokat.

Magyarországon évek óta készülnek – bizonytalan értékű – becslések a bejelentetlenül végzett munkák mértékéről.

Mint visszatérően jeleztük adó- és juttatási rendszerünkben két olyan társadalmi csoport van, amelynek munkatevékenysége az elmúlt években jogszerűen kerülhetett ki a regisztrálást: a mezőgazdaság lényegében saját fogyasztásra termelő kis gazdaságainak művelői és a diákszövetkezeteken keresztül alkalmi munkákat végző tanulók.

A kis, háztáji gazdaságokban ugyan százezrek dolgoznak, főállás mellett, vagy inaktívként, nyugdíjasok, gyerekgondozáson lévők, nem-keresők stb., s alkalmanként értékesítenek is termékeikből (ami elvileg kimeríti a „másoknak fizetség ellenében nyújtott munka, termék, szolgáltatás” fogalmát). A tartósan élvezett adókedvezmény azonban feleslegessé tette adózókénti nyilvántartásukat, amit az érintettek maguk is igyekeztek elkerülni. Többszöri kísérlet után tulajdonképpen csak az EU csatlakozás során, a mezőgazdasági földterületek aprólékosabb felméréseivel lehetett elérni az őstermelők nyilvántartásba vételét. Az adót nem fizetők azonban keresőnek sem tekintik magukat, különösen, ha státuszuk hivatalosan „nyugdíjas” vagy akár „eltartott”.

Hasonló a helyzet a diák-munka esetében. Minthogy a diákok helyzetüknél fogva biztosítottak, a munkáltatóknak a biztosítást nem kell még egyszer befizetni. (A diákmunka ezért is olyan népszerű, évente 150-200 ezer tanuló jut alkalmi vagy rendszeres munkához az iskolai diákszövetségeken keresztül.)

A fentiek legális, de bejelentetlen munkák. Ha az érintettek a munkaerő-felmérések során számot adnának róla, nem az utolsók között lenne a kimutatható foglalkoztatás mértéke.

A bejelentetlen (adózatlan) foglalkozásnak is természetesen többféle terepe létezik Magyarországon (is).

- A legáltalánosabb, a valószínűleg a leginkább számottevő a szezonális ágazatokban, munkacsúcsok idején. Még a mezőgazdaság kisméretű, idősebb emberek által művelt gazdaságaiban is akadnak munkák, amihez néhány napig fizetett segítség kell. A nagyobb gazdaságok pedig már Magyarországon sem boldogulnak alkalmi és szezonális dolgozók nélkül. A ma már az alkalmazók sokaságával dolgozó építőipar jellemzően ugyancsak egy-egy munkafázisra alkalmaz partnereket – a munka volumenétől függően néhány napra vagy hétre. A munkák relatíve rövid ideje önmagában nagy csábítás a bejelentés elmulasztására, amit Magyarországon alaposan megnövelnek a bér után fizetendő adók és járulékok.

Szezonális és/vagy alkalmi segítőkkel dolgozik a turista-szezonban a szálláshely-szolgáltatás és a vendéglátás, alkalmanként a kereskedelem.

A szezonális ágazatok közül azonban mind a mezőgazdaság, mind a vendéglátás állandó foglalkoztatóinak aránya viszonylag kicsi, s alkalmi munkaigénye is ehhez méretezett.

- A bejelentetlen munkák igazi terepe a háztartások és kis szervezetek világa. Mindkettőben sokféle igény van mások fizetett segítségére, az idősek-gyerekek gondozásától a takarításon át a kerti munkáig, illetve a kis vállalkozásokban az alkalmi fordítástól, ügyintézésről a besegítésig stb.

Itt is többnyire rövid idejű, a helyi társadalmi kapcsolatok szerint szerveződő segítségről van szó.

Bejelentett foglalkoztatással tételükkor Magyarországon két jelentős adózási-juttatási problémát kell megoldani:

- 1.) Mi legyen a rövid idejű, alkalmi munkák bejelentésének küszöbe és módja? Az AM könyv a *napi* munkavégzés eseteire kínál megoldást – a háztartások igénye ritkán ilyen.
- 2.) A munkát végzők zöme inaktív: tanuló, gyerekgondozáson lévő, nyugdíjas. Ennek megfelelően valamilyen jogcímen biztosítottak.
- 3.) A munkáért kapott díjazással értelmetlen lenne (egyébként zömmel szerény összegű) járandóságait csökkenteni – ez nemcsak méltánytalan, de a munkák eltitkolásának is fő ösztönzője.

A megoldás keresésében eddig az AM könyv, majd a részmunkaidő bevezetésének feltételén túl egy újabb ellenőrzési módszer, az Egységes Munkaügyi Nyilvántartó Rendszer (közkeletű néven: EMMA) született.

A csaknem 213 millió forintos beruházással, több mint 50 alkalmazottal működő rendszer 2004. május 1-től kezeli a Munka Törvénykönyve alá tartozó munkaviszonyok adatait. A rendszer egyik funkciója, hogy számítógépes adatnyilvántartással biztosítsa a dolgozók jogosultságai szempontjából nélkülözhetetlen adatokat (annak szakidején a munkakönyv megszüntetésekor sokak számára pótolhatatlan adatok veszttek el). A másik funkció a munkaviszony kezdetét-végét kísérő azonnali bejelentés, ami hatékonnyá teheti az Országos Munkaügyi és Munkabiztonsági Felügyelet (OMMF) ellenőreinek munkáját. *{Beszámoló a Munkaerőpiaci Alap 2004. évi költségvetésének teljesítéséről, FMM, 2005.}*

3.6. A támogatott foglalkozások

A foglalkoztatáspolitikai egyik fontos feladata, hogy a rendelkezésre álló eszközökkel visszasegítse a gazdaságba a munkahelyüket elvesztett, egyébként nehezen elhelyezhető társadalmi csoportok tagjait, valamint a pályakezdőket, s ma már a munkaerőpiacra visszatérni kívánó inaktívakat is.

3.6.1 A Munkaerőpiaci Alapból fedezett programok

A segítség módját központi és megyei programok határozzák meg. A 2004 évi programokról – mint korábban is – a Munkaerőpiaci Alap éves költségvetéséről szóló, már többször idézett Beszámoló alapján adunk áttekintést. A gazdag tartalmú beszámolóból itt csak a foglalkoztatást támogató programokról lesz szó.

2004-ben – jórészt a korábbi években elkezdett programok folytatásaként – a Phare segítségével is több központi program zajlott.

„A többszörösen hátrányos helyzetű lakosság-csoportok foglalkoztathatósága és tartós foglalkoztatása” – a 2004. októberében zárult program a hátrányos helyzetű fiatalok, a fogyatékkal élők, romák stb. képzését és foglalkoztatását kívánta szolgálni; 200-an tanultak, vizsgáztak sikeresen, szereztek szakmát. Többségük számára tartós foglalkozás ígérkezett. *„A nők munkahelyi re-integrációja”* – kísérleti Phare program, célja elsősorban az inaktív nők re-integrációja a munka világába. A program kiemelt célcsoportjai a gyerekgondozásról visszatérni kívánó, valamint a 40 év feletti inaktív, de

dolgozni kívánó nők voltak. A program 2004-ben zárult. A „küzdelem a munka világából kirekesztés ellen” fő célja a tartós munkanélküliek és a rendszeres szociális segélyből élők – köztük kiemelten a romák – visszasegítése a munka világába. A 2004-ben indult program sikeres pályázói több mint 2.900, nagyrészt tartósan munkanélküli roma foglalkoztatását, képzését vállalták.

A Phare programok nagy előnye, hogy a helyi erőket, non-profit szervezeteket, konzorciumokat mozgósítja, s teszi érdekeltté az eredményben.

Hazai kezdeményezésű a „Diplomás pályakezdeket a közigazgatásba” 2003-ban kezdődött programja. A MEH és az FMM közös szervezésében 50 pályakezdő diplomás került a közigazgatásba, s kapott felkészítést a köztisztviselői pályára. Közülük 2004 második felében 24 létesített köztisztviselői jogviszonyt, 13 pedig munkaszerződéssel dolgozott tovább.

Az ugyancsak hazai kezdeményezésű, a Munkaerőpiaci Alapból támogatott programot az OM-MEH indította, azzal a céllal, hogy roma munkanélkülieket képezzenek és alkalmazzanak a közoktatási intézményekben. A 2004-ben indult program 60 fő képzését és foglalkoztatását ígéri.

a.) A központi foglalkoztatási programok közé tartozott

- a *Borsodi Nemesacél Acélgyártó kft. foglalkoztatást elősegítő* program, amely 1181 fő teljes munkaidős foglalkoztatásához adott támogatást 2007. január 31-ig,
- az *Integrált Roma Foglalkoztatási Program*, a leghátrányosabb helyzetű Szolnok megyei kistérség három településén 45 roma munkanélküli közül legalább tíz fő elhelyezéséről, 20 fő szakmához jutásáról gondoskodik;
- a *Hajléktalanok foglalkoztatásának támogatása* Budapesten;
- a *Hajdu-Bét Rt. Felszámolásával összefüggésben a kisvárdai üzem tovább-működésének feltételeit bértámogatással és a járulékok átvállalásával megteremtő*, 200 fő továbbfoglalkoztatását biztosító program;
- a korábban már ismertetett *távmunka-program*;
- a *munkahely-teremtés támogatása*. Az FMM 2004-ben is meghirdette az elsősorban a hátrányos helyzetű térségekben létesítendő, ezúttal legalább öt új munkahelyet teremtő beruházások vissza nem térítendő támogatását. A sikerrel pályázott 104 kis- és középvállalat együttesen mintegy 2,2 ezer munkahely létesítéséhez kapott segítséget, köztük 1,2 ezer regisztrált munkanélküli legalább 3 évig tartó foglalkoztatását vállalva.
- A *Területfejlesztési Tanácsok munkahely-teremtésének támogatása* keretében csaknem 1,1 ezer munkahely létesítésére vállaltak kötelezettségek a pályázók.

- Kőrmend - Vasvár-Szentgotthárd térségét érintő válságkezelő program – a három kistérségben a létszámleépítések során a munkanélkülivé válás megelőzésére, illetve az elbocsátottak újbóli elhelyezkedését segítő programmal 203 munkavállaló foglalkoztatásához kapott támogatást az MSC Cipőgyártó kft. Óriszentpéteri üzeme.
- *b.) A megyei programok*

A központi programok mellett, a megyékhez decentralizált keretből mindenütt a helyi sajátosságokkal, igényeknek megfelelő programokat működtetnek. A keret felhasználásának elveiről és aktív eszközönkénti arányairól – az Flt-nek megfelelően – a megyei munkaügyi tanácsok határoznak.

2004-ben a megyék együttesen 70 „saját” programot működtettek, zömük az előző években is működött. Ezen kívül – a rendelkezésünkre bocsátott keret terhére – pályázatokat indítottak a hátrányos helyzetű rétegek foglalkoztatásának elősegítésére.

A legszélesebb körű, a munkanélküliek százezrei számára évről-évre hosszabb-rövidebb idejű foglalkoztatási lehetőséget nyújtó programok azonban változatlanul a közhasznú munka és bértámogatás. (A képzési programokat ebben az összefüggésben mellőzzük.) A támogatott foglalkozáshoz akárcsak egy napig is jutó, 2004-ben 157,6 ezer regisztrált munkanélküli és pályakezdő közül mintegy százezren e két program révén kaptak munka- és kereseti lehetőséget.

Az aktív programokban érintettek* létszáma

fő

Aktív eszközök	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Közhasznú foglalkoztatás	101 208	116 113	120 575	93 441	80 742	84 498	76 892	63 998
Bértámogatás	38 497	49 596	51 741	50 971	48 089	40 838	40 349	35 820
Mk.terem.beruh.tám.**	23 418	17 498	17 462	12 420	9 086	6 452	4 595	4 710
Vállalkozóvá válás tám.	4 674	4 343	4 364	4 979	5 016	4 326	4 011	3 225
Rövidített mk. idejű fogl.	1 375	-	-	-	-	-	-	-
Útiköltség térítés***	6 000	8 062	10 973	10 094	9 356	9 774	7 495	5 517
Pályakezdők programjai	15 565	23 330	21 073	18 288	16 758	16 108	17 551	17 527
Munkahelyteremtés: Ön-foglalkoztatás támogatása	1 209	3 027	4 450	5 325	6 025	6 138	5 493	4 689
Munkahelymegőrzés****	2 299	4 587	9 953	7 157	653	12 634	12 668	791
Járulék átvállalás	574	1 805	2 339	3 876	3 702	10 008	11 883	10 092
Részmunkaidő 2004-től								791
Egyéb*****	-	-	-	-	-	100	824	557
EGYÜTT	194 819	228 361	242 930	206 551	185 427	190 876	181 761	157 624
Munkaerő-piaci képzés	75 993	79 604	84 764	88 173	91 519	82 835	82 895	59 894
Korengedményes nyugdíj	3 576	1 914	828	133	-	-	-	-
ÖSSZESEN	274 388	309 879	328 522	294 857	276 946	273 711	264 656	217 518

* Az érintett létszám mindazokat magában foglalja, akik az adott évben akár csak egy napig is részt vettek a programban

** A támogatással létrehozott munkahelyeken a foglalkoztatottak száma. A program 2000-től a GM hatáskörébe került, 2003-tól ismét a FMM-hez.

*** 1998-tól: mobilitási támogatás (helyközi utazási költségtérítés, csoportos személyszállítás, lakhatási hozzájárulás, munkaerő-toborozás támogatása)

**** A munkahely megőrzés támogatási lehetősége 2000. évtől megszűnt; 2002-ben – módosítva – ismét bevezették

***** Intenzív álláskeresés támogatása, rehabilitációs bértámogatás

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

A támogatott foglalkozások aránya 1998 óta mindig elérte vagy meghaladta a regisztrált munkanélküliek 50 %-át; 2004-ben csupán a 42 %-át, hiszen az év elején megkezdett programok nem számolhattak a munkanélküliség növekedésével.

A foglalkoztatáshoz nyújtott sokféle segítség közül a legtöbb esetben változatlanul közhasznú munkához jutottak. A főként a helyi kommunális feladatok ellátására szervezett, zömmel rövid idejű munkák számos kistérségen a ritka munka – és kereset lehetőségét jelentik a munkanélküliek számára. Az eredetileg a munkavégző-képesség fenntartásának szándékával indított program résztvevői közül azonban csak alig néhányan tudtak kijutni az elsődleges munkaerőpiacra.

A segítség igazi munkahelyhez juttatta viszont – egyebek között – a bértámogatással (és a járulék átvállalással) foglalkoztatottakat. A munkáltatók meghatározott időre vállalt foglalkoztatási kötelezettsége következtében éves átlagban létszámuk jóval több, mint a közhasznú munkát végzőké. A 2004. első félévéről számot adó monitoring szerint

akkorra több mint 7,7 ezer tartósan munkanélküli foglalkoztatása fejeződött be, de a szerződés lejárta után csaknem 70 %-ukat véglegesítették már támogatás nélkül.

3.26 sz. táblázat

Az aktív programokban résztvevők éves átlagos létszáma

fő

Aktív eszközök	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Közhasznú foglalkoztatás	30 780	30 877	28 867	23 705	23 185	17 751	17 534	14 235
Bértámogatás	25 762	29 313	31 369	27 524	26 547	21 693	20 136	18 909
Mk.hely.terem.beruh.tám.*	16 195	12 291	9 433	3 192	6 943	1 708	1 270	2 717
Vállalkozóvá válás tám.	1 410	1 307	1 374	1 506	1 616	1 269	1 250	953
Rövidített m.idejű fogl.	269	-	-	-	-	-	-	-
Útiköltség térítés (1998-tól mobilitási támogatás)	2 618	2 926	3 765	4 091	3 483	3 294	3 088	2 112
Pályakezdők programjai	6 096	10 302	8 685	7 816	7 094	6 827	7 686	7 908
1997-ben és a következő években bevezetett új eszközök**	2 056	4 076	7 149	8 789	8 697	10 529	12 251	10 212
Részmunkaidő 2004-től	-	-	-	-	-	-	-	357
EGYÜTT	85 186	91 092	90 642	76 623	77 565	63 071	63 215	57 403
Munkaerő képzés	22 750	23 039	25 004	26 307	27 187	23 410	25 044	17 919
Korengedményes nyugdíj	2 791	1 348	449	45	-	-	-	-
ÖSSZESEN	110 727	115 479	116 095	102 975	104 752	86 481	88 259	75 322

* Az év folyamán (a foglalkoztatási kötelezettségnek megfelelően) betöltött munkahelyek száma

** Ld.: járulék átvállalás, a 2002-ben bevezetett munkahely-megőrzés, önfoglalkoztatói támogatás, inaktív álláskeresői támogatás, rehabilitációs támogatás

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

A többi program résztvevőinek átlagos száma szórványosabb, összességében (a képzésben résztvevőkkel együtt) így is 75 ezer főt vontak ki a munkanélküliek közül, és csaknem 60 ezer munkanélkülit segítettek munkához, többnyire a legnehezebben elhelyezhetők közül.

Az alkalmazásban állók és munkáltatóik lényegében maguk biztosítják ennek fedezetét. A törvényes előírások szerint, az évek során többször változott mérték után, a dolgozók 2003. január 1-től havi bruttó munkabérük 1 %-át, a munkáltatók 1999-től a dolgozóknak kifizetett bér- és bér jellegű juttatások összegének 3 %-át fizetik. A forrásból származó összeg 2002-ben 191,6 milliárd, 2003-ban 193,3 milliárd, 2004-ben 205,6 milliárd Ft volt. (Ez a Munkaerőpiaci Alap rész-foglalkoztatási alaprésze. A teljes Alap ezen kívül magában foglalja a csak a munkáltatókat terhelő szakképzési, a rehabilitációs alap-részt, valamint a bérgarancia alapot képző befizetéseket. Ezekkel együtt a Munkaerőpiac Alap 2004-ben 241,6 milliárd Ft bevétellel rendelkezett.)

A Munkaerőpiaci Alap foglalkoztatási részének bevételeiből 44,4 milliárd jutott közvetlenül az ún. aktív eszközökre (programokra), beleértve a képzést is; 78,3 milliárd a munkanélküli ellátásban és további 76,8 milliárd az érintettek után befizetendő TB járulékra, a költségvetéssel közös programokra.

c.) A költségvetésből fedezett programok

A munkáltatók és a munkavállalók közvetlen befizetésein túl a társadalom – az adófizetők – számos más módon is segítik a munkanélküliek munkához jutását.

- A kormányzat – egyedi döntések alapján – korábban jelentős adókedvezményekkel igyekezett Magyarországra csábítani a legfejlettebb technikát, s egy-egy térségbe esetenként akár több száz munkahelyet is hozó nagy nemzetközi cégeket. EU tagként már Magyarország sem adhat adókedvezményeket, más módon azonban támogathatja „a nemzetgazdasági szempontból kiemelkedő jelentőségű”, legalább 50 millió eurót elérő termelő beruházásokat, illetőleg a regionális szolgáltató központok esetében az új munkahelyekhez kapcsolódó személyi jellegű ráfordítások eléri a 10 millió eurót.

Ilyen értékű beruházásokra csak a nagy világcégek képesek – ide településük a gazdaság további modernizálódását, versenyképesebbé válását segíti. A 2004. és 2008. között Magyarországon beruházó nagy cégek közül 2005. elejére nyolccal kötött a kormány szerződést – a cégek mintegy 184 milliárd forint értékű beruházását a kormány több mint 31 milliárd forinttal támogatja. (A többi, érintett nagyberuházóval folynak a szerződés-kötést megelőző tárgyalások.)

- Mint arról már szó volt, a kis- és közepes méretű vállalkozások munkahely-teremtését a Munkaerőpiaci Alap támogatja. A kormány a társadalmilag szükséges, a foglalkoztatást akárcsak ideiglenesen növelő közmunka-programhoz biztosít forrásokat. A 2004-ben 4.377 millió Ft-hoz a Munkaerőpiaci Alap 1.600 millió Ft-tal járult hozzá. Az év során 9 közmunkaprogram indult, a tartósan munkanélküliek, elsősorban a cigány származású népesség foglalkoztatásával, a parlagfű irtástól, az erdőműveléstől, a Balaton-part megtisztításától az autópálya-építéshez kapcsolódó munkákig.

A programok révén az ország 1.200 településén 9,7 ezer munkanélkülit tudtak hosszabb-rövidebb ideig, legalább minimálbéren foglalkoztatni. A foglalkoztatottak csaknem fele (46 %-a) a roma lakosság köréből került ki.

Összességében: a többnyire a leginkább rászorultak különböző célcsoportjainak megsegítésére kialakított programok legfőbb haszna, hogy időről-időre munkához és munkajövedelemhez juttatja azokat, akiknek e programok nélkül aligha lenne erre esélye. Látni kell azonban, hogy **a.)** e programok évente több tízezer részvevője ellenére nem tud nőni a foglalkoztatottság; **b.)** hogy az alapvetően szociális indíttatású programok a munkáltatókat csak kevésbé ösztönzik a munkanélküliek tartós foglalkoztatására; **c.)** a regisztrált munkanélkülieken túl esélyt kellene adni a munkaerőpiacra be- vagy visszalépni kívánóknak, folytatva és kiszélesítve a részmunkaidő terjedése érdekében hozott rendelkezéseket.

3.7 Magyarok külföldön – külföldiek Magyarországon

3.7.1 A nemzetközi trendek

Az OECD évenként megjelenő kiadványa 2004-ben is részletesen elemzi az OECD-hez tartozó 30 ország migrációs folyamatait, tartós és új jelenségeit. (*Trends in International Migration, Annual Report, 2004 Editon*)

Az OECD migrációs szakértői is régtől küszködnek az egyre aprólékosabban igényelt elemzések mögötti adatbázis pontatlanságával, ami, néhány közösen használt alapfogalmon túl az országok a saját rendszerüknek megfelelő meghatározásokat használják. Az OECD új adatbázist állított össze: a külföldön születetteket a rezidens ország és a születési hely országa szerint. A kötetben közölt adatok zömmel 2002-re és 2003-ra vonatkoznak.

Az OECD adatai szerint ezekben az években számos országban lelassult a migráció „főleg a terror-cselekmények, az iraki háború, a SARS vírus miatt. Ezen túlmenően számos ország szigorúbb intézkedéseket hozott az illegális bevándorlás megakadályozására. Ennek ellenére a migráció mértéke közel van a történelmi csúcshoz.

A migráció jelenlegi trendjei többé-kevésbé folytatásai az elmúlt években megfigyeltnek – nincs érdemleges változás, 2001 és 2002 között a migráció stabilizálódott, bár a szintje magas maradt.

3.27 sz. táblázat

Migrációs trendek az OECD országokban

	Külföldiek beáramlásának éves átlaga		
	1997-2001.	2002.	2003.
	években /1000 főben/		
EEA és Svájc	1 896	2 616	2 461
USA			
Állandó	803	1 064	704
Ideiglenes	1 146	1 283	1 233
Ausztria			
Állandó	89	88	94
Ideiglenes	197	340	359
Japán	304	344	374
Kanada			
Állandó	212	229	221
Ideiglenes	77	77	67

Forrás: Trends in International Migration, Annual Report, 2004 Editon, 1.1 táblázatából

A további jellemzők:

- A földrajzi bázis folyamatosan kialakítja a migrációt, különösen a történelmileg kapcsolatban álló és/vagy szomszédos országok között; A jelenlegi adatok a migráció növekedését mutatják Romániából Magyarországra és Olaszországba, Lengyelországból és Törökországból Németországba, Kínából Ausztriába, Új-Zélandba és Japánba, Németországból Svájcba és Ausztriába. A szomszédos ország a

legtermészetesebb cél: a mexikóiak az Egyesült Államokba, az osztrákok és észtek Finnországba, a koreaiak Japánba. (Kivétel: a marokkóiak és a törökök Hollandiába igyekeznek.)

- Növekszik a családegyesítési folyamat kontrollja;
- A fluktuáló gazdasági klíma ellenére folytatódik az időszakos munkavállalói migráció növekedése. A 90-es években a legtöbb OECD országba a belépéshez szükséges feltétel a magas szakmai képzettség volt, és/vagy már elért képesség. 2000-től, a gazdaság lelassulása ellenére ez alapvetően nem változott. Jelentősen nő az országhatárokat átlépő, (cross border) migráció, a munkavállalás a szomszédos országokba, régióba településen.
- Tovább erősödő trend a külföldi diákok növekvő száma;
- A befogadó országok fokozatosan szabályozzák a menedéket kérők beáramlását.

Mindenesetre a külföldiek ma már jelentős arányt képviselnek egy-egy ország rendelkezésre álló munkaerejében. Néhány országban már ők pótolják az alacsony születés-számok miatti népesség-fogyást.

Megjegyezzük: a régiók közötti (cross border) migráció kivételével az európai országok között csekély volt és maradt a munkavállalási célú migráció (2002-ben az Egyesült Államok fogadta a legtöbb migránst, majd Németország, Spanyolország, az Egyesült Királyság, Olaszország és Japán. A két dél európai állam megjelenése a legnagyobb befogadók között új jelenség.)

A feltételezések szerint az új tagországokból túl sokan mentek volna dolgozni a jómódú, magas bérű, és jó szociális feltételeket nyújtó országokba – ezért korlátozták esetükben a növekvő szabad vándorlást.

Az OECD a migrációban érintett valamennyi ország figyelmét felhívja arra, hogy a külföldiek és a bevándorlók integrálása a munkaerőpiacba a legnagyobb kihívás.

Az Európai Unió „zöld könyvet” adott ki az EU álláspontjáról, a gazdasági migráció kezeléséről.

A „zöld könyv” egyetlen témával foglalkozik: az EU-n kívüli, harmadik országból munkavállalási céllal az EU25 bármelyik tagországába érkezettek harmonikus beilleszkedésének feltételével.

A tagországoktól migráns politikát vár el az EU, amely egyaránt tartalmazza a gyors engedélyezési eljárást, a beilleszkedéshez szükséges munka-tapasztalat szerzést, nyelvtanfolyam lehetőségét, az önállósulni kívánóknak a saját állampolgárok számára előírtakhoz képest könnyített feltételeket, stb.

A „zöld könyv” széleskörű vitára szánták, erre 2005-ben kerül sor. „A Bizottság hiszi, hogy a gazdasági migránsok engedélyezési eljárása a sarokköve bármely migrációs politikának, ezért szükséges európai szintre címezni. A „zöld könyv” elsődleges célja a figyelem felkeltése és széleskörű megvitatása valamennyi fontos érintettel” – köztük az EU Tanácsával, az Európai Parlamenttel, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottsággal, stb.

Európában évről-évre szaporodik a külföldi munkások száma, mert Európa gazdasága igényt tart munkájukra. Harmonikus beillesztésük a befogadó országok társadalmába, gazdaságába, mint számos országban élesedő konfliktusok mutatják, már aligha halogatható.

3.7.2 A nemzetközi trendek

Mint köztudott, az EU-hoz csatlakozott közép-kelet európai, volt szocialista országok esetében elvileg 7 évre felfüggesztették a személyek Unión belüli szabad vándorlásának jogát. Egyúttal a tagállamokra bízta, hogy saját országukban engedélyezhetik. Ilyen engedélyt Írország és az Egyesült Királyság adott, azzal a megszorítással, hogy a hozzájuk érkezők csak korlátozottan jutnak a jóléti juttatásokhoz. Svájc, amely ugyan nem tagja az EU-nak, de a számtalan kétoldalú megállapodás következtében az európai munkaerőpiac szerves része, ugyancsak engedélyezte a szabad munkavállalást.

Hollandia 22 ezer, Olaszország 20 ezer fő számára határozott meg speciális kvótát. Németország és Ausztria, ahol évek óta külön egyezmények keretében évről-évre Magyarországról is több ezer vendégmunkást fogadnak, ragaszkodott a 7 éves tilalmi időszakhoz.

A szabad munkavállalás korlátozása ellenére dolgoznak magyarok (is) az EU tagországaiban. Mindenekelőtt Németországban, ahol többféle jogcímen juthatnak munkavállalási engedélyhez. Korábban a fő forma a két állam közötti egyezményen alapuló évente meghatározott keret-számnak megfelelően kiadott munkavállalási engedély volt, ma a legtöbben a magyar és a német munkaerő-piaci szolgálat együttműködési megállapodása alapján (lásd: 3.28 sz. táblázat) kapnak engedélyt. Ezen kívül (főként az építőiparban) mehetnek egy-egy magyar cég alkalmazottai versenytárgyaláson elnyert munka elvégzésére, önálló vagy német cég alvállalkozójaként, egyéni munkavállalóként (ha a potenciális munkáltató megkapja az engedélyt), az informatikusoknak meghirdetett toborzás keretében, stb.

E sokféle lehetőség révén Németországban dolgozók létszámát nem lehet megállapítani (kivéve az államközi egyezmények keretében utazókat), mert azt itthon nem tartják nyilván, legfeljebb Németországban a kiadott munkavállalási engedélyek alapján. Annyi a nemzetközi statisztikákból ismert, hogy Európában Németország tartósan igényli a vendégmunkásokat, de az OECD már idézett migrációs elemzése szerint a magyarok távolról sincsenek az első öt, Közép- és Kelet-Európából legnagyobb számban érkezett letelepült között (volt jugoszlávok, azaz szerbek, horvátok, montenegróiak, boszniaiak, lengyelek és az orosz föderációból érkezettek).

Ausztria a másik ország, ahol a legtöbb magyar dolgozik. Németországhoz hasonlóan ott is többféle jogcímen lehet munkavállalási engedélyhez jutni, közülük a magyarok száma a legjelentősebb, az immár 1900 főre nőtt határmenti ingázó migrációval. Az 1998-ban, eredetileg 550 fővel induló, három határmenti megyére (Vas, Zala, Győr-Sopron) korlátozódó

munkavállalási lehetőség évről-évre nőtt néhány száz fővel – jellemzően azért, mert az osztrák munkáltatók szívesen látták a magyar munkaerőt, a szezonális mezőgazdasági munkától a kisebb és nagyobb munkahelyekig.

Ausztriával a másik államközi egyezmény a gyakornok-cserére vonatkozik. Az 1600 főből álló keretet évek óta nem sikerül kitölteni, 2004-ben mindössze mintegy 600 fiatal szakmunkás gyarapította ismeretét Ausztriában.

Magyarok feltehetően Európa minden országában dolgoznak és sokan érdeklődnek a lehetőségek iránt.

Ebben 2004. május 1., a csatlakozás óta segít az EURES, az európai számítógépes állásközvetítő rendszer, amelynek Magyarország is tagja lett. A 28 európai országra kiterjedő rendszert Magyarországon a Foglalkoztatási Hivatal működteti, 2004-ben 10 kiképzett tanácsadó segítségével. (2005-ben további tanácsadókat képeznek ki, s a tervek szerint 6-an majd a fővárosban, 13-an pedig vidéki nagyvárosokba többnyire a munkaügyi központokban dolgozik majd.)

2004-ben minden megyében élénk volt az érdeklődés. A munkavállalási engedély nélküli befogadás Angliába és Írországban sokak érdeklődését felkeltette, s változatlanul vonzó Németország és Ausztria és szórványosabban a többi európai állam. Az érdeklődők azonban gyorsan megrostálódtak: az EURES-sel foglalkozók véleménye szerint a nyelvtudás hiánya még az átmeneti időszakban fennálló korlátozásoknál is nagyobb akadályt jelent a magyar munkaerő nemzetközi mobilitásának javításában.

A magyar EURES tanácsadók tapasztalatai szerint a legtöbb érdeklődő nyelvtudás nélkül vagy alacsony szintű nyelvtudással, szakmunkásként szeretne elhelyezkedni az EGT tagállamok területén. A magasabban kvalifikált, jó nyelvtudással rendelkező álláskereső nagy része önállóan, az Internet vagy magánközvetítő irodák segítségével, illetve személyes kapcsolatai révén próbál külföldön elhelyezkedni.

Az EURES – rendszerében megjelenő külföldi munkalehetőségek – amelyekre az EU valamennyi országából lehet pályázni – zömmel szakmai képesítést és gyakorlatot kívánnak meg – és bizonyosan nyelvismeretet. A hiányzó feltételek miatt nem tudjuk az államközi megállapodásokban rögzített lehetőségeket egy részét sem kihasználni.

Kétoldalú foglalkoztatási megállapodások

Rendeletszám	Ország	Kontingens (fő)	Feltételek	Igénybevétel 2004.	Változások
37/1998. (III.1.) sz. kormányrendelet	Ausztia Gyakornoki munkavállalás	1 600	- 18-35 év közötti életkor - magyar állampolgárság - büntetlen előélet - szakképesítés vagy legalább kétéves igazolt jártasság egy adott szakmában - a munkakör ellátásához szükséges német nyelvismeret	beadott pályázatok száma: 766 ebből engedélyt kapott: 598	
38/1998. (III.1.) sz. kormányrendelet	Ausztia Ingázói egyezmény	1 900		engedélyt kapott: 1 900 fő	
12/2002. (I.31.) sz. kormányrendelet	Franciaország Gyakornoki munkavállalás	300	- 18-35 év közötti életkor - magyar állampolgárság - büntetlen előélet - szakképesítés vagy legalább kétéves jártasság egy adott szakmában - a munkakör betöltéséhez szükséges francia nyelvismeret	beadott pályázatok száma: 46 engedélyt kapott: 45	<u>Megjegyzés:</u> 2004-ben magyarországi munkavállalásra 6 francia állampolgár jelentkezett, és kapott engedélyt.
216/1996. (XII.23.) sz. kormányrendelet	Luxembourg Gyakornoki munkavállalás	20	- 18-30 év közötti életkor - magyar állampolgárság - büntetlen előélet - hivatalos nyelvek egyikének ismerete - közép- vagy felsőfokú szakképesítés		
55/1990. (III.23.) MT rendelet módosítva a 106/1991. (VIII.6.) korm. rendelettel	Németország Egyezmény vendég munkavállalásról	2 000	- 18-40 év közötti életkor - magyar állampolgárság - szakképesítés és/vagy jártasság egy adott szakmában - büntetlen előélet - a munkakör ellátásához szükséges szintű nyelvtudás	beadott pályázatok száma: 410 engedélyt kapott: 323	
Az OMMK és a Német Szövetségi Munkaügyi Hivatal között 1999. április 13-án aláírt megállapodás alapján	Németország Szezonális munkavállalásról		- magyar állampolgárság - büntetlen előélet - alapszintű német nyelvtudás	3 172 fő kapott munkaszerződést	Az eddigi 3 hónapra emelték a munkavállalás maximális időtartamát. Újra indul a házi betegápolás, amihez szakképzettség nem szükséges, csak jó német nyelvtudás. A munkavállalás maximális időtartama 3 év .
245/2001. sz. kormányrendelet	Románia Gyakornoki munkavállalás	700	- 18-40 év közötti életkor - állampolgárság - büntetlen előélet - szakképzettség	2004-ben nem érkezett be pályázat	
246/2001. sz. kormányrendelet	Románia Szezonális munkavállalás	8 000		Összesen 6 fő jelentkezett és kapott engedélyt	
66/1996. (V.15.)	Svájc gyakornoki munkavállalás	100	- 18-30 év közötti életkor - magyar állampolgárság - büntetlen előélet - hivatalos nyelvek egyikének ismerete - szakképesítés vagy legalább kétéves jártasság egy szakmában	Beadott kérelmek száma: 33 engedélyt kapott: 26	

Megjegyzés: A korábban Szlovákiával (96/1999. (VI.25.) és Csehországgal (73/2000. (V.24.) kötött egyezmények az EU csatlakozással érvényüket veszítették.

3.7.3 Külföldi munkavállalók Magyarországon

2004. az EU csatlakozás éve, nagy vonalakban a következő változásokat hozta a külföldiek magyarországi munkavállalásával kapcsolatosan:

- Az EU15 és Izland, Lichtenstein és Norvégia (EGT) polgárai május 1-től elvileg engedély nélkül vállalhatnak munkát Magyarországon. Gyakorlatilag viszonyossági alapon, akik és amilyen ütemben megnyitják piacaikat a magyar munkavállalók előtt, nálunk is azonos elbírálásra számíthatnak. Írek, brittek, svédek azonnal kikerültek mindenféle regisztrálás és engedélyezési kötelezettség alól. A többiekre egyelőre a szokásos eljárás vonatkozik – egy kiskapuval.
- „Zöldkártya”(csak a hazai szóhasználatban használatos, nem azonos a nyugati és amerikai zöldkártya-fogalommal). A régi EGT tagok állampolgárai közül azok kaphatják, akik igazolni tudnak május 1. előtt vagy utána bármikor 1 év folyamatos, legális magyarországi munkaviszonyt. A kedvezmény a családtagokra is kiterjed.
- A velünk együtt csatlakozókat csak „regisztrálni” lehet (ezt nevezik munkavállalási célú regisztrálási eljárásnak);
- Bevezették – egyszerűsített engedélyezési eljárással – az összesen 120 napra szóló, de részletekben is igénybe vehető mezőgazdasági szezonális engedélyt.

Mindez némileg megváltoztatta a statisztikai számbavétel korábbi rendszerét is.

A kiadott és az érvényes munkavállalási engedélyek száma 2003. 2004.

	Kiadott 2003. jan. 1-dec. 31-ig	Érvényes 2003. dec. 31-én	Kiadott 2004. máj. 1-dec. 31-ig	Érvényes 2004. dec. 31-én
Románia	33 131	27 609	28 437	35 221
Ukrajna	8 106	7 621	7 269	8 823
Oroszország	294	215	163	178
Szerbia, Montenegró	1 121	937	813	1 082
Horvátország	138	113	73	91
Kína	1 001	899	805	894
Vietnam	260	246	214	189
Mongólia	796	621	557	655
USA	382	323	254	285
Kanada	69	68	63	64
Japán	232	252	287	431
Ausztria	282	234	174	288
Belgium	85	77	40	56
Dánia	26	27	30	38
Finnország	92	90	48	60
Franciaország	435	371	100	112
Görögország	23	21	10	19
Hollandia	136	122	70	106
Írország	56	57	-	13
Luxemburg	-	-	-	-
Nagy-Britannia	461	398	1	129
Németország	650	548	681	691
Olaszország	168	155	127	158
Portugália	19	18	16	15
Spanyolország	24	21	27	32
Svédország	69	61	-	22
Izland	-	-	2	2
Lichtenstein	-	-	-	2
Norvégia	-	-	6	15
Csehország	149	121	-	29
Észtország	8	8	-	3
Lengyelország	320	344	-	92
Lettország	4	4	-	1
Litvánia	16	17	-	2
Szlovákia	5 693	5 686	-	1 619
Szlovénia	22	17	1	12
Málta	-	-	1	1
Ciprus	5	5	2	3
Egyéb	3 110	1 345	1 511	1 703
ÖSSZESEN:	57 383	48 651	41 782	53 136
Ebből: EU országok	2 526	2 200	1 336	3 520

3.30 sz. táblázat

Bejegyzett és érvényes munkavállalási célú regisztrációk

	Bejegyzett regisztrációk 2004. május 1-től december 31-ig	Érvényes regisztrációk 2004. december 31-én
Csehország	55	49
Észtország	101	23
Lengyelország	866	404
Lettország	6	7
Litvánia	10	4
Szlovákia	13 168	9 783
Szlovénia	36	21
Családi jogon	11	7
ÖSSZESEN	14 253	10 298

3.31 sz. táblázat

Kiadott „zöldkártya” igazolások száma 2004. május 1.-december 31-ig

Megyék	EGT tagáll. összesen	Auszt- ria	Belgi -um	Dánia	Finn- ország	Francia ország	Görög ország	Hollan- dia	Egy. Király	Német- ország	Olasz- ország	Spanyol- ország	Lich- tenstein
Bp.	57	4	14	1	1	2	1	7	3	14	7	2	1
Baranya	6	-	-	-	-	-	-	1	-	2	3	-	-
Bács-Kiskun	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Békés	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
BAZ.	8	-	-	-	-	-	-	1	-	5	1	-	1
Csongrád	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Fejér	14	5	-	-	-	-	-	1	-	7	1	-	-
Győr- M .S.	91	20	-	-	1	3	-	3	-	63	-	1	-
Hajdú-Bihar	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-
Heves	16	2	-	-	-	2	-	-	1	11	-	-	-
Jász-N. Sz.	5	4	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Komárom-Esztg	11	1	-	6	-	2	-	-	-	1	-	1	-
Nógrád	4	-	1	-	2	-	-	-	-	1	-	-	-
Pest	34	1	2	-	1	12	-	2	-	16	-	-	-
Somogy	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-
Szabolcs- Sz. B.	10	1	-	-	-	-	-	2	-	2	5	-	-
Tolna	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Vas	6	1	-	-	-	1	-	1	-	3	-	-	-
Veszprém	13	3	-	-	-	3	-	-	-	6	1	-	-
Zala	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ÖSSZESEN	285	44	18	7	5	26	1	18	5	133	22	4	2

2004. május 1-től december 31-ig kiadott mezőgazdasági szezonális engedélyek száma

Megyék	2004. V.1-től XII.31-ig kiadott mezőgazdasági szezonális engedélyek száma				
	román	ukrán	moldáv	Szerb	Összesen
	állampolgárok részére				
Budapest	-	-	-	-	-
Baranya	44	-	4	-	48
Bács-Kiskun	163	-	-	-	163
Békés	266	-	-	-	266
Borsod-Abaúj-Zemplén	2	-	-	-	2
Csongrád	75	-	-	-	75
Fejér	-	-	-	-	-
Győr-Moson-Sopron	3	5	-	-	8
Hajdú-Bihar	13	206	-	-	219
Heves	10	-	-	3	13
Jász-Nagykun-Szolnok	-	21	-	-	21
Komárom-Esztergom	22	-	-	-	22
Nógrád	3	-	-	-	3
Pest	642	47	-	-	689
Somogy	2	-	-	-	2
Szabolcs-Szatmár-Bereg	0	1	-	-	1
Tolna	7	-	-	-	7
Vas	-	-	-	-	-
Veszprém	-	-	-	-	-
Zala	-	-	-	-	-
ÖSSZESEN	1 252	280	4	3	1 539

A magyarországi munkavállalási szándékok fő jellemzői azonban a csatlakozást követően sem változtak:

- A Magyarországon munkát vállalni kívánók mintegy 80 %-a a szomszédos országok zömmel magyarlakta településeiről érkeznek, meghatározó hányaduk Romániából. Legtöbbjük tud magyarul, ez megkönnyíti itteni munkavállalásukat.
- Az EU15, és az EGT országokból munkavállalási engedélyt igénylő munkavégzésre mindössze mintegy 2 500-an érkeztek, a külföldi munkavállalók 4,4 %-a. Vélhetően sokkal többen dolgoznak Magyarországon, de, mint a kisebb-nagyobb cégek kulcsszemélyzetéhez tartozóknak, önállóknak vagy más jogcímen kedvezményezettnek, itteni munkájukhoz nem szükséges külön engedély.
- Az újonnan csatlakozott országok polgárai egyelőre szóróványosan jelennek meg a magyar munkaerőpiacon, Szlovákia kivételével, amely 2003-ban csaknem 5,7 ezer dolgozóval pótolta a Magyarországon akkor szükséges munkaerőt, 2004-ben pedig már 11,4 ezer fővel; meghatározó többségüket azonban csupán regisztrálni kellett. A szlovákiai munkavállalók többsége a szomszédos megyékben dolgozik. (Komárom-Esztergom: 7 083, Győr-Moson-Sopron: 1 652 fő).

2004-ben jelentősen megnőtt a különböző jogcímen Magyarországon munkát vállalók száma (2003-ban: 48651 fő; 2004-ben már 63919 fő).

3.8 A regisztrált munkaerő-kereslet

2004-ben jelentősen visszaesett a munkaügyi szervezethez bejelentett üres álláshelyek száma, utoljára a 90-es évek közepén volt ilyen alacsony a számuk. A tavalyihoz képest kisebb arányban igényelték a munkáltatók szakmunkásokat és nagyobb arányban segédmunkásokat. A szellemi foglalkozásúak iránt bejelentett igény is csökkent.

Ez összhangban van azzal, hogy 2004-ben stagnált a foglalkoztatás, de némileg ellentmond annak, hogy a stagnálás ellenére a munkaerőpiac jelentős mozgásban volt. A megszűnt munkahelyek helyett közel annyi új munkahely is keletkezett. A Foglalkoztatási Hivatal adatai szerint *az elmúlt évben is, az újonnan bejelentett munkaerő igények meghaladták – negyedéves átlagban mintegy 5000 fővel - a bejelentett létszám-leépítési szándékokat. (Ezek az adatok ugyan távolról sem foglalják magukba az összes megszűnt és az összes létrejövő új munkahelyet, de az arányokat jelzik.)*

Mindez a munkaerő jelentős átrendeződését, fluktuációját és mobilitását vonta maga után. A KSH adatai szerint 2004-ben mintegy 240 ezer főre volt tehető azoknak a száma, akik az év folyamán munkahelyet változtattak (Ez a szám nem tartalmazza az újonnan belépőket, a kilépők közül a munkanélkülivé, nyugdíjassá válókat, stb., csak az egyik munkahelyről új munkahelyre átlépőket.)

Mindebből az következik, hogy az újonnan betöltött munkahelyek száma többszöröse volt a bejelentettnek. Úgy tűnik, hogy abból a helyzetből, hogy 2004-ben az elbocsátások miatt viszonylag nagy számban volt a munkaerőpiacon szabad, de gyakorlott munkaerő, az következett, hogy a munkáltatók kevésbé fordultak igényeikkel a munkaügyi szervezethez.

Ezt valószínűsítik a munkáltatók munkaerő-beszerzési stratégiáiról szerzett ismereteink is. Az Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztériumnak készült hosszútávú munkaerő-piaci előrejelzés (ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, Változás menedzser Szakirány 3K Alapítvány) szerint:

A munkáltatókkal készült interjúk alapján az üres munkahelyek betöltését közel ötöd részben a munkáltatók saját korábbi dolgozójuk előléptetésével, áthelyezésével oldják meg. Feltételezhető, hogy azt a dolgozót helyezik új állásba, nevezik ki, aki az ehhez szükséges tudást a belső képzések, tapasztalatok során megszerezte.

Új munkavállaló felvételénél a munkáltatók minél nagyobb biztonsággal és minél jobb információkkal alátámasztva próbálják megtalálni a legmegfelelőbb szakembert. Minél fontosabb a munkáltató számára egy munkakörben a jó szakember biztosítása, annál nagyobb arányban támaszkodnak személyes ajánlásokra, illetve hirdetik, pályáztatják meg az állást. A munkaerő felvételnek ezek a módjai azt a lehetőséget is nyújtják, hogy ha nincs kvalifikált szabad munkaerő a piacon, talán átcsábul más munkáltatótól. Így a munkáltatók szakmacsoportonként jellemzően eltérő módon járnak el. Hogy az egyes szakmák

esetében mikor, melyik dominál, az a szakma kistérségi munkaerő-piaci helyzete, és a vállalati nagyságkategória függvénye is.

Új munkavállalót a munkáltatók 25,2%-a személyes ajánlások, 22,7%-a hirdetés (pályáztatás) útján, míg 26,4%-a a munkaügyi kirendeltségek közvetítésével vesz fel (ha ez utóbbihoz hozzáadjuk, hogy a munkaügyi szervezet betanító tanfolyamairól felvetteket is.) A közvetlenül képzőintézményektől történő felvételek aránya átlagosan mindössze 4%. Diplomások esetében a munkáltatók gyakrabban vesznek fel dolgozót közvetlenül a képzőintézménytől, mint fizikai dolgozót, ami egyrészt azt jelzi, hogy ezekben a munkakörökben már elengedhetetlen a korszerű ismeret, a nyelvtudás, számítógépes ismeret. Másrésztől azonban kifejezi a szakmunkás képzéssel kapcsolatos elégedetlenségüket is.

A fejedelmű cégekhez a munkáltatók csak felsőfokú végzettségűek esetében fordulnak érdemlegesen. A munkaerő-kölcsönzés ma még csak a munkaerő foglalkoztatásának elenyésző töredékét biztosítja.

A munkaerő-felvétel módját jelentősen befolyásolja a vállalatok létszámnagysága. Ez erőteljesen az egyes szakmák, szakmacsoportok esetében figyelhető meg. Az országos összesítésből csupán az tűnik ki, hogy a nagy- és középvállalatok nagyobb arányban részesítik előnybe a hirdetést, és gyakrabban fordulnak fejedelmű cégekhez, mint a kisebbek, míg a közepes-, és kisvállalatok szívesebben veszik igénybe a személyes ajánlásokat, vagy a munkaügyi szervezet által kiközvetítetteket, átképzetteket – gyakran a támogatások miatt -, mint a nagyobbak. A legkisebb vállalatok, cégek alkalmaznak legnagyobb arányban alacsony keresetű pályakezdőket.

3.33 sz. táblázat

A munkaerő-beszerezés jellemző módja vállalati nagyság-kategóriák szerint

Jellemző mód	Vállalati létszámnagyság /fő/					Országos átlag
	0-9	10-19	20-49	50-249	250 felett	
Előléptetés	25,4	12,7	9,6	11,8	14,3	19,3
Képző intézményből	4,6	2,2	2,9	4,0	4,3	4,0
Saját tanuló képzés	1,0	0,6	0,6	0,9	1,2	0,9
MK közvetítése	21,3	30,9	30,5	28,7	23,5	24,8
MK bet. Tanfolyam	1,4	2,8	1,1	2,0	1,1	1,6
Munkaerő-kölcsönző		0,3	0,2	0,2	1,3	0,1
Ajánlás	24,5	24,9	31,2	24,1	17,8	25,2
Hirdetés	20,9	23,1	22,7	26,6	33,1	22,7
Fejedelmű	1,0	2,5	1,2	1,7	3,4	1,4
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: Országos munkaerő-piaci hosszú-távú előrejelzés (Változás Menedzser Szakirány 3K Alapítvány)

A Foglalkoztatási Hivatal minden évben összeállítja a rövidtávú munkaerő-piaci prognózis-felmérés alapján a munkáltatók által a következő félévre (2004-től a következő egy évre) jelzett keresletet, illetve a munkaerőpiacon romló pozícióba

került foglalkozások jegyzékét. A lista külön feltünteti az országosan 150 főt meghaladó keresletet és a 100-150 fő közötti keresletet.

2004-ben szakképzetlen fizikai dolgozó iránt nem volt érdemben bejelentett kereslet. Szakmunkások közül 150 fő feletti kereslet volt cipészből és cipőjavítóból, és 100 főnél több igény jelentkezett szerszámkészítő iránt.

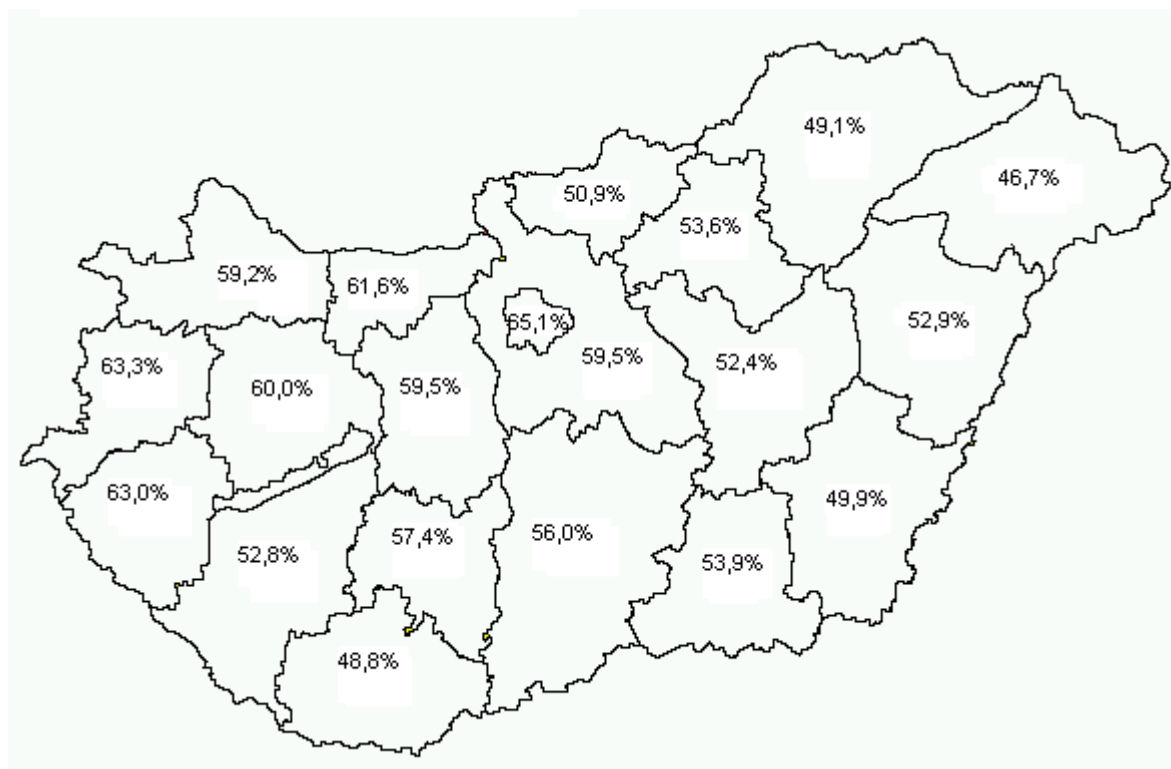
A szellemi foglalkozásúakat illetően 150 főnél nagyobb igény jelentkezett gépészmérnök, és számítástechnikai foglalkozású iránt és 100 fő körüli igényt jeleztek a munkáltatók pénzügyi ügyintéző, szakgondozó és vegyész iránt.

E szerény keresleti igénnyel szemben oldalakat vesz igénybe a változó helyzetű foglalkozások felsorolása, azaz amelyekben dolgozókból hiány és felesleg egyaránt tapasztalható az országban. Ez összecseng a korábban leírt munkaerőpiaci változásokkal, a munkaerő jelentős fluktuációjával.

10. ábra

A foglalkoztatottak aránya a 15-64 éves népességen belül megyénként, 2004.

(Országos arány: 56,8%)

Forrás: Munkaerő-felmérés, KSH

4. A MUNKANÉLKÜLISÉG*

4.1 Nemzetközi tendenciák

A nemzetközi összehasonlításokhoz használatos elvek és módszerek szerint végzett munkaerő- felmérésekben a kereső foglalkozással nem rendelkező, de ilyen munkát aktívan kereső, dolgozni kívánó, 15 évesnél idősebb férfiak és nőket tekintik munkanélkülieknek. Az aktívan munkát keresők körébe tehát nem csak az állásukat elvesztettek, vagy a pályakezdők tartozhatnak, hanem a tanulmányaik mellett (gyakran a tanulmányaik folytatása érdekében) dolgozni kívánó diákok, a nyugdíjukat kiegészítő keresetre szoruló, az inaktív létből kilépni kívánók (A jelenleg hatályos EU fogalmi előírások a munkanélküliek esetében 74 évben szabják meg a felső korhatárt.)

Az Európai Unió alapvető törekvése, hogy emelkedjen a foglalkoztatottak száma, ennek érdekében minél többen kívánjanak dolgozni, és aki dolgozni akar, megfelelő támogatásban részesülhessen, hogy munkához jusson. A foglalkoztatási irányvonalak markánsan rajzolják ki a nők, a valamilyen okból kisebbséghez tartozók, a tartósan munkanélküliek -ezen belül is külön a fiatal munkanélküliek - munkához jutási esélyeinek javítására, illetve az idősebbek munkaerő-piaci jelenlétének meghosszabbítására irányuló törekvéseket.

Az ezredforduló után Európán végigvonuló világgazdasági dekonjunktúra, és kiéleződő verseny körülményei között a legtöbb országban nem voltak elégségesek a hozott intézkedések ahhoz, hogy a munkanélküliségi helyzeten javítsanak.

2002 óta a legtöbb uniós országban emelkedik a munkanélküliek száma, az EU15-ben, a 15-64 évesek körében a 2001. évi 7,2 %-ról 2002-ben 7,7%-ra, 2003-ban 8,1%-ra. Csekély eredmény, hogy a nők, a fiatalok és a tartósan munkanélküliek esetében kisebb mértékű volt a munkanélküliségi arány növekedése. A várakozásokkal ellentétben, 2004-ben tovább romlott a helyzet, a ráta kismértékben de ismét emelkedett.¹⁵

2003-ban csupán Finnország, Görögország, Olaszország, és az Egyesült Királyság tudott eredményesen fellépni a munkanélküliség növekedésével szemben. Míg Finnországban csak a nők munkanélkülisége csökkent, Olaszországban mind a nők, mind a fiatalok, mind a tartósan munkanélküliek foglalkoztatása javult. Görögországban a férfiak és a nők mellett a fiatalok munkanélküliségi rátáját is sikerült mérsékelni. Az Egyesült Királyságban a férfiak és a nők körében enyhült a munkanélküliség, de a fiatalok és a tartósan munkanélküliek esetében csak a stagnálást sikerült elérni. Ugyanakkor egy százalékpont körül nőtt a munkanélküliségi ráta Portugáliában, Hollandiában, Dániában és Németországban, mégpedig minden érintett réteg esetében.

A csatlakozó országok közül 2001-ben Ciprus, Szlovénia és Magyarország munkanélküliségi szintje jelentősen alacsonyabb volt az EU15 átlagánál, míg a többi csatlakozó ország rátája nem csupán az EU átlagnál, de - Csehország

* A fejezet szerzője: Fülöp Edit

¹⁵ 2005. évi korrigált adatok Ifjúság 2004.

kivételével - még a legrosszabb helyzetű Spanyolországénál is magasabb volt. A csatlakozási folyamat alatt javultak az utóbbi országok rátái, míg a legalacsonyabb rátával rendelkezőké, így hazánké is, némileg romlottak.

4.1 sz. táblázat

A munkanélküliség az EU tagországaiban 2002-ben és 2003-ban

Ország	Munkanélküliségi ráta		Ebből:				25 éven aluliak*		Tartósan munkanélküliek **	
			férfiak		nők					
	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.	2002.	2003.
Belgium	7,3	8,1	6,7	7,8	8,2	8,5	6,4	7,5	3,5	3,7
Csehország	7,3	7,8	6,0	6,2	9,0	9,9	6,6	6,8	3,7	3,8
Dánia	4,6	5,6	4,4	5,3	4,7	6,0	5,3	6,8	0,9	1,1
Németország	8,7	9,6	8,8	10,0	8,4	9,2	4,9	5,0	4,1	4,6
Észtország	9,5	10,1	10,1	10,2	8,9	10,0	6,2	8,1	5,0	4,6
Görögország	10,0	9,3	6,6	5,9	1,5	14,2	9,6	9,1	5,1	5,1
Spanyolország	11,0	11,3	8,0	8,2	16,4	15,9	9,5	9,8	3,9	3,9
Franciaország	8,8	9,4	7,7	8,3	10	10,6	7,2	7,2	3,0	3,4
Írország	4,3	4,6	4,6	4,9	4,0	4,2	3,9	4,1	1,3	1,5
Olaszország	9,0	8,6	7,0	7,1	12,2	11,6	9,7	9,3	5,3	4,9
Ciprus	3,9	4,4	3,0	4,0	4,9	5,1	3,9	4,4	0,8	1,1
Lettország	12,0	10,5	13,6	10,3	11,4	10,7	9,3	6,9	5,7	4,3
Litvánia	13,6	12,7	13,7	12,1	13,4	13,3	7,8	8,8	7,3	6,1
Luxemburg	2,8	3,7	2,1	2,7	39,9	5,1	2,8	3,7	0,7	0,8
Magyarország	5,6	5,8	6,0	6,0	5,1	5,5	3,9	4,1	2,4	2,4
Málta	7,5	8,2	6,5	6,8	9,6	11,3	11,0	n.a.	3,2	n.a.
Hollandia	2,7	3,8	2,5	3,6	3,0	4,0	3,8	5,0	0,7	1,0
Ausztria	4,3	4,4	4,1	4,2	4,5	5,6	3,7	4,0	0,9	1,1
Lengyelország	19,8	19,2	19,0	18,6	20,7	20,0	15,7	14,8	10,8	10,7
Portugália	5,1	6,3	4,2	5,4	6,1	7,2	5,5	6,6	1,8	2,2
Szlovénia	6,1	6,5	5,8	6,1	6,5	7,1	5,5	5,4	3,4	3,4
Szlovákia	18,7	17,1	18,6	16,8	18,9	17,4	16,2	13,3	12,2	11,1
Finnország	9,9	9,0	9,1	9,2	9,1	8,9	10,8	11,0	2,3	2,3
Svédország	4,9	5,6	5,3	6,0	4,6	5,2	6,5	6,9	1,0	1,0
Egyesült Királyság	5,1	5,0	5,6	5,5	4,5	4,3	7,8	7,8	1,1	1,1
EU összesen	8,8	9,1	8,1	8,3	9,9	10,0	8,2	8,1	3,9	4,0
Ebből										
EU15 tagország	7,7	8,1	6,9	7,4	8,7	9,0	7,2	7,3	3,1	3,3

* A 15-25 éves népesség %-ában

** A 15-64 éves népesség %-ában

Forrás: Employment in Europe 2004.

2004-ben Japánban és az USA-ban ismét jelentősen csökkent a munkanélküliségi ráta, míg az EU-15 mint az EU -25 esetében a munkanélküliségi ráta 0,3 százalékponttal meghaladta az előző évit így az első két ország ebből a szempontból is növelte előnyét. A régi tagországok közül a legmagasabb, 11,1 %-os (2004 II. negyedév) munkanélküliségi ráta Spanyolországot jellemezte, az újonnan csatlakozók közül Lengyelországban (19,4%) és Szlovákiában (18,6%) volt kiugróan magas ez a mutató. 2004-ben hazánk a II. negyedévet jellemző 5,9 %-os rátájával az újonnan csatlakozó országok csoportján belül Ciprus után a

második legkedvezőbb mutató jellemezte országnak minősült, míg a 25 tagország között a 8. helyet foglalta el.

A munkanélküliség mértéke Magyarországon 2004-ben

Magyarországon számos más országhoz hasonlóan a munkanélküliséget kétféle módon mérik.

Az egyik módszer: Magyarország 1992-ben csatlakozott az OECD országokban már korábban meghonosodott, a nemzetközi összehasonlításra módot adó munkaerő-felméréshez. A felméréseket végző KSH azokat veszi számba munkanélküliként, akiknek nincs munkájuk, aktívan állást keresnek (a kikérdezést megelőző négy hét ben), és rendelkezésre állnak (azaz két héten belül munkába tudnak állni, ebben semmi - pl. betegség - nem akadályozza őket). Aktív álláskeresőnek tekinthető, ha a munkanélküli munkaközvetítő irodához fordul, személyesen keres fel munkáltatókat, hirdet, vagy hirdetésre válaszol, stb. A meghatározás értelmében – mint korábban írtuk – az aktívan munkát keresők lehetnek diákok, nyugdíjasok, háziasszonyok is, de természetesen a munkájukat elvesztett ismét dolgozni kívánók. Nem minősülnek viszont munkanélkülinek, akik – bár a hazai szabályok szerint regisztráltatták magukat – nem keresik aktívan és kitartóan újabb munkahelyüket.

Azok, akik ugyancsak dolgoznának, de a helyi munkaerő-piac állapota vagy kedvezőtlen munkaerő-piaci jellemzőik miatt nem vállalják a munkahely-keresést, „passzív munkanélkülieknek” minősülnek, a munkaerő-felmérésben az inaktívak között szerepelnek.

A másik módszer: A hazai szabályok szerint, munkanélküliként nyilvántartásba vétel, a regisztrálás. Ennek lényegi jegyeit, s az előző módszertől való eltéréseket a későbbiekben ismertetjük.

Az eltérő módszerek miatt a munkaerő-felmérés és a regisztrált munkanélküliek adatai mindig is eltértek egymástól, a regisztrált munkanélküliek száma rendre meghaladja a munkaerő-felmérés szerinti munkanélküliek adatait. A legnagyobb eltérés abból származik, hogy a regisztráltak jelentős része nem keres önállóan állást, a regisztrációval ezt a gondot mintegy „rábízta” a kirendeltségekre.

2003-ban és 2004-ben is, mindkét számítás szerint emelkedett Magyarországon a munkanélküliség, megtörve ezzel az 1994 óta csökkenő trendet.

4.1.1 A munkaerő-felmérés adatai

A KSH Munkaerő-felmérésének adatai szerint a munkanélküliek száma 2002-ben 4,7 ezer fővel, 2003-ban 5,7 ezer fővel 2004-ben pedig 8,4 ezer fővel növekedett. Bár az éves változások az adatfelvétel mintavételi hibáját nem haladják meg, a 2004. évi negyedéves adatok alakulása, fokozatos emelkedése már jelzi, hogy a munkanélküliség alakulásában, ez évben tendencia jellegű változás következett be. (A munkanélküliek száma 2004. negyedik negyedévében 263 ezer főt tett ki, ami 13,4%-os növekedésnek felel meg az előző év hasonló időszakához hasonlítva, ez már túllépi a hibahatárt.)

A munkanélküliek száma 2004 éves átlagában 253 ezer fő volt, ami 6,1 %-os munkanélküli rátát jelent.

2004-ben a nők munkanélküliségi mutatója elérte a férfiakét. Míg a munkanélküli férfiak száma 1,7 ezerrel csökkent, a munkanélküli nők száma ismét 10 ezerrel emelkedett egy év alatt. A munkanélküliségi ráta a férfiak körében stagnált 2003-hoz képest, a nők munkanélküliségi rátája viszont fél százalékponttal emelkedett. A nők munkanélküliségének évek óta tartó növekedése összefügg azzal is, hogy az elmúlt három évben a legnagyobb létszámvesztés a textilipari, bőripari és az élelmiszeripari ágazatokat érintette, amely ágazatokban többségben nők dolgoznak.

A munkanélküliek háromnegyede (75 %-a) azért keresett állást 2004-ben is mert korábbi kereső foglalkozása megszűnt, döntő többségben (54%) azért, mert elbocsátották, kisebb részben pedig azért, mert felmondott, vagy időszakos, szezonális munkája befejeződött, illetve önálló vállalkozása megszűnt, tönkrement. A munkanélküliek 7,8%-a hosszabb-rövidebb megszakítás után (gyermekgondozás, sorkatonai szolgálat, családi körülmények változása miatt) lépett vissza álláskeresőként a munkaerőpiacra, míg a tanulás befejezése után közvetlenül munkanélkülivé válók aránya 11% volt. Közel 5 ezren, (1,9%) kerestek állást azért, mert tanulás, gyed, gyed, nyugdíj mellett szeretnének dolgozni. Mintegy 12 ezren (4,8%) a fentiekől eltérő, egyéb okot jelöltek meg a munkakeresés indokaként.

4. 2 sz. táblázat

A munkanélküliek száma* a munkakeresés elsődleges oka szerint

ezer főben

Év (Jan-Dec,)	Elvesztette az állását		Felmondott	Önálló vállalkozása megszűnt, vagy szünetel	Időszakos munkája befejeződött	Belépés, vagy visszalépés a munkaerőpiacra**	Együtt
	ezer főben	%-ban					
1992.	317,8	73,5	35,3	9,0	2,8	67,7	432,6
1993.	353,0	71,7	34,5	10,6	9,5	85,3	492,0
1994.	294,4	68,5	34,6	9,5	7,9	83,1	429,5
1995.	273,0	67,4	33,2	7,2	8,2	83,2	404,8
1996.	252,6	65,0	32,1	10,4	10,8	82,8	388,7
1997.	198,6	60,4	31,2	8,6	14,9	75,4	328,7
1998.	175,7	59,7	29,2	7,3	14,5	67,5	294,2
1999.	162,1	57,1	31,5	5,8	19,7	64,4	283,7
2000.	147,6	56,2	27,2	7,6	19,5	60,6	262,5
2001.	129,3	55,8	28,3	6,6	18,4	49,3	231,9
2002.	128,1	54,1	27,8	5,9	19,1	56,1	237,0
2003.	130,4	54,0	27,0	5,3	19,5	59,4	241,6
2004.	134,9	53,9	26,7	5,6	20,0	65,5	250,4

* A 90 napon belül munkában kezdők nélkül.

** A tanulás, a gyerekgondozás, a katonai szolgálat befejezése után, stb.

Forrás: Munkaerő-felmérések

A munkaerőpiaci helyzet változását jelzi, hogy a munkanélküliek között az utóbbi három évben emelkedett az elbocsátottak száma, valamint a tanulás befejezése után közvetlenül munkanélkülivé válóké. A nehezedő elhelyezkedési körülmények között némileg visszaesett a munkaviszonyukat felmondók száma, valamint kevesebben látnak lehetőséget az elhelyezkedésre tanulás, gyes, gyet, illetve nyugdíj mellett. (Lásd: a 4.3 sz. táblát)

Korcsopontonként vizsgálva egyedül csak a 25-29 éves férfiak körében csökkent a munkanélküliség, az állást keresők száma minden más korcsoportban emelkedett.

A 15-24 évesek körében mindössze 1000 fővel emelkedett az állást keresők száma. Tekintve azonban, hogy a fiatalok között még alacsony mind a foglalkoztatottak (306 ezer fő), mind a munkanélküliek (56 ezer fő) száma – 70%-uk inaktív, elsősorban a tanulók nagy száma miatt - munkanélküliségi rátában (15,5%) ez jelentős romlást, 2,1 százalékpontos emelkedést eredményezett.

Az 54 évesnél idősebbek körében – mint írtuk - a magyar népesség gazdasági aktivitása jelentősen visszaesik, munkát is kevesen keresnek. 2004-ben összesen 12 ezer fő keresett állást, ami mintegy 2 ezer fővel több, mint az előző évben.

Minden jel arra vall, hogy a munkaerőpiacon a strukturális munkanélküliség erősödött. A gazdaságelemzők szerint a 2000. év után a magyar gazdaság második nagy szerkezet-átalakulási periódusába lépett, amely átalakulást most már nem a piacgazdaságra való áttérés, hanem a nemzetközi verseny vezényli. A konjunkturális változások között kibontakozó tendencia, hogy az olcsó munkaerőre települt külföldi munkáltatók helyét egyre inkább a hazai szakemberállomány tudására alapozó, magas hozzáadott értéket előállító tevékenységet folytató munkáltatók veszik át, miközben a hazai munkáltatók tevékenysége is átalakul, modernizálódik. Mindez a munkaerőpiacon jelentős mozgást, a foglalkoztatottak ágazatok, foglalkozások és szakmák szerinti átrendeződését vonja maga után. A folyamat jelentős mértékű elbocsátásokkal jár, de legalább olyan mértékű új munkahely-teremtéssel is, hiszen a foglalkoztatottság szintje alig változik. A munkaerő-túlkínálat mellett hiányjelenségek is tapasztalhatók, és miközben a munkáltatók versenyben vannak a korszerű szakképzettséggel rendelkező, gyakorlott munkavállalókért, más csoportok kiszorulnak a foglalkoztatásból, elhelyezkedésük lelassul, megnehezul.

4.3 sz. táblázat

A munkanélküliek száma korcsoportonként és nemenként

Korcsoport	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	Munkanélküliségi ráta 2004-ben
	ezer fő						
15-19 éves							
Férfi	12,7	10,7	7,5	6,1	6,8	8,2	
Nő	8,9	7,7	5,7	5,6	5,0	3,8	
Együtt	21,6	18,4	13,2	11,7	11,8	12,0	35,0
20-24 éves							
Férfi	34,0	31,8	26,6	26,8	24,9	25,1	
Nő	20,4	18,5	15,3	18,0	18,2	18,8	
Együtt	54,4	50,3	41,9	44,8	43,1	43,9	13,4
25-29 éves							
Férfi	25,9	25,7	25,7	26,1	25,8	22,6	
Nő	15,3	15,9	15,9	17,1	17,8	19,0	
Együtt	41,2	41,6	41,6	43,2	43,6	41,6	6,5
30-39 éves							
Férfi	43,1	35,9	33,8	33,8	34,1	35,8	
Nő	30,0	25,2	22,9	25,1	28,5	30,8	
Együtt	73,1	61,1	56,7	58,9	62,6	66,6	6,0
40-54 éves							
Férfi	49,1	48,3	42,1	38,0	41,0	38,0	
Nő	39,7	35,9	30,4	32,5	32,5	38,0	
Együtt	88,8	84,2	72,5	70,5	73,5	76,6	4,7
55-59 éves							
Férfi	4,8	5,8	5,8	6,5	5,0	6,4	
Nő	0,8	1,2	1	2,2	3,2	3,8	
Együtt	5,6	7,0	6,8	8,7	8,2	10,2	3,4
60-64 éves							
Férfi	0,3	0,5	0,9	0,6	0,8	0,5	
Nő	0,1	0,1	0,3		0,7	1,0	
Együtt	0,4	0,6	1,2	0,6	1,5	1,5	1,9
65-74 éves							
Férfi	0,1	0,2		0,1	0,1	0,1	
Nő	0,1	0,3	0,2	0,3	0,1	0,3	
Együtt	0,2	0,5	0,2	0,4	0,2	0,4	1,5
15-74 éves							
Férfi	170,0	158,9	142,4	138,0	138,5	136,8	
Nő	115,3	104,8	91,7	100,8	106,0	116,1	
Együtt	285,3	263,7	234,1	238,8	244,5	252,9	6,1
15-64 éves							
Férfi	169,9	158,7	142,4	137,9	138,4	136,7	
Nő	115,2	104,5	91,5	100,5	105,7	115,8	
Együtt	285,1	263,2	233,9	238,4	244,1	252,5	5,9
Hazai munkavállalású korúak							
Férfi	169,6	158,4	141,8	137,9	138,2	136,5	
Nő	114,9	104,2	90,9	100,1	104,9	114,8	
Együtt	284,5	262,6	232,7	238	243,1	251,3	6,2
Passzív munkanélküli	110,0	108,2	109,3	117,6	99,9	109,3	

Forrás: Munkaerő-felmérések

A munkanélküliek aránya a munkakeresés időtartama szerint

%

Év	A munkakeresés időtartama								Összesen ezer főben*	A munkake- resés átlagos időtartama hónapban
	1 hó - napnál >	1-3 hónap	4-12 hónap	1 év és >	13-18 hónap	19-24 hónap	25 hó- napnál <	tartósan munka- nélküli		
1992.	10,1	21,0	50,4	81,5	9,6	8,9		18,5	432,6	n.a.
1993.	7,3	15,2	45,3	67,8	15,2	17,0		32,2	492,9	n.a.
1994.	7,1	13,2	38,4	58,7	14,7	17,2	9,4	41,3	429,5	n.a.
1995.	5,7	12,6	36,1	54,4	14,1	8,5	23,0	45,6	404,8	n.a.
1996.	5,1	12,0	33,2	50,3	14,4	9,5	25,8	49,7	388,7	18,8
1997.	4,2	12,0	33,9	50,1	15,4	9,0	25,5	49,9	328,7	17,5
1998.	4,4	15,0	36,0	55,4	13,4	9,4	21,8	44,6	294,2	17,0
1999.	5,2	15,4	34,5	55,1	13,4	9,5	22,0	44,9	283,7	17,5
2000.	6,4	14,7	34,7	55,8	14,1	9,1	21,0	44,2	262,5	16,8
2001.	6,4	16,0	35,9	58,3	13,6	9,0	19,1	41,7	231,9	16,1
2002.	6,5	16,6	36,8	59,9	13,8	8,4	17,9	40,1	237,0	15,9
2003.	6,6	17,4	39,5	63,5	11,4	7,3	17,8	36,5	241,6	15,8
2004.	5,2	16,8	38,0	60,0	13,3	7,8	18,9	40,0	250,4	16,6

*2002-ig a 30 napon belül új állásban kezdők nélkül, 2003-tól a 90 napon belül új állásban kezdők nélkül

Forrás: Munkaerő-felmérés

A munkanélküliek között emelkedett (40 %) az egy éven túl is aktívan állást keresők – a tartósan munkanélküliek – aránya, a többségük már több mint két éve munkanélküli.

Míg korábban évről évre rövidült, 2004-ben meghosszabbodott - 15,8 hónapról 16,6 hónapra - az álláskeresés időszaka. Ez összhangban van azzal, hogy az elhelyezkedés megnehezült, de előidézte az is, hogy a foglalkoztatáspolitikai erősítette azoknak az ellátásoknak a szerepét, amelyek a munkaerő-piaci aktivitás megőrzését erősítik. (Pl. a 2003-ban bevezetett álláskeresést ösztönző juttatás).

A munkanélküliek* száma korábbi foglalkozásuk nemzetgazdasági ága szerint

ezer főben

Nemzetgazdasági ág**	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
A-B	26,9	21,7	18,6	13,4	14,0	12,2	10,7	9,6
C	3,8	2,9	2,7	2,8	1,7	1,2	0,8	0,6
D	87,7	72,8	69,3	63,4	55,6	56,9	59,3	57,3
E	5,6	4,7	4,4	3,4	2,6	2,3	2,1	1,7
F	30,3	26,9	23,4	21,9	20,0	20,3	19,1	18,4
G	35,2	35,2	30,6	29,3	25,4	27,1	27,1	31,8
H	14,5	11,6	10,7	11,1	10,9	10,9	9,5	11,7
I	16,5	13,3	13,9	10,7	9,8	7,9	8,2	8,1
J	2,7	3,8	3,2	3,7	3,1	2,1	1,7	1,9
K	6,5	8,9	9,0	7,7	7,5	9,0	9,5	10,6
L	20,2	18,3	19,3	18,0	17,1	17,9	18,2	19,4
M	9,2	7,6	8,2	5,0	4,0	6,9	6,8	6,2
N	7,4	9,5	7,0	6,9	5,9	5,1	5,8	6,5
O-Q	16,5	10,3	8,6	9,5	9,4	9,5	6,8	6,5
Együtt	283,0	247,5	228,9	206,8	187,0	189,3	185,6	190,3

* 8 éven belül szűnt meg a munkája

A munkanélküliek mintegy 85 %-a rendelkezett már korábban állással, közel 15%-uk azonban még soha nem dolgozott. 2004-ben 190,3 ezer (75%) volt azoknak a munkanélkülieknek a száma, akik az elmúlt 8 év alatt veszítették el munkahelyüket. Közülük 5% korábban a mezőgazdaságban dolgozott, 41% az ipar ágazataiból vált ki, 54%-uk pedig a szolgáltatási szektorból. Az ipar ágazatai közül a legnagyobb létszámkibocsátó ágazat az építőipar, a gép, berendezésgyártás ágazata, a textilipar és az élelmiszeripar volt. A szolgáltatás ágazatai közül a kereskedelemből, a közigazgatásból, a szálláshely szolgáltatásból, valamint az ingatlanügyek ágazatából váltak ki a legtöbben.

Ugyanakkor, ha a foglalkoztatottsági adatokkal hasonlítjuk össze az előbbieket, láthatjuk, hogy a nagyarányú elbocsátások ellenére, az építőipar, a kereskedelem és az ingatlan ügyek ágazatai egyben a legnagyobb létszámfelvevők is voltak a vizsgált időszak alatt, és foglalkoztatottjaik száma jelenleg is bővülő.

A munkanélkülivé válók négyötöde fizikai dolgozó volt, egyötöde pedig szellemi munkát végzett. Ebben a 8 éves időszakban is az ipari és építőipari foglalkozásúak közül lettek a legtöbben munkanélküliek (23,6%), őket követik a szakképzettséggel nem rendelkezők (20,2%), de némileg nőtt a munkanélküliek között a korábban szolgáltatási jellegű foglalkozásúak aránya is (19,3%), míg a gépkezelő, összeszerelő foglalkozást folytatók esetében az elbocsátottak aránya csökkent (14,5%).

A szellemi foglalkozásúak közül az elbocsátások elsősorban az úgynevezett „egyéb felsőfokú képzettséget igénylő” munkakörökben dolgozókat érintette, valamint továbbra is az irodai foglalkozásúakat. Ismét hozzátesszük, hogy az első csoport foglalkoztatottjai az elbocsátások ellenére növekedtek (a középiskolai végzettséggel e munkakörökben dolgozók fokozatosan diplomásokra cserélődnek), az irodai foglalkozásúak száma viszont csökkenő.

A munkanélküliek túlnyomó többsége (95%-a) alkalmazott volt, közel 5 %-uk pedig vállalkozó, vagy társas vállalkozás tagja. A volt szövetkezeti tagok, illetve segítő családtagok aránya - alacsony abszolút számukból következően - a munkanélküliek között elenyésző.

4.6 sz. táblázat

A munkanélküliek legmagasabb iskolai végzettsége

	%						
Iskolai végzettség	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
8 általánosnál kevesebb	4,4	3,4	2,5	2,8	3,0	3,1	2,4
8 általános	34,4	32,1	30,0	32,6	32,2	30,4	28,8
Szaktanulmány, szakiskola	34,3	37,6	38,8	37,3	36	37,6	35,6
Gimnázium	9,9	7,3	7,7	6,5	6,5	7,1	8,4
Szakközépiskola	13,1	16,5	17,0	16,8	16,8	16,5	17,3
Főiskola	2,7	2,2	2,7	3,0	3,5	3,9	5,1
Egyetem	1,2	0,9	1,3	1,1	2,0	1,4	2,4
Együtt fő =100 %	314,0	285,3	263,7	234,1	238,8	244,5	252,9

Forrás: KSH, Munkaerő-felmérés

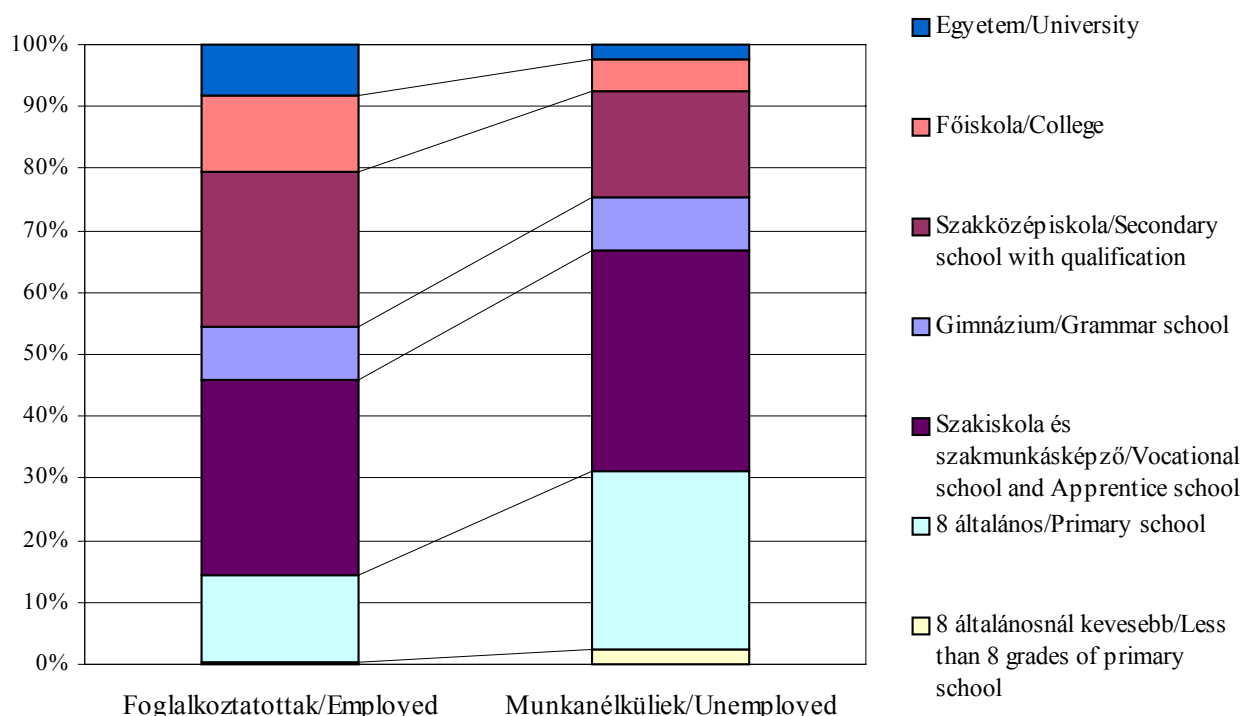
A munkanélküliek mintegy 40%-át a szakképzettséggel nem rendelkezők adják, ide számítva a gimnáziumi érettségivel igen, de szakképzettséggel nem rendelkezőket is. A munkanélküliek 53%-a középfokú szakképzettséggel vált munkanélkülivé, míg 7,5%uk felsőfokú végzettséggel. Az arányok az évek során, a munkaerő állomány cserélődésével némileg a magasabb képzettségűek felé tolódtak el: 2004-ben is némileg csökkent a munkanélküliek között az általános iskolai 8 osztályt, illetve az annál kevesebbet végzetek aránya, valamint a szaktanulmányt, szakiskolát végzetek aránya is, míg nőtt gimnáziumban és szakközépiskolában végzetek, valamint a diplomások aránya.

A foglalkoztatottak és a munkanélküliek legmagasabb iskolai végzettség szerint megoszlásának összevetése jól mutatja a munkaerő-kereslet és - kínálat eltérését. Míg a foglalkoztatottak között a legfeljebb általános iskolát végzetek száma már csupán 14,4% (mert számuk 2000 óta mintegy felére esett), a munkanélküliek között számuk emelkedik és arányuk 31,2 %. A szakiskolát, szaktanulmányt végzetek aránya foglalkoztatottak között 31,3%, míg a munkanélküliek között 35,6%. A foglalkoztatottak között a legalább felső-középiskolai végzettséggel rendelkezők aránya 54,3%, míg a munkanélküliek között csupán 33,2%. A diplomások száma 2000 óta 77 ezer

fővel emelkedett a foglalkoztatottak között, a munkanélküliek között pedig kilencezer fővel.

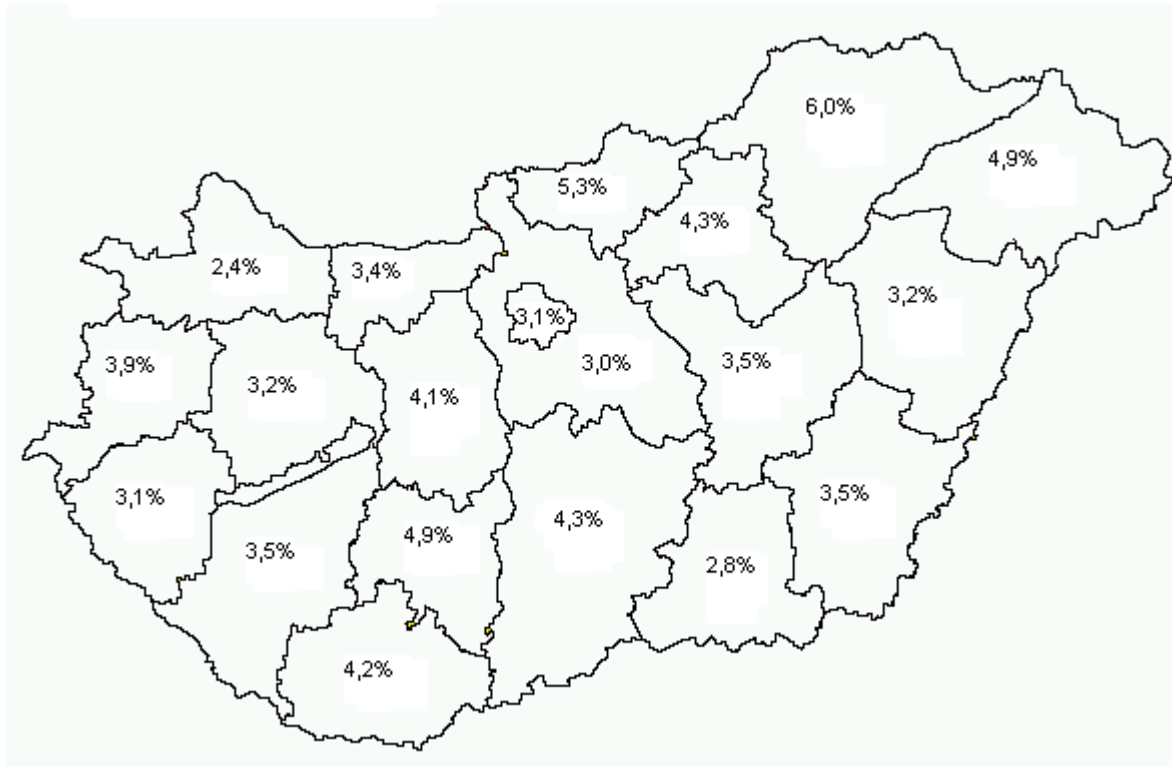
11. ábra

A 15-64 éves foglalkoztatottak és munkanélküliek megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint 2004 évben
Distribution of the employed and the unemployed by highest qualification of education in 2004

A legmagasabb iskolai végzettség szerinti eltérés csak egy szegmense a kereslet-kínálat különbözőségének. Valójában a szakképzettségek szakmánkénti szerkezete az a metszet, amely a legnagyobbban mutatja a kereslet-kínálat „ollóját”. A munkaügyi szervezet tapasztalatai szerint az idősebb munkanélküliek szakképzettsége nagyrészt - egyes becslések szerint 40%-ban – a munkaerőpiacon nem keresett szakma, vagy ha keresett szakma is, a munkanélküliek szakmai ismerete megkopott, felújításra szorulna. Ez együtt jár a gazdaság tevékenységi szerkezetének változásával, a technika megújulásával. Aggasztó az is, hogy a pályakezdők szakmasztruktúrája sem illeszkedik a kereslethez. Ugyanakkor a munkáltatók elégedetlenek a képzettségük minőségével és kifogásolják gyakorlati felkészületlenségüket is.

A kereslet-kínálat eltérését jelentősen befolyásolják a területi különbségek, amellyel külön fejezet foglalkozik.

A 15-64 éves munkanélküliek aránya, megyénként

Forrás: Munkaerő-felmérés, KSH

4.1.2 A magyar jogszabályok szerint

A regisztrált munkanélküliek számát nem csupán a munkaerőpiac változásai, hanem a mindenkorin foglalkoztatáspolitikai célkitűzések érdekében alkalmazott eszközök is befolyásolják. (Épp ezért vezette be a KSH a Munkaerő-felmérést, amely a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulását a nemzetközi ajánlásoknak megfelelően, a mindenkorin nemzeti munkaügyi szabályzásoktól függetlenül mutatja be.) A munkanélküli ellátásokra és támogatásokra jogosultak körét Magyarországon az 1991. évi IV. törvény („a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról,”) szabályozza. E törvény alapján azok tekinthetők munkanélkülinek, akik munkavállalási korúak, munkaviszonnyal nem rendelkeznek, munkát keresnek és a munkavégzésre rendelkezésre is állnak (nem betegek, nem résztvevői aktív munkaerő-piaci programoknak, stb.), továbbá munkanélküliként nyilvántartásba vetetik magukat a munkaügyi szervezet kirendeltségein. A nappali tagozaton tanulók és az öregségi nyugdíjra jogosultak nem minősülhetnek regisztrált munkanélkülinek.

A foglalkoztatási törvény az elmúlt 15 év alatt többször változott a munkaerőpiaci helyzet függvényében, de a mindenkorin kormányzatok célkitűzései szerint is. A jelenlegi munkaügyi kormányzat fő célja – összhangban az európai foglalkoztatási stratégiával - a foglalkoztatottak számának növelése, a

gazdaságilag inaktívaknak a munkaerőpiacra való nagyobb arányú bevonásával is. Ennek gyakran első lépése az inaktívaknak, mivel támogatás nélkül nem tudnak közvetlenül elhelyezkedni, a munkanélküli regisztrációban való megjelenése. A munkaügyi kormányzat többféle eszközzel is ösztönzi az álláskeresői aktivitás növekedését, mert a munkanélküliek foglalkoztathatósága csak akkor támogatható, javítható, ha bekerülnek, illetve megmaradnak a munkaügyi szervezet látókörében. Ezért került bevezetésre az álláskeresőt ösztönző juttatás, amellyel nőtt a regisztrációs érdekeltség, és ez önmagában több mint 10 ezer fővel növelte az ellátásban részesülő munkanélküliek számát. Szintén növelte a regisztrációs érdekeltséget, hogy az alkalmi munkavállalói könyvvel foglalkoztatóknak kevesebbet kell ma még fizetniük, ha a munkavállalót, a munkaügyi kirendeltségnél munkanélküliként nyilvántartásba veszik.

Növelte az aktivitást, az álláskeresői hajlandóságot az elmúlt években tapasztalt dinamikus reálbér-emelkedés és a nyugdíjkorhatár fokozatos emelkedése is.

4.7 sz. táblázat

A regisztrált munkanélküliek száma és arányai 1997-2004-ben

Év	Regisztrált munkanélküli* ezer fő	Ebből:				Regisztrált munkanélküliek aránya
		nők aránya %	15-24 évesek		pályakez-dők**%	
			ezer főben	%-ban		
1997.	470,1	43,3	93,4	19,9	42,4	10,5
1998.	423,1	44,8	77,6	18,3	32,6	9,5
1999.	409,5	45,9	72,0	17,6	29,9	9,7
2000.	390,5	46,3	65,9	16,9	26,0	9,3
2001.	364,1	46,1	63,8	17,5	26,8	8,7
2002.	344,7	46,5	60,2	17,5	28,5	8,2
2003.	357,2	47,4	60,2	16,9	31,3	8,3
2004.	375,9	48,6	60,0	15,9	33,8	8,8

* éves átlag

** 30 év alatti pályakezdőkkel együtt

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

A regisztrált munkanélküliek száma 2004-ben éves átlagban 376 ezer fő volt, ami 19 ezer fős (5,2%-os) növekedést mutat az előző év adatával összehasonlítva. Miként 2003-ban, úgy 2004-ben ismét a nők számának emelkedése volt a nagyobb mértékű, a 19 ezres növekedéséből 13 ezer fő volt nő, így arányuk a munkanélküliek között elérte a 48,6%-ot.

Ugyancsak az átlagosnál gyorsabban, 7,9%-kal (2500 fővel) emelkedett a munkanélküliek között a pályakezdők száma.

A regisztrált munkanélküliek korcsoportonkénti megoszlása, 1998-2004

Korcsoport	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
20 évesnél fiatalabb	3,9	3,3	2,9	3,0	2,9	2,8	2,7
20-24 éves	14,5	14,3	13,9	14,5	14,5	14,0	13,3
25-34 éves	29,9	29,9	29,6	29,2	28,7	28,8	28,5
35-44 éves	18,8	27,3	26,0	25,0	24,8	24,7	24,5
45-54 éves	20,3	21,6	22,3	22,3	22,7	23,0	23,7
55 < idősebb	2,7	3,6	5,3	6,0	6,4	6,7	7,4
Ezer főben:	423,1	409,5	390,5	364,1	344,7	357,2	376,0

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

A regisztrált munkanélküliek korcsoportonkénti megoszlásának idősora szerint a munkanélküliek között csökken a fiatalabbak és növekszik az idősebbek aránya.

Miközben foglalkoztatottak között a nyugdíjkorhatár emelése miatt folyamatosan növekszik az idősebb korosztályokba tartozók aránya a munkaerőpiacon már 45 év felett rendkívül nehéz munkához jutni. Új dolgozó felvételekor a munkáltatók a fiatalabb, de már tapasztalattal rendelkezőket részesítik előnybe, akiknek a képzettsége általában eleve korszerűbb, illetve inkább érdemes képzésükre áldozni, mert tudásukat a munkáltatók hosszabb ideig kamatoztathatják.

A regisztrált munkanélküliek megoszlása iskolai végzettség és állománycsoport szerint 1997-2004

Megnevezés	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
<u>Végzettség</u>								
8 ált. és kevesebb	40,8	40,6	40,4	41,0	42,0	42,4	42,7	42,3
Szakmunkás, szakiskola	35,6	36,0	35,7	34,9	34,1	33,5	32,9	32,3
Középiskola	20,8	20,9	21,2	21,2	20,9	20,8	20,7	21,1
Felsőfokú	2,8	2,6	2,7	2,9	3,0	3,3	3,7	4,2
<u>Állománycsoport</u>								
Szakmunkás	35,6	35,9	35,9	35,5	35,2	35,2	34,8	34,6
Betanított munkás	25,0	25,2	25,3	25,0	24,8	24,4	24,3	23,9
Segédmunkás	21,4	21,4	21,1	21,7	22,9	23,5	23,8	23,6
Fizikai együtt	82,0	82,5	82,3	82,2	82,9	83,1	82,9	82,1
Szellemi együtt	18,0	17,5	17,7	17,8	17,1	16,9	17,1	17,9
EZER FŐBEN= 100 %	470,1	423,1	409,5	390,5	364,1	344,7	357,2	376,0

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

A regisztrált munkanélküliek iskolai végzettség szerinti idősorának lassú változása jelzi a munkaerőpiac igényeinek fokozatos eltolódását. A munkanélküliek egyre nagyobb részét, már 42,3%-át jelentik a csupán alacsonyfokú

végzettséggel rendelkezők, annak jeleként, hogy a foglalkoztatásból egyre inkább kiszorulnak. A szakmunkás végzettségű munkanélküliek száma az utóbbi években némileg csökkent, tekintve, hogy egyes térségekben hiányuk tapasztalható. Legnagyobb ütemben a felsőfokú végzettségűek száma emelkedett.

Míg a foglalkoztatottak között a fizikai dolgozók 59%-ot képviselnek, a szellemi foglalkozásúak pedig 41%-ot, a munkanélkülieknek 82 %-a volt fizikai dolgozó, és 18%-uk dolgozott szellemi munkakörben, annak ellenére, hogy a szellemi munkakörből munkanélkülivé válók száma 2004-ben több mint 6 ezer fővel emelkedett (2003-ban még csak 2700 fővel.)

A regisztrált munkanélküliek társadalmi támogatása részben pénzbeli támogatást jelent a megélhetőségükhöz, másrészt pedig olyan ingyenes szolgáltatások, illetve támogatások biztosítását, amely segítik a munka világába való visszalépésüket. Munkaügyi szaknyelven a pénzbeli támogatásokat „passzív eszközöknek”, az egyéb szolgáltatásokat és támogatásokat pedig „aktív eszközöknek” nevezik, kifejezve azt, hogy az utóbbiak segítik a kimozdulást a munkanélküliségből.

A munkanélküli pénzbeli ellátásokat és a foglalkoztatást elősegítő támogatásokat a Munkaerőpiaci Alap finanszírozza. A Munkaerőpiaci Alap járulékbévételekre épül. A 3%-os munkaadói és az 1%-os munkavállalói járulék mellett az Alap bevételeit képezi a szakképzési hozzájárulás, és a rehabilitációs hozzájárulás is. Ez utóbbi kettőt is a munkaadók fizetik be. Az Alapban rendelkezésre álló mintegy 300 milliárd forintot kell elosztani a pénzbeli juttatások és az aktív támogatások között. A munkaügyi kormányzatok általában arra törekszenek, hogy minél nagyobb részt fordíthassanak a valóban segítséget jelentő aktív támogatásokra. A munkanélküliek száma csökkenésének időszakában ez a pénzbeli ellátások csorbítása nélkül is lehetséges, máskor azonban csak az ellátások szigorításával tehető meg. Az évek folyamán a Munkaerőpiaci Alap kiadásai között az aktív támogatások javára jelentős arányeltolódás ment végbe. Az aktív eszközök működtetésére fordított összegek 1992-ben a passzív és aktív eszközökre való ráfordításoknak csupán 21%-át adták, 1998-ban 39%-át tették ki, 2004-ben viszont már meghaladták a felét (54%).

A foglalkoztatási törvény az elmúlt 15 év alatt számtalanszor változott, a munkanélküli ellátás tekintetében szigorodott. A 4.11. táblából kitűnik, hogy míg 1991-ben a regisztrált munkanélküliek 77%-a részesült járadékban, 2004-ben már csupán 29%-a és az összes pénzbeli támogatásban részesülők aránya is csupán 61%. A pénzbeli támogatásban részesülők aránya nem csak a jogszabályok változása miatt csökkent, hanem a munkanélküliek összetételének változása miatt is. A kilencvenes évek elején munkanélkülivé válók nagy többsége munkahelyének elvesztése előtt folyamatosan dolgozott. A jelenleg regisztráltak között már jelentős arányt képviselnek azok a munkanélküliek, akik csupán rövid ideig tudnak kilépni a munkanélküliségből (például valamilyen támogatott foglalkoztatás révén) és rendszeresen visszatérnek a regisztrációba.

A munkanélküli részére a foglalkoztatási törvény alapján - munkanélküli ellátásként - 2004-ben munkanélküli járadék, álláskereső ösztönző juttatás és nyugdíj előtti munkanélküli segély volt megállapítható.

a.) A munkanélküli járadék

2004-ben munkanélküli járadékban az a munkanélküli részesülhetett, aki a munkanélkülivé válását megelőző négy évben legalább 200 nap munkaviszonnyal rendelkezett. A munkanélkülit öt nap munkaviszonyban töltött idő után egy napi járadék illette meg, így 200 nap munkaviszony után 40 napig kaphatott járadékot, aki pedig a négy év folyamán végig foglalkoztatott volt, 270 napig. A járadék-folyósítás ideje azonban ennél hosszabb (maximum másfél év) is lehetett, ha a munkanélküli fél éven belül elfogadta és megkezdte a munkaügyi központ által felajánlott képzést.

A munkanélküli járadék összege a korábbi átlagkereset 65%-a (alsó határa az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 90 %-a, felső határa pedig az így megállapított alsó határ kétszerese). 2004-ben a járadék minimum összege 20 880 forint volt egy hónapban (696 Ft/nap), a maximuma pedig 41 760 forint (1392 Ft/nap).

2004-ben havonta átlagosan közel 110 ezren részesültek munkanélküli járadékban, a regisztrált munkanélküliek 29%-a. 2004 végén a járadék átlagos összege 37 771 Ft volt. Munkaerőpiaci helyzetüktől, keresetüktől függően az általános iskolai végzettségű munkanélküliek átlagosan 90 napig, havi 37 248 Ft, az egyetemi végzettségűek pedig 111 napig, 40 771 Ft/hó járadékot kaptak.

4.10 sz. táblázat

A munkanélküli járadék átlagos összege 2004.november 20.és december 20.között

Iskolai végzettség	Létszám		Átlagos nettó járadék Ft/fő	A járadék átlagos időtartama (nap/fő)*
	fő	%		
8 általános alatt	3 703	2,6	35 423	68,0
Általános iskola	40 146	28,6	37 248	90,0
Szaktanulás-képző	51 460	36,7	37 472	96,0
Szakisola	2 911	2,1	37 664	103,0
Szakközépiskola	18 124	12,9	38 520	107,0
Technikum	4 976	3,5	39 023	102,0
Gimnázium	12 197	8,7	38 236	108,0
Főiskola	4 932	3,5	40 352	109,0
Egyetem	1 867	1,3	40 389	111,0
Összesen	140 316	100,0	37 771	97,0

*A visszalépők korábbi járadékon töltött napjaival együtt

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal

A regisztrált és az ellátásban részesülő munkanélküliek havi átlagos létszáma

Év	Regisztrált munkanélküliek	Ellátásban részesülők**							
		Munkanélküli járadék		Jövedelempótló támogatás		Rendszeres szociális segély		Együtt	
		fő	%	fő	%	fő	%	Fő	%
1990.	47 739	30 302	63,5					30 302	63,5
1991.	227 270	174 641	76,8					174 641	76,8
1992.	556 965	412 945	74,1	18 408	3,3			431 353	77,4
1993.	671 745	404 823	60,3	89 329	13,3			494 152	73,6
1994.	568 366	228 924	40,3	190 303	33,5			419 227	73,8
1995.	507 695	182 788	36,1	209 982	41,3			392 770	77,4
1996.	500 622	171 737	34,3	211 309	42,2			383 046	76,5
1997.	470 112	141 731	30,1	201 304	42,8			343 035	72,9
1998.	423 121	130 724	30,9	181 118	43,0			311 842	73,9
1999.	409 519	128 184	31,3	159 825	39,0			288 009	70,3
2000.	390 492	131 665	33,7	143 515	36,8			275 180	70,5
2001.	364 140	119 210	32,7	61 157	16,8	70 335	19,3	250 702	68,8
2002.	344 715	114 934	33,3	9 051	2,6	104 399	30,3	228 384	66,2
2003.	357 212	107 226	30,0	1 934	0,5	114 623	32,0	223 783	62,5
2004.	375 950	109 654	29,2			120 432*	32,0	230 086	61,2

* 2004 augusztustól a jövedelempótlók számát is tartalmazza

** A táblázatban nem szerepelnek a nyugdíj előtt munkanélküli segélyben részesülők

b.) A munkanélküli járadék jogosultságának lejártával a munkanélküliek rendszeres szociális segélyben, vagy a nyugdíjkor előtt állók munkanélküli segélyben részesedhetnek. (A 2000 májusáig megállapítható jövedelempótló támogatásra 2004-ben már csak néhány százan voltak jogosultak, létszámukat a szociális segélyezettek között tartották nyilván.) A szociális segélyben részesülők száma folyamatosan növekszik, 2004-ben havonta átlagosan 120 ezer fő kapta ezt a támogatást, azaz a regisztrált munkanélküliek 32%-a. A szociális segély az öregségi nyugdíjminimum 70%-a, egészségkárosodott esetén 80%-a. Ez 2004-ben havonta 17 290 forint, illetve 19 760 forint rendszeres jövedelmet jelentett. A nyugdíj előtt állók segélye ugyancsak 19 760 Ft. Miután a segélyből nyilvánvalóan nem lehet megélni, a segélyezettek rászorulnak arra, hogy segélyüket háztáji munkából, legális, vagy illegális alkalmi munkákból egészítsék ki.

c.) A regisztrált munkanélküliek jelentős része már reménytelennek tartja azt, hogy önerejéből ismét el tudjon helyezkedni, a regisztráción kívül önállóan nem tesz lépéseket ennek érdekében. (Mint írtuk a munkaerő-felmérés nem is tekinti őket munkanélkülinek.) Azok a munkanélküliek, akik vállalják az önálló álláskeresést, 2003. júliusától álláskeresést ösztönző juttatásban részesülhetnek. Az álláskeresést ösztönző juttatás a segélynél magasabb összeg, az öregségi nyugdíj legkisebb összegének 85%-a, 2004-ben havi 20

995 forint volt. A 45 éven felüliek háromnegyed évig, a fiatalabbak fél évig vehetik igénybe ezt a támogatást, ha közben igazolhatóan munka után járnak. 2003 végén 11 ezer, 2004 végén már 15 ezer munkanélkülit sikerült ezzel a támogatással aktivizálni.

A munkanélküliek 66%-a részesült valamilyen pénzügyi ellátásban, következésképpen 34 %-uk nem - 34 ezer pályakezdő és mintegy 92 ezer nem pályakezdő - mégis regisztráltatták magukat megfelelő állás kínálat reményében, illetve azért, hogy részt vehessenek valamilyen újonnan induló aktív programban, képzésben, vagy valamilyen támogatott (közhasznú) munkához juthassanak.

4.2. A munkaerőpiacon hátrányos helyzetű csoportok

A munkaerőpiacon hátrányos helyzetűek közé azokat soroljuk, akiknek a munka világába való beilleszkedése különböző okok miatt nehezebb, mint másoknak és ezért helyzetük több figyelmet, munkához segítségük külön támogatásokat igényel. Tekintve, hogy a gondok hasonló okokra vezethetők vissza, a legtöbb országban és Magyarországon is a pályakezdő fiatalok, az idősebbek, a nők, a fogyatékkal élők és az etnikai kisebbséghez tartozók jelentik ezeket a csoportokat. Az utóbbi években az egyes csoportok helyzete változott, nehezedett, amelyre a munkaügyi kormányzat újabb támogatási formákkal, programokkal reagált.

4.2.1 A pályakezdő fiatalok

Nemzetközi összehasonlításban a 15-24 éveseket tekintik fiatalnak, a képzés időszakának meghosszabbodása miatt azonban egyre több fiatal kezdi, vagy újrakezdi pályáját 25 éves kora felett. Az állami foglalkoztatási szolgálat 30 éves kor alatt tekinti a fiatalokat pályakezdőknek. Az utóbbi három év alatt a pályakezdők száma 26,8 ezer főről 33,8 ezer főre emelkedett, ezen belül az általános iskolai végzettségűek és a diplomások száma emelkedett a legnagyobb mértékben, az utóbbiak száma 2000 főről 4000 főre.

A foglalkoztatás lassú bővülése megnehezíti a pályakezdők munkakezdését. Közrejátszik ebben az is, hogy az 55 év felettiek foglalkoztatásának növekedésével – a nyugdíjkorhatár és munkavállalási hajlandóságuk emelkedésével - átmenetileg megtört, lelassult a generációváltás korábbi üteme. Átmeneti többlet kínálatot okozott az is az elmúlt évben, hogy a sorkatonai és a polgári szolgálat megszűnésével 16-18 ezer fiatal jelent meg a munkaerőpiacon álláskeresőként.

Továbbra is a csupán általános iskolai végzettséggel rendelkező fiatalok kilátásai a legrosszabbak. Újabb keletű gond azonban a fiatal diplomások növekvő munkanélkülisége és inaktivitása. Miután a munkaerőpiacon már hosszabb idő óta – mind a mai napig - a felsőfokú végzettséggel rendelkezők elhelyezkedési esélyei a legjobbak, a fiatalok továbbtanulási igénye is ennek megfelelően nőtt. A felsőfokú képzés lehetőségei is kibővültek, a kilencvenes évek elejétől napjainkig háromszorosára emelkedett a nappali tagozaton tanulók létszáma. Ez hosszútávon mindenképpen pozitív folyamat, jelenleg azonban úgy tűnik, hogy a diplomásokból túlképzés van, miközben a jól

képzett szakmunkásokból hiány jelentkezik az ország egyes területein. Ugyanakkor nehéz megítélni, különösen a jövő szempontjából, valóban diplomás túlképzésről beszélhetünk-e, vagy arról, hogy a diplomások esetében is egyre inkább felszínre kerülnek a képzés szerkezeti, minőségi problémái. (A tapasztalatok szerint például több műszaki szakemberre lenne szükség, de kevesebb tanárra.)

A hetvenes évek közepén született nagy létszámú generáció esetében az iskolából a munkába történő átmenet időszaka elhúzódott, és e generáció tagjai a jelenleg 20–24 évesek számára a munkaerőpiacon még az utóbbi években is versenytársat jelentettek. Ez az oka annak, hogy a 25-29 éves korosztály munkaerő-piaci helyzete sem megnyugtató, munkanélküliségük magasabb, mint idősebb társaiké, bár sokkal iskolázottabbak náluk. A legnagyobb különbség az egész 15-64 éves népességre és a 25-29 évesekre jellemző munkanélküliségi ráta között 2001–2002-ben mutatkozott, amikor is a hetvenes évek második felében született nagy létszámú generáció diplomás tagjai tömegesen jelentek meg a munkaerőpiacon, kiváltva ezzel a diplomás munkanélküliségi ráta megugrását, amelynek növekedése azóta is tart. (*KSH, A fiatalok munkaerő-piaci helyzete*)

Az ifjúság nagy tartaléka a foglalkoztatási színvonal növekedésének. Ebben elsősorban az észak-európai országok tudnak nálunk jobb eredményeket elérni. Igaz ennek életmódbeli különbségei is vannak, a dán, holland fiatalok hamarabb kezdenek a szülőktől leváló, önálló életet. Ennek lehetőségét a tanulás melletti munka – főként részmunkaidős munka – teremti meg. Az Ifjúság 2004 kutatás eredményei szerint hazánkban is egyre inkább terjed a tanulás és munka egybekapcsolása. A 25-29 korcsoportban már ez dominál, az oktatásban részt vevők kétharmada a tanulást valamilyen kereső tevékenységgel kapcsolja egybe. A 20-24 éves korban tanulóknak azonban csak 10 %-a vállal munkát tanulás mellett.*

4.2.2 A nők munkavállalása

2004-ben a nők munkaerő-piaci mutatói kedvezőtlenebbül alakultak, mint a férfiakéi: némileg csökkent a foglalkoztatásuk és munkanélküliségi rátájuk is emelkedett, miközben a férfiaké csökkent. Ennek okait korábban részben már jeleztük: a gazdasági szerkezet változása, a nőket nagyobb arányban foglalkoztató könnyűipari ágazatok térvészése. A gyermekgondozási ellátási formákat túlnyomó részt nők veszik igénybe¹⁶, mint ahogy a betegek, idősök ápolása, gondozása is döntően a nők feladata. Ez hozzájárul ahhoz, hogy a nők gyakrabban szakítják meg munkaviszonyukat, évekre kikerülnek a munkaerőpiacról, és ezalatt készségeik megkopnak, ismereteik elavulnak. A későbbi visszatérést megnehezíti a munkáltatók kisgyermekes anyákkal szembeni diszkriminációja is. A gyermekgondozási ellátásra jellemzően már nem jogosult, 6-10 éves gyermeket nevelő nők aktivitása alacsonyabb, mint a gyermektelen, vagy idősebb gyermeket nevelő nőké. A magasabb iskolai

¹⁶ 2003-ban a GYES-t igénybe vevők 6%-a, a GYED-et igénybe vevők 0,7%- volt férfi (adat forrása: EszCsM)

végzettségű nők – még több gyermek vállalása esetén is – nagyobb sikerrel térnek vissza a munkaerőpiacra, mint alacsony iskolai végzettségű társaik.¹⁷

A nők és a kisgyermekes anyák foglalkoztatását segítő intézkedésekhez 2004-ben újak társultak

- A részmunkaidős foglalkoztatás elterjedését kívánja segíteni az, hogy a munkaidőhosszával arányossá vált az egészségügyi hozzájárulás (2006-ban teljesen megszűnik ez a járulékforma.)
- 2005-től az a munkáltató, amelyik a gyermekgondozásból, vagy ápolásból visszatérő szülőt foglalkoztat 50%-os járulék-kedvezményben részesül 9 hónapig (3 hónap továbbfoglalkoztatás mellett.) a gyermeke gondozását, hozzátartozója ápolását követően munkát vállaló foglalkoztatójának.
- Ugyancsak 2005-től a gyes-en lévők, a gyermek 1 éves korától vállalhatnak már részmunkaidős foglalkoztatást.

4.2.3 Az idősek foglalkoztatása

Az 50 évesnél idősebb foglalkoztatottak száma 2004-ben is emelkedett - különösen a nyugdíj előtti korcsoportokban, az 55-59 éves nők és 60-64 éves férfiak esetében – ugyanakkor némileg növekedett a munkanélküliségük is. 2004 „ugró év” volt a nők nyugdíjkorhatára szempontjából, ez hatással volt mind a foglalkoztatottak, mind a munkanélküliek számának alakulására.

Az aktivitás javulása - a nyugdíjkorhatár emelkedése mellett - arra is visszavezethető, hogy a kilépők helyére lépő új korosztályoknak már magasabb a képzettségük, és így nagyobb a munkavállalási hajlandóságuk.

Az utóbbi években tapasztalható, hogy a munkáltatók jobban megbecsülik tapasztalt dolgozóikat, mint korábban. Csupán koruk miatt nem küldik el idősödő dolgozóikat. Az új dolgozó felvételekor azonban a korszerű képzettségű, de már gyakorlattal is rendelkező fiatalokat részesítik előnyben.

A munkáltatók ösztönzését kívánja elérni az a 2005-től érvénybe lépő intézkedés, hogy az 50 év feletti tartósan munkanélkülit foglalkoztatót 50%-os járulékkedvezmény illeti meg (9 hónapig, 3 hónapos továbbfoglalkoztatással), és egészségügyi hozzájárulást sem kell fizetnie.

4.2.4 A romák foglalkoztatása

Mérvadó szakértői becslések szerint a **cigány népesség** száma jelenleg mintegy 450-600 ezer főre tehető. A csökkenő nem-roma népességgel szemben létszámuk nő, és a demográfiai előrejelzések szerint a következő 50 évben népességen belüli arányuk a jelenlegi 5%-ról 11%-ra emelkedik. Valamennyi foglalkoztatási mutatójuk lényegesen rosszabb, mint a többségi társadalomé. Ennek számos, egymást erősítő oka van: alacsony iskolai végzettség, lemaradó térségekben történő koncentráció, munkaerő-piaci

¹⁷ Például a három gyermeket nevelő felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák 63%-a dolgozik, szemben az általános iskolát végzett anyák 17%-ával. (Forrás: Család változóban, KSH 2002.)

diszkrimináció. Foglalkoztatottsági szintjük durván a fele, munkanélküliségi rátájuk három-ötszöröse, az egy keresőre jutó eltartottak aránya háromszorosa a nem cigány lakosságénak. Az állandósuló, immár több mint egy évtizedes munkanélküliség miatt egyre szélesebb körben fenyeget a munkanélküli lét normává rögzülésének veszélye. *(Jelentés a foglalkoztatási helyzetről, FMM, 2005)*

Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fokozatosan bővíti együttműködését a cigány kisebbségi önkormányzatokkal és a roma civil szervezetekkel: míg 2003-ban a munkaügyi központoknak és kirendeltségeiknek a cigány kisebbségi önkormányzattal 437, a civil szervezetekkel 30 együttműködési megállapodása volt érvényben, 2004-ben az érvényes megállapodások száma már 540, illetve 104 volt.

Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat arra törekszik, hogy a munkanélküli romák minél nagyobb számban vegyék igénybe az aktív eszközöket és szolgáltatásokat.

2004. évben összességében közel 30 ezer roma származású ügyfél vette igénybe az ÁFSZ szolgáltatásait, vagy aktív eszköz támogatásait. Ezen túl a megyei munkaügyi központok gondozásában működő roma programokban mintegy 4700 fő vett részt, a képzési programokban pedig 5 200 fő.

4.2.5 A fogyatékkal élő emberek

A KSH 2002. évi felvétele alapján a 656 ezer munkavállalási korúnak minősülő, tartós egészségi problémát jelzők közül kevesebb, mint 95 ezren voltak jelen a munkaerőpiacon, ebből is közel 10 ezren munkanélküliként. A tartós egészségi problémával illetve fogyatékkal élők munkaerő-piaci lehetőségei erősen behatároltak. A foglalkoztatottakon belül az érintettek mintegy harmadát alkalmazták speciális (védtett, támogatott) munkahelyen. Alacsony szintű foglalkoztatásuk ellenére nem a munkanélküliségük, inkább inaktivitásuk magas, amely rendszerint valamilyen típusú ellátással párosul. *(Jelentés a foglalkoztatási helyzetről, FMM, 2005)*

Évről évre emelkedik azonban azoknak a megváltozott munkaképességű személyeknek a száma, akik felkeresik a munkaügyi szervezet kirendeltségeit, információért, állásajánlatért, vagy bizonyos szolgáltatások igénybevételének szándékával.

2004-ben közülük összesen 45 ezer egészségkárosodott személy volt regisztrált munkanélküliként ügyfele a szervezetnek. Ez a szám 5 %-kal magasabb, mint 2003-ban és 37 %-kal magasabb, mint 2000-ben.

A regisztráltaknak 34%-át sikerült elhelyezni, 6,3%-kal többet, mint egy évvel korábban. Képzésbe összesen 1 103 fő került, az érintett létszám 2,5 %-a.

A regisztráltak között egyre több a halmozottan hátrányos helyzetű, jellemző az alulképzettség, az öregség, a tartós munkanélküliség. Tapasztalati adatok

szerint a roma munkanélküliek, hajléktalanok jelentős hányada egyben megváltozott munkaképességű is.

5. A GAZDASÁGILAG INAKTÍVAK*

A munkaerő-felmérés a lakosságból azokat tekinti gazdaságilag inaktívnak, akik nincsenek jelen a munkaerő-piacon, mert nincs kereső foglalkozásuk, és nem is keresnek állást. A magyar munkaerőpiac egyik legsúlyosabb gondja az alacsony aktivitási mutató, az hogy a munkavállalási korú népességből kevesen vannak jelen a munkaerőpiacon. A munkavégzésre rendelkezésre álló népesség arányát tekintve Magyarország az utolsó helyen áll az Unió 25 tagállama között.

5.1 A gazdaságilag inaktívak Magyarországon 2004-ben

2004-ben a 15-74 éves népesség száma 23,7 ezer fővel csökkent. A foglalkoztatottak számának 21,5 ezer fős visszaesését a munkanélküliek 8,4 ezer fős növekedése kísérte. Így a gazdaságilag aktívak száma éves átlagban 13,1 ezer fővel, az inaktívaké pedig 10,6 ezer fővel csökkent egy év alatt.

1992-ben a munkaerő-felmérés kezdő évében, az akkori szabályok szerint munkavállalási korúnak minősülők 28,1%-a volt gazdaságilag nem aktív. 1998-ban ez az arány – miközben a nőknél két, a férfiaknál egy évvel nőtt a munkavállalási kor – elérte a 36,6%-ot, majd a nyugdíjkorhatár fokozatos emelése mellett a munkavállalási korúakon belül az inaktívak aránya nagyjából ezen a szinten állandósult. A nemzetközi összehasonlításban használt korcsoportra a – 15-64 éves népességre – számolva az inaktívak 1992-ben 35,6%-ot, 1998-ban 41,8%-ot, 2004-ben pedig 39,5%-ot képviseltek. (KSH, Jelentés az FMM-nek, 2005.)

5.1 sz. táblázat

A 15-64 éves népességben a gazdaságilag aktívak és inaktívak száma és aránya

Évek	15-64 évesek ezer fő	Ebből:							
		Gazdaságilag aktívak		Inaktívak					
				Összesen		férfiak		nők	
		ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%
1992.	6 840,4	4 407,7	64,4	2 432,7	35,6	933,1	13,7	1 499,6	21,9
1993.	6 838,1	4 237,1	62,0	2 601,0	38,0	1 018,8	14,9	1 582,2	23,1
1994.	6 826,5	4 097,2	60,0	2 729,3	40,0	1 065,3	15,6	1 664,0	24,4
1995.	6 835,4	4 004,5	58,6	2 830,9	41,4	1 083,1	15,8	1 747,8	25,6
1996.	6 834,4	3 977,3	58,2	2 857,1	41,8	1 095,8	16,0	1 761,3	25,8
1997.	6 840,5	3 937,1	57,6	2 903,4	42,4	1 123,7	16,4	1 779,7	26,0
1998.	6 854,4	3 986,6	58,2	2 867,8	41,8	1 136,8	16,6	1 731,0	25,3
1999.	6 836,0	4 071,4	59,6	2 764,6	40,4	1 086,8	15,9	1 677,8	24,5
2000.	6 840,7	4 095,2	59,9	2 745,5	40,1	1 084,2	15,8	1 661,3	24,3
2001.	6 851,4	4 083,7	59,6	2 767,7	40,4	1 095,1	16,0	1 672,6	24,4
2002.	6 849,6	4 088,7	59,7	2 760,9	40,3	1 099,4	16,1	1 661,5	24,3
2003.	6 836,3	4 141,5	60,6	2 694,8	39,4	1 079,0	15,8	1 615,8	23,6

* A fejezet szerzője: Fülöp Edit

2004.	6 826,2	4 127,1	60,5	2 699,1	39,5	1 090,5	16,0	1 608,6	23,6
-------	---------	---------	------	----------------	-------------	---------	------	---------	------

Forrás: Munkaerő-felmérés

A nemzetközi összehasonlításban kiemelkedően nagy arányú hazai inaktivitás egyik oka, hogy hazánkban a nyugdíjkorhatár – fokozatos emelése ellenére – még mindig számos uniós országénál alacsonyabb. Bár a munkaerőpiacról való tényleges kilépési kor 2003-ban már 61,6 év volt a korábbi korai kilépések miatt a nyugdíjkorhatárt megelőző korosztályokban már rendkívül alacsony a foglalkoztatottak aránya: az 55-59 éves nőknek csupán 39,8%-a, a férfiaknak 54%-a dolgozik. Közvetlenül a nyugdíjkorhatár felett levő 60-64 éves nőknek csak 9%-a, míg a férfiaknak 20,1%-a dolgozik.

Az inaktivitás mértékében komoly szerepet játszik hazánk kedvezőtlen egészségügyi helyzete, bár az elmúlt évek összehasonlító mutatói enyhe javulást jeleznek. Különösen a munkavállalási korú népesség és ezen belül is a férfiak megbetegedési és halálozási mutatói adnak okot aggodalomra.

Az alacsony nyugdíjkorhatár és a népesség rossz egészségi állapota mellett fontos szerepet játszik a magas inaktivásban az is, hogy a '90-es évek első felében, a magas munkanélküliség idején, az állásukat veszített, vagy a munkahelyüket veszélyeztetve érző emberek viszonylag széles körben vehették igénybe a különböző ellátásokat (öregségi, elő-, korkedvezményes, rokkant nyugdíjazás).

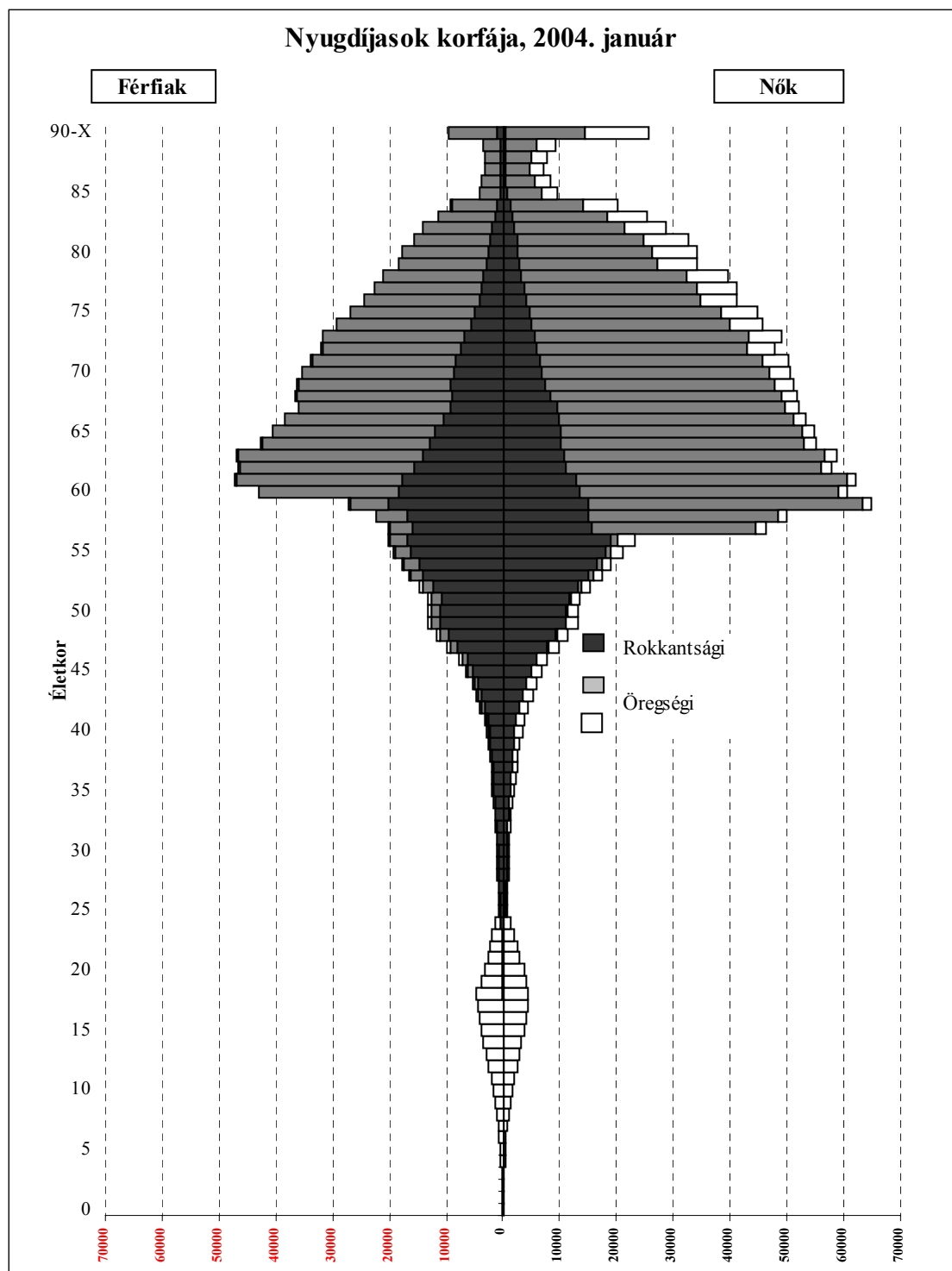
2004-ben a 15-64 évesek közül 2699 ezren, de a munkavállalási korúak közül is 2298 ezren voltak inaktívak. Ez utóbbiak inaktivitási okai szerinti megoszlása tarthat számot leginkább az érdeklődésre.

1. **A munkavállalási korú inaktívak közül minden harmadik** (751 ezer fő, 32,7%) **már nyugdíjas.** A 751 ezer nyugdíjas közül 538 ezren rokkantsági nyugdíjban részesülnek, míg saját jogú öregségi nyugdíjat 196 ezren, hozzátartozói nyugdíjat pedig 17 ezren kapnak. A munkavállalási korú, öregségi nyugdíjban részesülők száma 1998 óta mérséklődött, a rokkantsági nyugdíjasok száma azonban nem változott.

A munkavállalási korú népességből a nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma
korcsoportok szerint, nemenként, 2004

Korcsoport	Öregségi	Rokkantsági	Hozzá tartozói	Nyugdíjszerű ellátásban részesülők összesen
	nyugdíjban részesülők			
Együtt				
45 évesnél fiatalabb	2 258	94080	10014	106352
45-49 évesek	5902	97478	1513	104893
50-54 évesek	13949	153681	2135	169765
55-59 évesek	125307	167992	3061	296360
60-61 évesek (csak férfiak)	49057	24804	45	73906
Összesen	196473	538035	16768	751276
Férfi				
45 évesnél fiatalabb	1883	48303	4294	54480
45-49 évesek	4206	44369	220	48759
50-54 évesek	9294	72504	274	82072
55-59 évesek	28783	84207	856	113846
60-61 évesek	49057	24804	45	73906
Összesen	93223	274187	5689	373099
Nő				
45 évesnél fiatalabb	375	4577	5720	51872
45-49 évesek	1696	53109	1293	56098
50-54 évesek	4655	81177	1861	87693
55-59 évesek	96524	83785	2205	182514
Összesen:	103250	263848	11079	378177

Forrás: KSH, Munkaerő-felmérés

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF)

2. Az inaktívak másik legnépesebb csoportját, 30%-át a 723 ezer nappali tagozatos tanuló jelenti. A 15-24 éves népességnek 1990-ben csupán 37%-a, 2004-ben azonban már 56%-a **még** azért nem lépett ki a munkaerőpiacra, mert valamilyen szakma megszerzését tűzte ki célul. Nem csupán azért törekszenek erre, mert tapasztalható, hogy az iskolázottsági szint növekedésével javulnak az elhelyezkedési esélyeik és az elérhető keresetek, hanem elsősorban azért, mert egyre több társadalmi csoport számára

elfogadott törekvés, hogy a gyermekek tovább tanuljanak, és a szülők vállalják is ennek anyagi következményeit.

Az OM adatai szerint 1990 óta a középiskolában tanulók száma 60 százalékkal emelkedett, a főiskolán, egyetemen tanulók száma pedig közel megháromszorozódott.

A 15-19 évesek 83%-a, a 20-24 éveseknek pedig 27%-a nappali tagozaton tanul. A nappali tagozaton tanulók mellett pedig mintegy 30 ezer fiatal folytatja tanulmányait esti, levelező tagozaton.

5.3 sz. táblázat

Nappali tagozatos tanulók a1959/1960-2003/2004-es tanévekben

Tanévek	15-24 évesek száma ezer főben	Ebből: a tanulók		A tanuló nők	
		száma	%-a	száma	aránya az összes tanuló %-ában
1959/1960	1 432,5	267,1	18,6	109,9	38,2
1969/1970	1 696,4	465,6	27,4	200,2	43,0
1979/1980	1 464,4	371,8	25,4	174,9	46,5
1989/1990	1 445,5	531,6	36,8	255,1	48,0
1990/1991	1 510,3	566,2	37,5	274,3	48,4
1991/1992	1 558,1	590,2	37,9	289,2	49,0
1992/1993	1 587,0	595,0	37,5	291,2	48,9
1993/1994	1 601,5	615,9	38,5	307,9	50,0
1994/1995	1 610,1	625,5	38,8	310,8	49,7
1995/1996	1 609,7	635,9	39,5	317,2	49,9
1996/1997	1 607,2	674,8	42,0	336,6	49,9
1997/1998	1,593,0	675,9	42,4	338,6	50,1
1998/1999	1 573,3	687,1	43,7	346,2	50,4
1999/2000	1 526,5	699,7	45,8	350,0	50,0
2000/2001	1 480,1	690,4	46,6	345,3	50,0
2001/2002	1 437,6	681,0	47,4	340,6	50,0
2002/2003	1 392,5	696,8	50,0	384,4	50,0
2003/2004	1 296,2	723,0	55,8	358,9	49,6

Az EU tagállamok célkitűzése, hogy 2010-re a 22 éves fiatalok 85%-a rendelkezzen legalább felső-középfokú képzettséggel. A 2001. évi népszámlálás adatai szerint a magyar 20-24 éves népességből a férfiaknak csupán 44%-a, míg a nőknek 59%-a rendelkezik legalább érettségivel.

A nappali oktatásban tanuló 15-24 évesek megoszlása életkor és iskolatípusok szerint a 2004/2005-ös tanévben

Életkor	2004. I.1-én a népesség száma e.fő	Tanulók*		Ebből: iskolatípus %-ban			
		ezer fő	%	általános	szak-	közép-	főiskola, egyetem
15	123,4	122,3	99,1	12,4	18,3	68,4	
16	124,5	117,7	94,5	3,5	23,1	67,9	
17	129,6	112,0	86,4	0,7	22,4	63,2	0,1
18	133,7	95,9	71,7	0,1	16,5	44,4	10,7
19	128,2	80,2	62,5		9,5	24,8	28,2
15-19	639,4	528,1	82,6	3,3	17,9	53,5	7,9
20	129,5	63,2	48,8		4,4	14,0	30,4
21	134,8	48,6	36,1		1,8	6,1	28,2
22	143,6	37,4	26,0		0,7	2,6	22,7
23	150,3	25,8	17,2		0,2	1,0	16,0
24	157,4	15,4	9,8		0,1	0,3	9,4
20-24	715,6	190,4	26,6		1,3	4,5	20,8
25 +		26,8					
Összesen		745,3					

*Tanévnitő adat (IX.15)

Forrás: OM adatközlés

A tanulók számának növekedése egyértelműen az egyik legbiztatóbb folyamat a társadalmi-gazdasági változások között, hiszen ez az egyik pillére versenyképességünk javulásának. A megszerzett tudásban, szakképzettségben megtestesülő jelentős állami és családi ráfordítás azonban csak akkor tud hasznosulni a gazdaságban, ha az oktatási kapacitás a munkaerő-keresletnek megfelelő színvonalon és összetételben bővül. Az utóbbi években megnehezült a pályakezdők belépése a munka világába. Ezt csak részben magyarázza a foglalkoztatás lassú növekedése, és a nyugdíjkorhatár emelkedése miatt a foglalkoztatottak közötti generáció-váltás megtörése. Egyre inkább érzékelhető a munkaerőpiac igényei (a munkáltatók által keresett szakképzettségű fiatalok) és a pályakezdők megszerzett szakképzettsége, felkészültsége közötti ellentét, miközben a munkaerőpiacon erős verseny jött létre.

A hetvenes évek második felében született nagy létszámú generáció iskolából munkába történő átmeneti időszak elhúzódott, és e generáció tagjai a jelenleg 20–24 évesek számára a munkaerőpiacon még az utóbbi években is versenytársat jelentenek. Ez az oka annak, hogy a 25-29 éves korosztály munkaerő-piaci helyzete sem megnyugtató.

Az inaktivitás lassú csökkenésének egyik oka, hogy a fiatalok munkába lépése elhúzódik amiatt, hogy sokan a képzés befejezése után is eltartottként élnek, munkalehetőséget keresve-várva, vagy újabb, piacképesebb szakképzettség megszerzésére készülve. Figyelemre méltó az inaktívak között a fiatalok számának növekedése. 2004-ben 73 ezer 15-19 éves fiatal

minősült egyéb inaktívnak, a férfiak esetében az inaktívak 55%-a a 15-29 éves korosztályból került ki.

3. **A gyermekgondozási ellátást igénybe vevők száma** 2004-ben mintegy 300 ezer fő volt, a születések számának csökkenése ellenére létszámuk lassan növekszik. Az ellátások igénybevétele mellett csupán 20 ezer fő dolgozik. A gazdaságban zajló szerkezetátalakulás általában is megnehezítette a munkaerőpiacról valamilyen okból kiválók visszatérését, hiszen csak kis valószínűséggel léphetnek vissza korábbi munkakörükbe, a megszűnések, átszervezések, a képzettségi igények változása miatt. A kisgyermekes anyák felvételét pedig egyébként sem preferálják a munkáltatók. A család ellátásához jobban illeszkedő foglalkoztatási formák (részmunkaidős állás, távmunka, otthon végezhető tevékenység) még lassan bővülnek, annak ellenére, hogy 2003-tól támogatást kaphat az a munkáltató, aki részmunkaidőben foglalkoztat kisgyermekes szülőt, illetve, amelyik az ellátás lejártát követően - a kisgyermekes szülő kérésére - teljes munkaidejét részmunkaidőssé alakítja át. 1998-tól támogatható a gyest, gyet-et, gyed-et, ápolási díjat igénybevevők munkaerőpiaci képzése, hogy a visszatérésükhöz szükséges képzettséget megszerezhessék.
4. Az inaktívak közül 2004-ben **109 ezren kaptak kisebb hányadban munkanélküli járadékot, nagyobb hányadban munkanélküliségük miatt segélyt.** Ők általában az ILO besorolás aktív munkakeresés kritériumát nem teljesítik, jöllehet az eddig vizsgált csoportok közül ők állnak legközelebb a munkaerőpiachoz, többségükről joggal feltételezhető, hogy munkanélküliként kapott ellátásukat bármikor munkavégzéshez kapcsolódó jövedelemre cserélnék. *(KSH, Jelentés az FMM-nek, 2005)*
5. A munkaerő-felmérés 2004-ben összességében mintegy 390 ezer olyan munkavállalási korú, un. **egyéb inaktívat** vett számba, akik semmiféle kimutatható jövedelemforrással nem rendelkeztek és semmilyen formában nem tanultak. Jelentős részét képviselik azok a nők, akik hivatásszerűen vállalják az anya illetve a háztartásbeli nő szerepét. Ez az egyik oka annak, hogy az egyéb inaktívak mintegy 2/3-a nyilatkozott úgy, hogy nem kíván dolgozni.

Első megközelítésben az egyéb inaktívakat tekinthetjük a foglalkoztatás-bővítés elsődleges munkaerő-forrásának. A munka világába való visszalépésük, belépésük azonban – munkavállalási hajlandóságuk esetén is - a legtöbb esetben csak jelentős támogatásokkal, ösztönzőkkel valósítható meg. Hiszen részben ebben a csoportban találhatók azok az alacsony iskolai végzettségűek, akik éppen emiatt szorultak ki a foglalkoztatottságból, és csak képzéssel, átképzéssel tudnának ismét elhelyezkedni. Ebben a csoportban találhatók azok a fiatalok, akik lemorzsolódtak az iskolából, egyáltalán nem szereztek szakképzettséget, vagy olyan szakmát, diplomát szereztek, amelyre nincs szükség a számukra elérhető munkapiac.

A kistélepülésen élő nők elhelyezkedését gyakran nehezíti a gondozói hálózat hiányossága, a háztáji gazdaság gondja. (Az egyéb inaktívak erősen

túlreprezentáltak a községekben élők körében és alulreprezentáltak a fővárosban.) A munkahely hiányos körzetekben élők ingázásra kényszerülnek, de sok földrajzi körzetben még ennek lehetősége sem adott (hiányos úthálózatok, munkavégzéshez nem igazodó menetrendek).

Új munkáltató betelepülésekor tapasztalható azonban, hogy a hosszabb idő óta inaktív létre kényszerülők kimozdítása ebből a helyzetből rendkívül nehéz. Határozottan megkülönböztethető az a réteg, amely már alkalmazkodott ehhez a helyzethez, általában segélyekből, alkalmi munkákból él. Ez ugyan eléggé igénytelen életszínvonalat biztosít, de megglehetős kötetlenséget.

A bármi okból inaktívak közül – a passzív munkanélkülieket is beleértve – 382 ezer fő azoknak a száma, akik szeretnék legális, tartós munkaviszonyt létesíteni. Az aktívan állást keresőkkel együtt 634 ezer embert kellene foglalkoztatáshoz juttatni, részben munkahelyteremtéssel, részben foglalkoztathatóságuk javításával, részben a munkaügy területén túllépő intézkedésekkel.

5.5 sz. táblázat

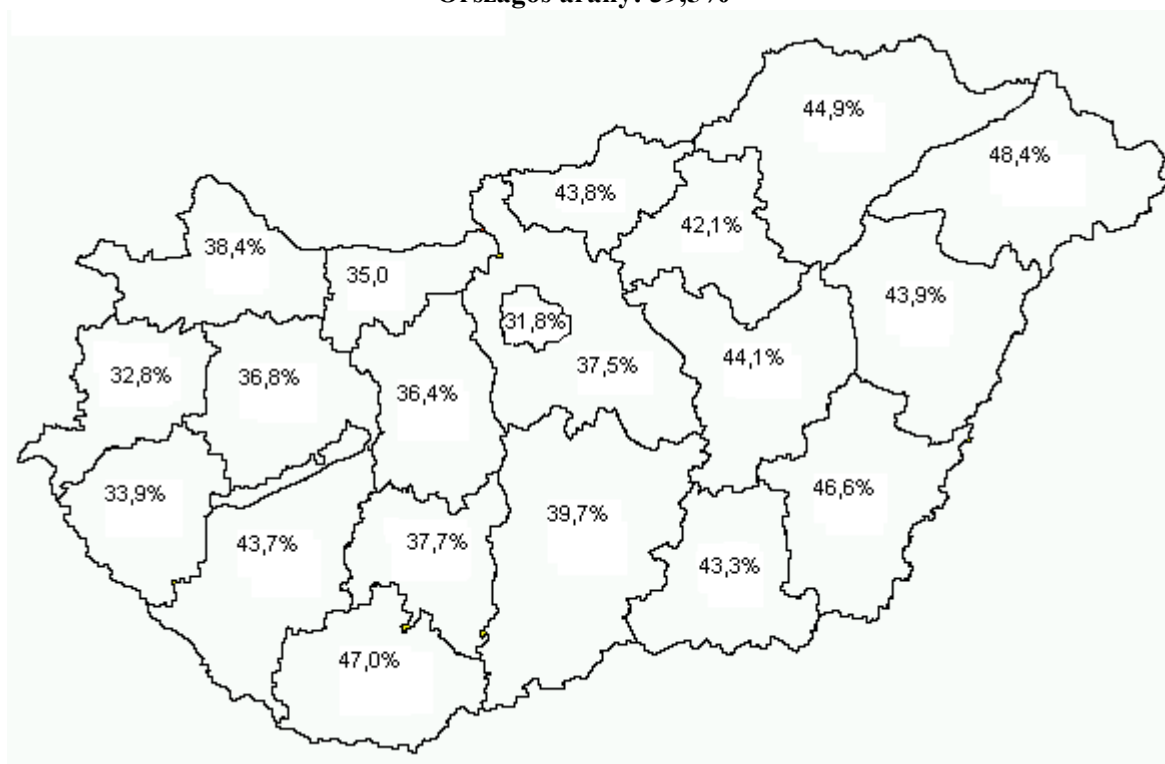
Munkára váró inaktívak, 2000-2004

ezer főben

Dolgozna*	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	Ebből :2004-ben	
						Férfi	nő
Szeretne munkát, de nem keresett, (passzív munkanélküli)	106,9	105,8	117,6	99,9	107,8	64,6	43,2
Szeretne rendszeres munkát de nem keresett (különböző okok miatt)	444,8	279,7	311,7	288,7	265,5	110,2	155,3
Keresett munkát, de nem állt rendelkezésre	8,7	10,3	9,5	11,7	8,5	2,0	6,5
EGYÜTT:	560,4	395,8	438,8	400,3	381,8	183,5	217,2

Forrás: KSH, Munkaerő-felmérések

A gazdaságilag nem aktívak aránya a 15-64 éves népességen belül megyénként, 2004
Országos arány: 39,5%

Forrás: Munkaerő-felmérés, KSH

II. A MUNKAERŐPIAC NÉHÁNY TOVÁBBI JELLEMZŐJE

6. REGIONÁLIS KÜLÖNBSÉGEK A FOGLALKOZTATÁSBAN, A MUNKANÉLKÜLISÉGBEN ÉS A BÉREKBEN*

A rendszerváltást követő időszakban jelentős mértékben növekedtek a gazdasági teljesítmény, a termelékenység, a foglalkoztatottság, a munkanélküliség és a bérek regionális különbségei. A területi különbségek a transzformációs válságot követő években sem csökkentek. A megyék, kistérségek szintjén 2003-ig folyamatosan növekedtek a foglalkoztatottság és munkanélküliség mutatóiban megfigyelhető eltérések. A 6.1. táblázat adatai arra utalnak, hogy a munkanélküliség regionális különbségei a kelet-közép európai országokkal az Amerikai Egyesült Államokkal és más nyugat európai országokkal összehasonlítva is jelentősek.¹⁸

6.1 A nagyrégiók szintjén mért különbségek a foglalkoztatásban és munkanélküliségben

A területi mutatószámokban határozott polarizáció figyelhető meg, az ország egyre inkább e nyertes és vesztes térségek markánsan elkülönülő csoportjaira szakad. A 2004. év és a 2005 év első felének adatai arra utalnak, hogy ez a tendencia a legutóbbi időszakban is folytatódott.

6.1 sz. táblázat

A munkanélküliség regionális különbségei

Ország	Régiók (NUTS) ¹	Év	Átlag	Standardizált szórás ²	Variációs koefficiens ³	Minimum	Maximum	Max/min
Bulgária	28 (III)	1991 2001	7,4 19,9	1,7 9,3	23,0 46,9	4,9 4,2	11,6 43,0	2,4 10,2
Cseh Köztársaság	14 (III)	1991 2001	4,3 8,0	1,5 3,5	35,1 44,0	1,2 3,0	6,2 14,6	5,2 4,9
Magyarország*	20 (III)	1991 2001	4,1 8,5	2,6 5,1	63,2 60,4	1,2 2,6	10,7 19,0	8,9 7,3
Lengyelország	16 (II)	1995 2001	12,3 18,4	2,8 3,4	23,1 18,5	8,9 12,8	20,7 24,1	2,3 1,9
Románia	42 (III)	1991 2001	3,0 8,8	1,4 2,9	44,5 33,1	1,2 3,1	6,2 15,3	5,2 4,9
Oroszország	74 (oblasts)	1992 2000	4,8 12,5	1,0 3,8	20,8 30,5	2,6 4,3	9,1 24,4	3,5 5,7
Franciaország	22 (II)	1997	12,0	2,5	20,5	7,8	18,1	2,3
Spanyolország	17 (II)	1997	21,1	5,6	26,5	10,0	31,9	3,2
USA	51 (állam)	1997	5,5	1,1	19,5	3,0	8,6	2,9

Forrás: Accesslab (2003), OECD (2000), NewCronos Database and Goskomstat.

* regisztrált munkanélküliek adatai alapján

1 NUTS: francia betűszó a területi statisztikai egységek jelölésére.

2 standardizált szórás a foglalkoztatottak vagy a népesség számával súlyozva.

3 A standardizált szórás osztva az átlaggal szorozva százzal.

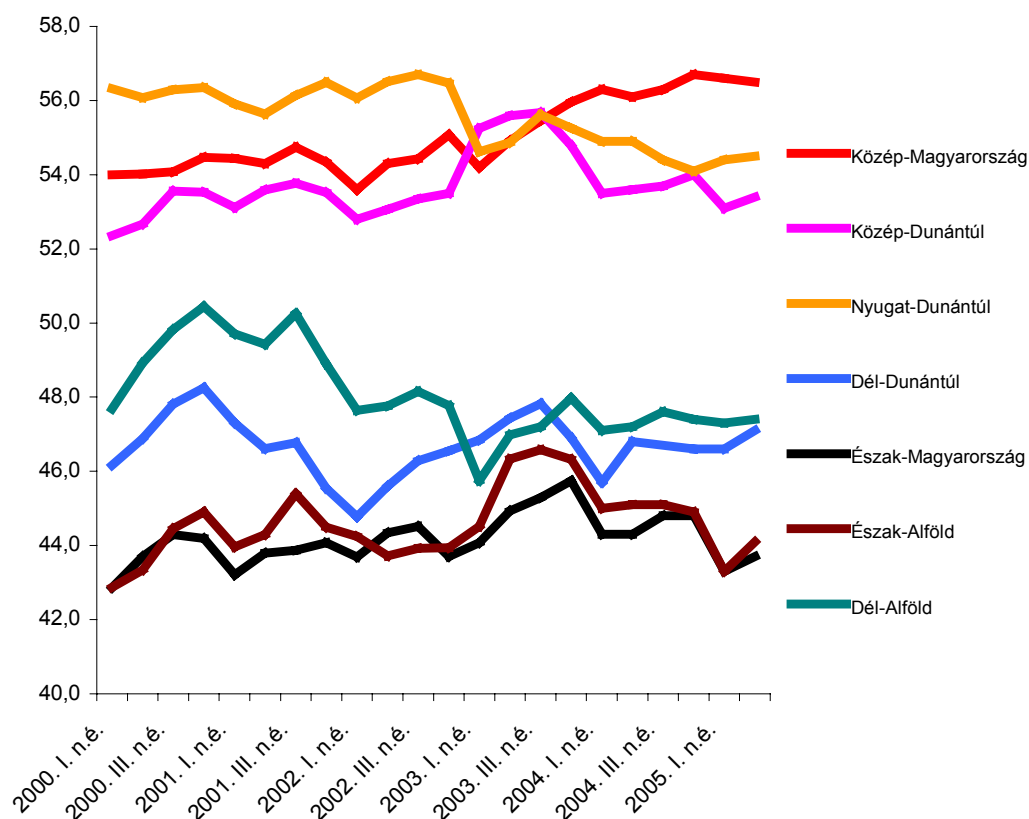
* A fejezet szerzője: Fazekas Károly

¹⁸ Az OECD országokban a maximális és a minimális regionális munkanélküliség hányadosa 3 körül, a variációs koefficiens 25-30 % körül mozog. Tudnunk kell azonban, hogy a különböző országok adatai csak korlátozott mértékben összehasonlíthatóak, mivel azok jelentős mértékben függenek a területi egységek méretétől.

A 6.1. ábra a foglalkoztatási ráták alakulását mutatja a régiók szintjén. Az adatok jól mutatják az ország keleti – nyugati kettészakadását és arra utalnak, hogy leginkább Észak-Magyarország és Észak Alföld relatív pozíciója romlott az elmúlt hónapokban.

6.1 ábra

Foglalkoztatási ráta régiók szerint*, 2000-2005.

Forrás: KSH, Munkaerő-felmérés

*A 15-74 éves népesség foglalkoztatási aránya negyedévente, régióként

A 6.2. Táblázat adataiból látható, hogy jelenleg a közép-magyarországi régió munkanélküliségi rátája 4,5 százalék, miközben az észak-magyarországi 9,7 százalék, a dél-dunántúli régióban 7,3 százalék a munkanélküliségi ráta. A ráta növekedése 2004-ben a legalacsonyabb munkanélküliségű régiókban volt a legnagyobb. A ráta Közép-Magyarországon 0,5 százalékponttal, Közép Dunántúlon egy százalékponttal növekedett. A változások ellenére a legmagasabb és a legalacsonyabb munkanélküliségi ráták hányadosa 2003 és 2004 között alig változott, 2,4-ről 2,2-re csökkent. A foglalkoztatási arány területi különbségei 2004-ben a régiók szintjén nem változtak. A legmagasabb és a legalacsonyabb foglalkoztatási arány hányadosa 2003-ban és 2004-ben egyaránt 1,2 volt. A foglalkoztatási arány legnagyobb mértékben Közép-Magyarországon növekedett (1,2 százalékpont). A csökkenés mértéke Közép-Dunántúlon volt a legnagyobb (2 százalékpont)

Regionális különbségek a tervezési statisztika régiók foglalkoztatottsági arányai és munkanélküliségi rátái között (1999 – 2004)

Régiók	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2004-2003
	Százalék						Százalék pont
Foglalkoztatási arány*							
Közép-Magyarország	59,7	60,5	60,6	60,9	61,7	62,9	1,2
Közép-Dunántúl	58,5	59,2	59,3	60,0	62,3	60,3	-2,0
Nyugat-Dunántúl	63,1	63,4	63,1	63,7	61,9	61,4	-0,5
Dél-Dunántúl	52,8	53,5	52,3	51,6	53,4	52,3	-1,1
Észak-Magyarország	48,1	49,4	49,7	50,3	51,2	50,6	-0,6
Észak-Alföld	48,8	49,0	49,5	49,3	51,6	50,4	-1,2
Dél-Alföld	55,3	56,0	55,8	54,2	53,2	53,6	0,4
Összesen	55,6	56,3	56,2	56,2	57,0	56,8	-0,2
Maximum / Minimum	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	
Munkanélküliségi ráta**							
Közép-Magyarország	5,2	5,3	4,3	3,9	4,0	4,5	0,5
Közép-Dunántúl	6,1	4,9	4,3	5,0	4,6	5,6	1,0
Nyugat-Dunántúl	4,4	4,2	4,1	4,0	4,6	4,6	0,0
Dél-Dunántúl	8,3	7,8	7,7	7,9	7,9	7,3	-0,6
Észak-Magyarország	11,6	10,1	8,5	8,8	9,7	9,7	0,0
Észak-Alföld	10,2	9,3	7,8	7,8	6,8	7,2	0,4
Dél-Alföld	5,8	5,1	5,4	6,2	6,5	6,3	-0,2
Összesen	7,0	6,4	5,7	5,8	5,9	6,1	0,2
Maximum / Minimum	2,6	2,4	2,1	2,3	2,4	2,2	

* 15-64 éves népesség** 15-74 éves népesség

Megjegyzés: A tábla 1999. és 2000. évi adatai az 1990. évi népszámlálás továbbvezetett adatai alapján készült, 2001-től a 15-64 éves népességnek a 2001. évi népszámlálási adatok alapján újrásúlyozott adatainak felhasználásával készült.

Forrás: KSH Munkaerő-felvétel

6.2 A megyék, kistérségek közötti különbségek a foglalkoztatásban és munkanélküliségben

A tervezési statisztikai régiók szintjén a foglalkoztatási és munkanélküliségi ráták különbségei nemzetközi összehasonlításban nem túlságosan nagyok. A munkaerőpiac regionális különbségeinek elemzése során azonban figyelembe kell venni, hogy Magyarország esetében a régiók szintjén végzett elemzések nem adnak valós képet a helyi munkaerőpiacok állapotáról, mivel a munkaerőpiac viszonylag kis méretű, zárt helyi munkaerőpiacokra szegmentálódik melyek mérete leginkább a kistérségek nagyságának felel meg. A regionális különbségek döntő része a nagyrégiókon belül a megyék, a kistérségek, illetve a települések között található.

Ha a megyék, kistérségek közötti eltéréseket nézzük nem csupán a különbség mértéke, de a változás tendenciája is eltér a nagyrégiók szintjén megismert összefüggésektől. A 6.3 táblázat a megyei regisztrált munkanélküliségi ráták

alakulását mutatja 1999 és 2004 között. Látható, hogy 2003-ig, az átlagos munkanélküliségi ráta csökkenésével párhuzamosan nem csökkentek, ellenkezőleg jelentősen növekedtek a regionális különbségek.

6.3 sz. táblázat

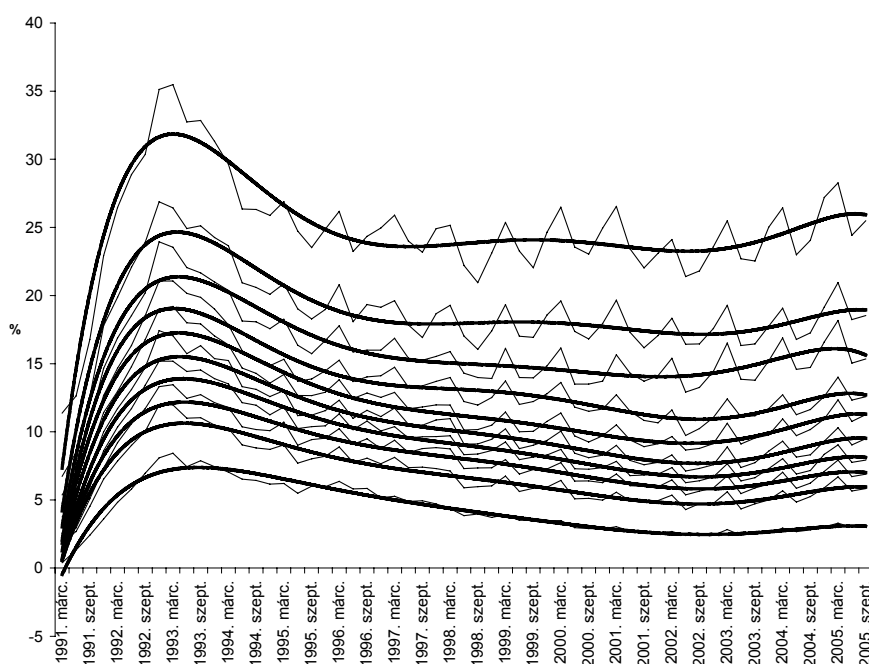
A regisztrált munkanélküliségi ráta alakulása a megyékben (1999-2003)

	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2004-2003 különbség (százalékpont)
Budapest	3,7	3	2,6	2,3	2,4	2,8	0,4
Baranya	11,6	11,6	11,1	11,2	11,9	11,6	-0,3
Bács-Kiskun	10,0	10	9,3	8,8	9,4	9,9	0,5
Békés	13,0	13,1	11,9	10,9	11,5	12,0	0,5
Borsod-A.-Z.	19,5	20,3	19,0	18,7	19,6	18,3	-1,3
Csongrád	8,5	8,6	8,3	8,1	8,5	9,7	1,2
Fejér	8,3	7,2	6,4	6,4	7,1	7,3	0,2
Győr-M.-S.	4,8	4,6	4,1	4,1	4,1	4,6	0,5
Hajdú-Bihar	15,6	14,7	13,6	12,5	13,1	12,9	-0,2
Heves	12,3	12	10,6	10,0	10,0	10,6	0,6
Jász-N.-Sz.	13,7	13,4	11,5	10,2	10,7	11,2	0,5
Komárom E.	10,1	8,3	7,0	6,7	6,0	5,8	-0,2
Nógrád	16,2	14,9	14,3	13,8	14,6	14,6	0,0
Pest	6,0	5,2	4,4	3,9	3,7	3,8	0,1
Somogy	12,2	11,9	11,6	11,6	12,2	13,4	1,2
Szabolcs-Sz.	18,7	19,5	17,8	16,4	17,7	17,5	-0,2
Tolna	12,9	11,8	11,0	10,0	10,7	11,6	0,9
Vas	5,6	5,2	4,9	4,6	5,0	6,0	1,0
Veszprém	8,2	7,2	6,9	6,7	7,0	7,3	0,3
Zala	7,7	7,2	6,5	6,3	7,0	7,4	0,4
ÖSSZESEN	9,7	9,3	8,5	8,1	8,3	8,7	0,4
Minimum	3,7	3	2,6	2,3	2,4	18,3	
Maximum	19,5	20,3	19	18,7	19,6	2,8	
Max/Min	5,3	6,8	7,3	8,1	8,2	6,5	

Forrás: FH Munkanélküli regiszter adatbázis

Megjegyzés: Az 1990-2000. évre vonatkozó rátákat az adott év január elsején mért, a 2001-2003 évi adatokat az átlagos foglalkoztatott létszámmal számítottuk.

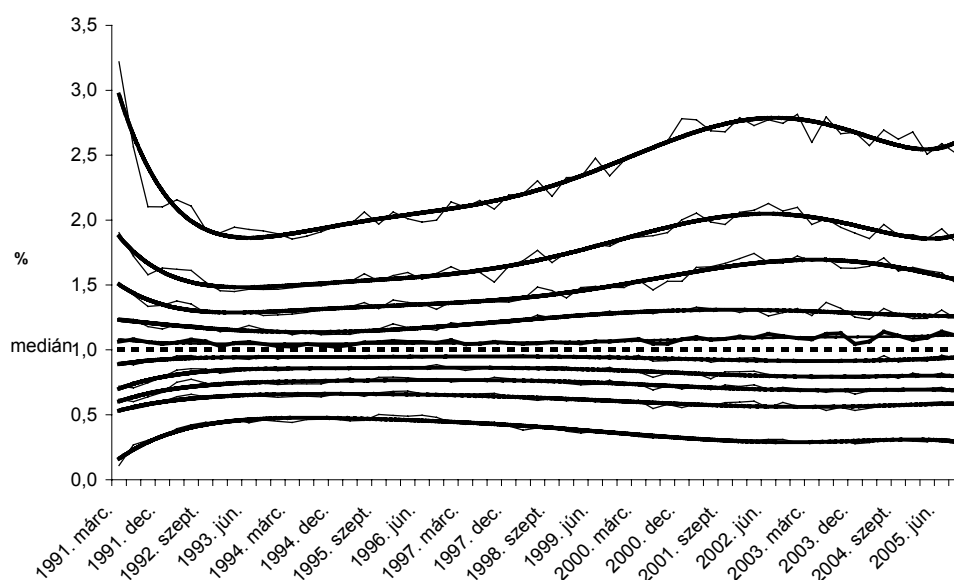
A regisztrált munkanélküliségi ráta alakulása a kistérségeknek a regisztrált munkanélküliségi ráta alapján számított deciliseiben 1991 – 2005 között

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal Munkanélküli Regiszter Adatbázis

Megjegyzés: A vonalak a munkanélküliségi ráta nagysága alapján képzett decilisekben mért ráta átlagainak alakulását mutatják.

A regisztrált munkanélküliségi ráta relatív különbségeinek alakulása a kistérségeknek a regisztrált munkanélküliségi ráta alapján számított decilisekben 1991 – 2005 között

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal Munkanélküli Regiszter Adatbázis

Megjegyzés: A vonalak a munkanélküliségi ráta nagysága alapján képzett decilisekben mért ráta átlagainak és a mediánnak a hányadosát mutatják.

A minimális ráta 1999 és 2003 között 3,7 százalékról 2,3 százalékra csökkent, ugyanez idő alatt a maximális ráta alig változott, 19,5 százalékról 18,7 százalékra csökkent. A legnagyobb és legalacsonyabb ráták aránya ezekben az években 5,3-ról 8,2-re növekedett. A legutóbbi időszak adatai arra utalnak, hogy a regionális különbségek növekedése megállt, sőt 2004-ben a különbségek némileg csökkentek. 2004-ben a legmagasabb és legalacsonyabb ráták aránya 8,2-ről 6,5-re csökkent. A regisztrált munkanélküliek rátája legnagyobb mértékben a legnagyobb regisztrált munkanélküliségi rátával rendelkező Borsod-Abaúj-Zemplén megyében csökkent.

A helyi munkaerőpiacok közötti különbségeinek alakulásáról pontosabb képet kapunk, ha az eltéréseket a települések szintjén vagy a méretükben és földrajzi elhelyezkedésükben a helyi munkaerőpiacokhoz közelebb álló kistérségi szinten vizsgáljuk. A 6.2 és 6.3 ábra a regisztrált munka-nélküliségi ráták abszolút és relatív különbségeinek időbeli alakulását mutatja. Az ábrán a vonalak a kistérségi munkanélküliségi ráták szerint decilisekbe sorolt kistérségek átlagos munkanélküliségi rátáinak alakulását valamint a ráták és a medián értékének hányadosát mutatják, kiszűrve az átlagos ráta nagyságának változásából adódó hatásokat. Látható, hogy a ráták különbségei az elmúlt években folyamatosan növekedtek, a növekedés a magas munkanélküliségi régiók (legfelső két decilis) egyre súlyosabb relatív helyzetéből fakad és nem a viszonylag kedvező helyzetben lévők, alacsony munkanélküliségű térségek egyre kedvezőbb helyzetéből adódik. Megfigyelhető, hogy bár 2003 után a legmagasabb rátával rendelkező decilisekben növekedett a leginkább a munkanélküliségi ráta, a relatív különbségek nagysága az utóbbi negyedévekben némileg csökkent.

6.3 A regionális bér/béreköltség különbségek mértéke

A Foglalkoztatási Hivatal *Bértarifa-felvétele* alapján rendszeresen közölt, a régiókra illetve a megyékre vonatkozó regionális bér és kereseti adatok jelentős, az utóbbi években stagnáló mértékű területi különbségeket mutatnak. (4.5 táblázat.) Amíg a közép-magyarországi régióban a keresetek 25 százalékkal haladják meg az országos átlagot addig az észak-alföldi régióban a bérek 17,3 százalékkal maradnak el az országos átlagtól. Tudnunk kell, hogy a fentiekben összefoglalt az adatok nem alkalmasak a mobilitással elérhető bér/béreköltség nyereségek mérésére mivel a munkavállalók személyes adottságaiból valamint az eltérő ágazati összetételből adódó kereseti különbségeket ki kell szűrni a regionális bérszintek összehasonlításakor.

Bruttó havi keresetek regionális különbségei a tervezési régiók szintjén*

	1989.	1992.	1995.	1998.	2001.	2003.	2004.
Közép-Magyarország	108,3	121,0	116,9	124,5	127,5	125,4	125,1
Közép-Dunántúl	100,5	98,7	95,8	98,4	96,9	94,2	93,2
Nyugat-Dunántúl	93,4	93,4	90,6	93,1	92,9	89,5	89,7
Dél-Dunántúl	96,9	88,6	88,0	87,5	83,8	86,3	83,5
Észak-Magyarország	96,8	92,2	89,6	87,0	85,6	86,8	87,3
Észak-Alföld	89,4	87,1	86,4	83,9	82,0	84,9	84,3
Dél-Alföld	90,9	89,2	83,7	84,3	81,8	83,6	82,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
max	108,3	121,0	116,9	124,5	127,5	125,4	125,1
min	89,4	87,1	83,7	83,9	81,8	83,6	82,7
Max/min	1,2	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5

* május havi adatok

Jegyzet (Note): Az adatok a költségvetésben dolgozókra, illetve az alábbi méretkategóriájú vállalatokra vonatkoznak: 1992–94: 20 fős és nagyobb; 1995–98: 10 fős és nagyobb; 1999–2000: 5 fős és nagyobb. Teljes munkaidős alkalmazottak.

Forrás: (Source): FH BT

A havi bruttó átlagkeresetek alakulása a fővárosban és a megyékben

	1994.	1996.	1998.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.
Megye	%							
Budapest	126,8	127,8	131	134,4	135,4	134,0	133,2	132,5
Baranya	91,1	92,3	91,3	84,4	86,4	85,1	87,1	87,3
Bács-Kiskun	84,6	85	82,6	78,8	80,5	83,0	83,3	81,2
Békés	86,3	84,9	82,7	77	76,9	79,6	79,8	80,6
Borsod-Abaúj-Zemplén	90,6	87,1	88,3	86,5	86,1	87,1	87,7	87,5
Csongrád	92,8	90	87,6	88,4	87,2	85,3	87,2	86,0
Fejér	104,1	105,2	106	104,9	104,5	101,7	101,4	99,3
Győr-Moson-Sopron	97,3	99,4	98,9	96,7	99,8	99,0	94,8	95,1
Hajdú-Bihar	89,8	89,3	84,9	82,9	84,3	83,4	86,8	85,6
Heves	92,7	91,7	89,6	92,4	89,6	90,3	88,0	88,8
Komárom-Esztergom	94,5	96,9	95,9	93,4	95,1	92,7	92,5	93,0
Nógrád	81,5	80,4	77,6	74,6	77,4	80,4	81,5	83,8
Pest	91	96,6	97,6	96,6	100,3	99,7	96,0	97,7
Somogy	83,6	86,4	82	76,1	77,6	77,0	82,3	79,4
Szabolcs-Szatmár-Bereg	86,1	82,8	81	79	77,2	81,2	82,6	83,2
Jász-Nagykun-Szolnok	85,8	87,8	85,6	83,2	84,3	85,6	84,9	84,0
Tolna	94,7	92,8	88,7	86,9	87,4	90,9	90,3	82,5
Vas	85,5	87,5	87,6	91,9	89,3	86,2	85,8	87,2
Veszprém	93	91,5	91,4	88,4	88	85,0	86,6	86,2
Zala	90,7	90,9	89,1	86,6	86,1	82,7	84,6	83,9
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100,0
Minimum	81,5	80,4	77,6	74,6	76,9	77	79,8	79,4
Maximum	126,8	127,8	131	134,4	135,4	134	133,2	132,5
Minimum/maximum	1,6	1,6	1,7	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7
St. Eltérés	9,7	10,2	11,6	13,2	13,3	12,5	11,5	11,6

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal Bér-tarifa felvétel.

7. KERESETEK ÉS MUNKAJÖVEDELMEK ALAKULÁSA, 2004*

2004-ben a rendszeres kereseti statisztika 2 580 ezer teljes munkaidős foglalkoztatottra, az alkalmazásban állók kb. 80%-ára terjedt ki. A megfigyelt kört a költségvetési intézmények, a versenyszféra 5 fő feletti gazdálkodó szervezeteit – beleértve a foglalkoztatás szempontjából jelentősebbnek minősülő non-profit szervezetek is – jelentették. A foglalkoztatási súlyát tekintve mintegy 30%-ot képviselő költségvetési szférában 2004-ben 0,5%-kal csökkent a foglalkoztatottak száma, míg némileg nőtt a versenyszféráé, ez azonban részben a kisebb, az 5 főnél kevesebb létszámot foglalkoztató szervezetek rovására ment végbe. A korábbi évekre jellemzőnél a bruttó keresetnövekedés üteme összességében kisebb, 6,1%-os volt, ami 5,7%-os nettó keresetnövekedésnek felelt meg. Az alacsony keresetnövekedési ütemben jelentős szerepet játszottak a költségvetési szférát közvetlenül befolyásoló intézkedések (illetve azok hiánya), az, hogy 2004-ben a köztisztviselői alapilletmény szerény mértékben változott, a közalkalmazotti keresetnövekedésnek ez évben csak helyi forrásai voltak, illetve, hogy a vonatkozó jogszabály változása miatt 2004-ben nem került sor a 13. havi kereset kifizetésére. (A 13. havi keresetnek 2005. januárra történő áthúzódnása a kereseti ütem adatokat 2005-ben is torzítani fogja.)

A tényleges gazdasági folyamatok befolyása a keresetalakulásra csak a versenyszféra gazdálkodó szervezeteinél, azoknál is csak bizonyos mérethatár felett érvényesül. A kevés rendelkezésre álló információ alapján ugyanis valahol 10-20 fő között van az a szervezet nagyság, amely létszám alatti gazdálkodóknál a keresetnövekedés legfontosabb meghatározója a minimálbér változása. (A „hivatalos” kereset e körben ugyanis jellemzően a mindenkor minimálbér.) A versenyszféra 5 fő feletti gazdálkodó szervezeteinél foglalkoztatottak bruttó keresete 2004-ben 9,3%-kal nőtt, hasonló mértékben mint az előző évben (9,0%), de a fogyasztói árindex magasabb növekedési üteme miatt ez reálértékben kisebb javulást eredményezett csak.

A költségvetési szférában dolgozó mintegy 800 ezer fő keresete a jutalmak, 13. havi kifizetés elmaradásának torzító hatását kiszűrve is ennél jóval szerényebb mértékben, a korábbi évek központi beavatkozása generálta nagyarányú növekedés után mindössze 4,8%-kal emelkedett csak. Ha a 13. havi keresetet is figyelembe vesszük a bázisnál, a növekedés mindössze 0,7%.

7.1 sz. táblázat

A versenyszférában és a költségvetési intézményeknél dolgozók bruttó kereseteinek alakulása 2000-2004

	Versenyszféra		Költségvetés	
	ft/hó	előző év =100%	ft/hó	előző év=100%
2000.	88425	114,6	86210	112,3
2001.	102833	116,3	105944	122,9
2002.	116599	113,4	136884	129,2
2003.	127063	109,0	160979	117,6
2004.	138905	109,3	162126	100,7

* A fejezet szerzője: Lakatos Judit

Összességében 2004-ben a bruttó kereset növekedése a korábbi évekre jellemzőnél szerényebb volt, a fogyasztói árindex növekedése meghaladta az előző két évre jellemzőt, a reálkereset pedig 1997. óta első alkalommal – ha kis mértékben is és döntően a 13. havi kereset átütemezése miatt – de csökkent.

7.2 sz. táblázat

A havi bruttó és nettó átlagkereset, a fogyasztóiár-index, valamint a reálkereset indexe, 1990–2004

Év	Teljes munkaidőben foglalkoztatottak átlagkeresete				Fogyasztóiár-index	Reálkereseti index*
	bruttó	nettó	bruttó	Nettó		
	Ft/fő		előző év azonos időszaka = 100,0			
1990.	13 446	10 108	128,6	121,6	128,9	94,3
1991.	17 934	12 948	130,0	125,5	135,0	93,0
1992.	22 294	15 628	125,1	121,3	123,0	98,6
1993.	27 173	18 397	121,9	117,7	122,5	96,1
1994.	33 939	23 424	124,9	127,3	118,8	107,2
1995.	38 900	25 891	116,8	112,6	128,2	87,8
1996.	46 837	30 544	120,4	117,4	123,6	95,0
1997.	57 270	38 145	122,3	124,1	118,3	104,9
1998.	67 764	45 162	118,3	118,4	114,3	103,6
1999.	77 187	50 076	116,1	112,7	110,0	102,5
2000.	87 645	55 785	113,5	111,4	109,8	101,5
2001.	103 553	64 913	118,0	116,2	109,2	106,4
2002.	122 482	77 622	118,3	119,6	105,3	113,6
2003.	137 187	88 751	112,0	114,3	104,7	109,2
2004.	146 675	93 783	106,1	105,7	106,8	99,0

*Nettó átlagkereset indexe alapján.

Az utóbbi évek központi kereseti intézkedései nyomán a költségvetésre jellemző átlagkereset jelentősen meghaladja a versenyszféráét – jóllehet 2004-ben e különbség újra csökkent – viszont az iskolai végzettség szerint standardizált adatok továbbra is a versenyszféra kereseti előnyét jelzik.

A legmagasabb átlagkereset hagyományosan a pénzügyi tevékenység, gazdasági szolgáltatás nemzetgazdasági ágat jellemzi. A 2004. évi bruttó 320 200 Ft 2,4-szerese a versenyszférára jellemző átlagnak és főleg az év második felére jellemző módon, a terület kiugró növekedési ütemet is produkált. A bruttó kereset 18,4%-kal nőtt 12 hónap alatt, a IV. negyedévben pedig 19,1%-kal, az ágazat ez évi extraprofitjából ugyanis jutott jutalomra is. A második helyen álló vegyiparban a bruttó átlagkereset ennél jóval alacsonyabb, 196 ezer forint volt, azonban az ágazat szellemi foglalkozásúinak keresete mindössze 10 ezer forinttal marad el a pénzügyi tevékenység nemzetgazdasági ágban foglalkoztatottakétól. A harmadik helyezett villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás nemzetgazdasági ág 192 500 Ft-os bruttó átlagkeresetén belül a két alapállomány csoport közötti különbség jóval kisebb, mivel a fizikai munkakörökre itt nagy arányban jellemző a pótlékkal honorált többműszakos, veszélyes, vagy más szempontból különleges munkavégzés.

A versenyszféra e három kiemelten díjazott területét követi a közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás 184 500 Ft-os átlagával. Az utóbbi évek központi intézkedései mellett előkelő 4. helyéhez nagymértékben járul hozzá a

magasabb végzettséget igénylő munkakörök átlagosnál nagyobb aránya, hiszen a szellemi dolgozók kereseti sorrendjében ez a terület jóval hátrább helyezkedik el, s helyzete csak kissé jobb ennél a fizikai dolgozók esetében.

A kereset nagysága szempontjából leszakadó ágak, ágazatok sem sokat változtak az utóbbi években, bár az oktatás és az egészségügy relatív pozícióján a 2002. évi korrekció érdemben javított, s már az utóbbi sem tartozik a legrosszabbul fizető területek közé. 2004-ben a textiláru, textilárú, bőrtermék gyártása ágazatban dolgozók kerestek a legkevesebbet, (77 740 Ft), de 100 ezer forint alatti átlagkereset jellemezte a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat, a szálláshely-szolgáltatás és az építőipar nemzetgazdasági ágakat is.

7.3 sz. táblázat

A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresetének alakulása a nemzetgazdaságban, 2004

Gazdasági ág, ágazat	Fizikai		Szellemi		Együtt	
	foglalkozásúak		Foglalkozásúak			
	Ft/hó	előző év azonos időszaka =100,0	Ft/hó	előző év azonos időszaka =100,0	Ft/hó	előző év azonos időszaka =100,0
Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat	82 449	108,8	147 323	108,5	97 016	108,7
Bányászat	133 587	106,5	265 450	110,4	162 145	108,8
Feldolgozóipar	105 226	109,5	246 950	109,5	136 520	110,1
Ezen belül:						
Élelmiszer, ital, dohánytermék gyártása	93 528	108,1	238 997	108,3	126 931	108,9
Textília, textiláru, bőrtermék, lábbeli gyártása	68 783	106,8	143 561	107,2	77 740	107,1
Fafeldolgozás, papírgyártás, kiadói, nyomdai tevékenység	96 650	111,6	185 128	109,1	123 179	111,6
Vegyipar	136 923	109,1	317 699	109,1	195 959	109,0
Egyéb nem fém ásványi termék gyártása	112 945	106,8	240 644	111,1	140 019	108,6
Fémalapanyag, fémfeldolgozási termékek gyártása	107 891	110,2	215 311	109,3	129 619	110,6
Gépipar	117 925	108,6	272 264	109,6	150 567	109,4
Máshova nem sorolt feldolgozóipar	75 862	108,4	144 776	103,8	86 413	106,7
Villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás	146 341	108,7	265 964	111,2	192 458	110,5
Ipar	108 011	109,3	249 526	109,7	141 077	110,0
Építőipar	79 176	106,1	165 235	107,4	99 785	106,4
Kereskedelem, javítás	78 734	105,3	186 891	107,7	122 292	105,9
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	70 534	104,9	150 787	102,2	90 188	103,5
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	113 604	110,1	221 418	111,2	157 839	110,6
Pénzügyi tevékenység	135 869	105,9	327 161	118,5	324 244	118,4
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	81 401	106,2	218 819	110,0	154 392	106,1
Közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás	99 796	101,7	218 918	101,5	184 499	101,8
Oktatás	83 866	98,6	173 163	98,7	160 504	98,8
Egészségügyi, szociális ellátás	88 994	100,7	147 704	100,7	131 333	101,1
Ebből:						
Humán-egészségügyi ellátás	94 032	101,7	158 114	101,5	142 077	102,0
Szociális ellátás	81 752	99,5	125 150	99,5	110 643	100,0
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	92 013	106,0	186 292	106,1	137 785	106,4
NEMZETGAZDASÁG ÖSSZESEN	96 084	106,7	203 585	105,7	146 675	106,1
Ebből:						
VERSENYSZFÉRA ÖSSZESEN	96 795	107,7	222 462	110,5	138 905	109,3
KÖLTSÉGVETÉS ÖSSZESEN	92 643	100,8	185 254	100,3	162 126	100,7

A nemenkénti iskolai végzettség szerinti kereseti különbségekre vonatkozó adatok az ún. „Egyéni kereseti felvétel”-ből állnak rendelkezésre, mely azonban ún. évre jellemző májusi kereseti adatokat közölt. Az e forrásból és a havi intézményi statisztikából származó nemzetgazdasági szintű adatok jól megfelelnek egymásnak, az ágazatok esetében azonban 2004-ben a korábbinál nagyobb különbséget eredményezett az, hogy a pénzügyi terület II. félévi kiugró jutalmai az Egyéni kereseti felvételből hiányoznak, az onnan származó költségvetési adatok viszont tartalmazták a 13.havi keresetet is. (Az évet jellemző májusi kereset ugyanis a 2004. évi májusi kereset és a 2003. évi nem rendszeres kereset 1/12-ed része.)

7.4 sz. táblázat

Teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlag-kereset*, legmagasabb iskolai végzettség szerint, 2004

Iskolai végzettség	Férfi	Nő	Együtt	
	Ft/fő/hó		előző év=100,0	
Versenyszféra				
8 általános vagy kevesebb	94136	81210	88101	105,9
szakmunkásképző és szakiskola	106853	82606	100682	108,1
szakközépiskola	142198	125430	134236	105,6
gimnázium	141824	128854	133718	108,8
technikum	165740	128514	153755	101,8
főiskola	286031	226810	260456	103,8
egyetem	400525	316067	371592	106,2
ÖSSZESEN	146374	124743	137958	107,2
Költségvetés				
8 általános vagy kevesebb	126854	91997	100978	116,1
szakmunkásképző és szakiskola	112638	104375	108388	107,4
szakközépiskola	160609	141177	145305	119,9
gimnázium	147336	132490	135298	111,5
technikum	159492	161521	160560	112,1
főiskola	244249	191238	202068	109,3
egyetem	312306	276990	293999	113,2
ÖSSZESEN	197163	157968	169211	111,3
Nemzetgazdaság				
8 általános vagy kevesebb	99469	85423	91800	109,0
szakmunkásképző és szakiskola	107327	87327	101611	108,1
szakközépiskola	144925	131984	137563	109,6
gimnázium	142976	130325	134261	109,8
technikum	165358	132874	154334	102,7
főiskola	270921	200353	224740	106,9
egyetem	361859	291952	331572	109,6
ÖSSZESEN	154932	139417	147380	108,7

* Bruttó átlagkereset: tartalmazza a májusi rendszeres havi keresetelemek bruttó összegét és az előző évi nem havi rendszerességű prémiumok, jutalmak, 13. havi fizetés 1/12-ed részét.

Forrás: FH.

Az Egyéni kereseti felvétel adatai szerint 2004-ben a nők nemzetgazdasági szinten 15 000 Ft-tal (10.%-kal) kerestek kevesebbet, mint a férfiak. Jóllehet a közalkalmazotti keresetredezés globálisan mérsékelte a nők kereseti lemaradását az – főleg az egyetemet, főiskolát végzettek körében – jórészt a férfiak és nők uralta

foglalkozások eltérő kereseti jellemzőiből és a nők kisebb vezetővé válási esélyéből következően továbbra sem elhanyagolható. A főiskolát végzett nők 30%-kal, az egyetemet végzettek 21%-kal keresnek 2004-ben kevesebbet, mint a hasonló végzettségű férfiak. A középfokú végzettségűek esetében a szakmunkásképző, szakiskola esetében a legnagyobbak a kereseti különbségek. 19%-os a nők lemaradása.

A magasabb és alacsonyabb iskolai végzettségűek közötti kereseti távolság az utóbbi másfél évtizedben folyamatosan nő. 2004-ben az alapfokú iskolai végzettségűek bruttó keresete alig több mint negyede volt az egyetemi végzettségűekének, ezen belül a versenyszférában, ahol a költségvetéssel ellentétben külső szabályozás nincs, a különbség több mint négyszeres.

A keresethez nemzetgazdasági szinten mintegy 4% nagyságrendű ún. egyéb munkavégzéshez kapcsolódó jövedelem társul. Ennek legnagyobb hányadát az SZJA törvényben is szabályozott étkezési hozzájárulás teszi ki. Ebben a juttatásban a MEF 2004. II: negyedévi kiegészítő felvételének eredménye szerint 4-ből 3 munkavállaló részesült. A juttatásokat is tartalmazó ún. munkajövedelem, vagyis a nemzetközi fogalmak szerint definiált kereset 2004-ben 153 ezer Ft volt, mely éves középárfolyamon számolva 609 eurónak felelt meg.

MÓDSZERTAN

A főbb adatforrások, vonatkozási időpontok

A nemzetközi adatok fő forrása az OECD Employment Outlook 2004. évi kiadványa, valamint az Európai Unió tagországai munkaerő-felmérésének adatait egységes szerkezetben közlő Employment in Europe 2004. évi kiadványa.

Az OECD adatai általában a 2003. évre vonatkoznak, az EU adatai hagyományosan - a 2003 második negyedévi munkaerő-felmérések eredményei. (A két adatbázisban szereplő magyar adatok természetesen a többi ország adatával azonos időpontra vonatkoznak.)

A hazai folyamatokat bemutató legfontosabb adatok a KSH által a negyedévenként végzett munkaerő-felmérés alapján számított *éves átlagok*. Az időpontok különbözősége miatt a nemzetközi összehasonlításokban közöltek és az általunk idézett hazai adatok kissé eltérhetnek.

A munkanélküliségre vonatkozó adatok esetében a munkaerő-felmérés mellett a hazai szabályok szerint regisztrált munkanélküliekről közöltek a Foglalkoztatási Hivatal éves átlagos adatai.

A foglalkoztatottak, a munkanélküliek, és a gazdaságilag inaktívak helyzetének elemzésekor külön is bemutatjuk a nemzetközi meghatározásoktól különböző hazai szabályozás (mint például a munkavállalási kor, a munkanélküliként regisztrálhatóság stb.) következtében létező eltéréseket. A hazai szabályozás alapján közölt adatok egyik fő forrása A nemzetgazdaság munkaerőmérlege című KSH kiadvány.

A fogalmi rendszer

A legfontosabb fogalmakat a főszövegben, az első előforduláskor részletesen ismertettük.

Itt elsősorban az általánosan használt, fontosabb fogalmak tartalmát közöljük.

A KSH FOGALMI RENDSZERE

A lakossági munkaerő-felmérés fogalmai

A Központi Statisztikai Hivatal 1992 óta az OECD országokban meghonosított, egységes elvek és módszerek szerint végzett munkaerő-felmérés (Labour Force Survey = LFS) keretében vizsgálja a 15-74 éves személyek gazdasági aktivitását.

A magánháztartások reprezentatív mintáján végzett felmérésnek az ILO által javasolt fogalmi rendszere azonos az OECD országokban.

A magyar munkaerő-felmérés a vizsgált népességet egy meghatározott időszakban (a hónap 7.napját követő első hétfőtől kezdődő három hétben, a kikérdezés hetét megelőző hétre vonatkozóan, a hetet hétfőtől vasárnapig számítva) végzett tevékenységük alapján sorolja a következő két főcsoportba:

- gazdaságilag aktívak (a rendelkezésre álló munkaerő) és
- gazdaságilag nem aktívak (inaktívak).

A gazdaságilag aktív kategória (rendelkezésre álló munkaerő) magában foglalja mindazon személyeket, akik a megfigyelés hetében a munkaerőpiacon foglalkoztatottként vagy munkanélküliként megjelentek.

Foglalkoztatottnak tekintendő mindenki, aki a vizsgált időszakban az ún. vonatkozási héten legalább 1 óra, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkájától csak átmenetileg (szabadság, betegség stb. miatt) volt távol.

Jövedelmet biztosító munkának számít minden olyan tevékenység:

- amely pénzjövedelmet eredményez, vagy
- amely természetbeni juttatást biztosít, esetleg
- amelyet egyéb, később realizálható jövedelem érdekében végeztek
- amelyet, mint segítő családtagok végeztek a háztartáshoz tartozó gazdaság, vállalkozás jövedelmének növelése érdekében.

A felvétel szempontjából nem számít jövedelmet biztosító munkának az önként, ingyenesen, más háztartásnak vagy intézménynek nyújtott bármilyen segítség (társadalmi munka, ún. kalákamunka stb.), a saját ház vagy lakás építése, felújítása, javítása, a tanulmányhoz kötött szakmai gyakorlat keretében végzett munka (még akkor sem, ha azért valamilyen díjazást kapnak), valamint a háztartásban, a ház körül végzett munka, beleértve a kerti munkákat is. A háztáji gazdaságban végzett munka csak akkor tekinthető jövedelemszerzőnek, ha annak eredménye jellemzően piacra és nem saját fogyasztásra kerül.

A gyermekgondozási díjban (gyed), gyermekgondozási segélyben (gyes) részesülőket – az 1995. novemberében Prágában az átalakuló országok számára megfogalmazott ILO ajánlásnak megfelelően – 1998. január 1-től a vonatkozási héten végzett *tevékenységük* alapján osztályozzák, eltérően az addigi magyar gyakorlattól.

A munkaerő-felmérésre vonatkozó Eurostat ajánlások alapján *a sorkatonák, mint intézeti népesség nem tartoznak a felvétel körébe*. 2002. III. negyedévig a nemzeti számlák (ESA95) fogalmi rendszerének megfelelően a munkaerő-felmérés foglalkoztatotti adatait a sorkatonák adminisztratív forrásból származó létszámadataival korrigálták. 2002. IV. negyedétől a munkaerő-felmérés nem tartalmazza a sorkatonák létszámát, és ennek megfelelően 2003-tól módosítják a korábbi időszakok adatait is.

Munkanélkülinek tekintendő az a személy, aki egyidejűleg

- az adott héten nem dolgozott (s nincs olyan munkája, amelytől átmenetileg távol volt);
- aktívan keresett munkát a kikérdezést megelőző négy hét folyamán;
- rendelkezésre áll, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást.

A munkanélküliek sajátos csoportját alkotják azok, akik ugyan nem dolgoztak a vonatkozási héten, de már találtak munkát, ahol 90 napon (2002-ig 30 napon) belül dolgozni kezdenek. Rájuk nem vonatkozik a hármas kritérium egyidejű teljesülése.

Aktív munkakeresésnek tekintendő, ha valaki állami vagy magán-munkaközvetítőn keresztül érdeklődött állás után, közvetlenül keresett meg munkáltatókat, hirdetést

olvasott, adott fel, hirdetésre válaszolt, rokonoknál, ismerősöknél érdeklődött, tesztet írt, vizsgát tett, vagy meghallgatáson volt, vállalkozásának elindítását intézte.

Gazdaságilag aktívak azok, akik megjelennek a munkaerőpiacon, azaz a foglalkoztatottak és a munkanélküliek.

Gazdaságilag nem aktívak azok, akik a vonatkozási héten nem dolgoztak, illetve nem volt rendszeres, jövedelmet biztosító munkájuk és nem is kerestek munkát, vagy kerestek, de nem tudtak volna munkába állni. Ide tartoznak – többek között – a passzív munkanélküliek, akik szeretnének ugyan munkát, de kedvezőtlennek ítélve elhelyezkedési esélyeiket, meg sem kísérlik az álláskeresést.

A munkanélküliség, illetve a gazdasági aktivitás mértékének jellemzésére a következő fontosabb mutatószámok szolgálnak:

- a **foglalkoztatási arány**, amely a foglalkoztatottaknak a megfelelő korcsoportba tartozó népességhez viszonyított aránya;
- a **munkanélküliségi ráta**, amely a munkanélkülieknek a megfelelő korcsoportba tartozó gazdaságilag aktív népességen belüli aránya;
- az **aktivitási arány**, amely a gazdaságilag aktívak aránya a megfelelő korcsoportba tartozó népességen belül.

A munkaerő-mérleg

A hazai szabályokhoz igazodik a népesség gazdasági aktivitását felmérő Munkaerő-mérleg.

Az év január 1-i helyzetét tükröző (azaz tulajdonképpen az előző év folyamatait összegző) áttekintés számos vonatkozásban különbözik a munkaerő-felméréstől:

- nem a lakosság megkérdezésén, hanem többféle és adminisztratív forráson alapul;
- a hazai szabályok szerint munkavállalási korúak gazdasági aktivitását vizsgálja, aktívnek tekintve a munkavállalási koron túl foglalkoztatottakat is;
- foglalkoztatottnak az aktív (munkavállalási korú) keresőt és a nyugdíj mellett munkát vállaló személyt tekinti.

Aktív kereső: a kereső tevékenységet folytató, keresettel, jövedelemmel rendelkező társas vagy egyéni vállalkozásoknál, költségvetési és társadalombiztosítási szervezeteknél, non-profit intézményeknél egy adott időpontban (december 31. eszmei időpont) *főállású munkaviszony* keretében alkalmazásban álló személy, beleértve a nyugdíjas korú foglalkoztatottat. (1999. január 1-jétől – a korábbiaktól eltérően – a munkavállalási koron kívüli gazdaságilag aktív népességszám összevontan tartalmazza a munkavállalási koron kívüli aktív keresőket, valamint a foglalkoztatott nyugdíjasokat.) Aktív keresőnek minősülnek a munkaviszonyban álló sorkatonák is. Ide tartozik továbbá a társas vállalkozás dolgozó tagja, az egyéni vállalkozó és segítő családtagja, a mezőgazdasági segítő családtag, az alkalmi munkás és a napszámos. Segítő családtag az a személy, aki fizetség nélkül rendszeresen részt vesz önálló foglalkozású személy gazdasági tevékenységében, munkaviszony jellegű jogviszony létesítése, illetve iparengedély vagy működési engedély nélkül.

Regisztrált munkanélküli: a Foglalkoztatási Hivatal által nyilvántartott álláskeresők közül az, aki munkaviszonnyal nem rendelkezik, nem nyugdíjas, nem tanuló, foglalkoztatást elősegítő támogatásban (pl. átképzés, közhasznú foglalkoztatás) nem részesül, munkát, állást vagy önálló foglalkozást keres, és egy adódó állás elfogadására rendelkezésre áll.

Gazdaságilag nem aktív népesség: a népességnek a gazdaságilag aktív népességen kívüli része. Ide tartoznak:

- a gyermekgondozási ellátás bármelyik formáját igénybevevők (az Országos Egészségbiztosítási Pénztár által nyilvántartott gyeden, gyesen lévők, valamint gyedet igénybe vevők adatai alapján);
- az a nyugdíjas, járadékos, aki nem folytat keresőtevékenységet (az Országos Nyugdíjfolyósító Igazgatóság adatai alapján);
- a tőkejövedelmükből (ingatlan-, és pénztőke jövedelméből) élők;
- a 15 éven aluliak;
- a 15 éven felüli tanulók (intézményi adatgyűjtés);
- a háztartásbeliek;
- a közületi eltartottak;
- a szociális gondozottak.

KERESETEK

Bruttó kereset: a személyi jövedelemadót, az egészségbiztosítási és nyugdíjjárulékot, valamint a munkavállalói járulékot is tartalmazó alapbér és egyéb jogcímenen fizetett kereseti elemek (bérpótlék, kiegészítő fizetés, prémium, jutalom, 13. és további havi fizetés) összege.

Nettó kereset: a bruttó átlagkeresetből a munkavállalói járulék, a személyi jövedelemadó, valamint az egészségbiztosítási- és a nyugdíjjárulék levonásával és az adott évre érvényes járulékküszöb figyelembevételével számított adat.

GAZDASÁGI SZERVEZET

Regisztrált gazdasági szervezet: a megfigyelés időpontjában jogilag – adminisztratív nyilvántartások szerint – létező egység, azaz adószámmal rendelkező gazdasági szervezet, beleértve az adott időpontban csőd-, felszámolási és végelszámolási eljárás alatt állókat is.

Működő vállalkozás: amely a tárgyévben, illetve az előző év során adóbevallást (társasági adó, áfa stb.) nyújtott be, illetve statisztikai adatszolgáltatást teljesített, valamint a tárgyévben, illetve az azt megelőző év során alakult.

Nem tekinthető működőnek az a vállalkozás, amely:

- megszűnt, de adminisztratív okokból, a bejelentési kötelezettség elmulasztása miatt a nyilvántartásokban még szerepel;
- több éve felszámolás alatt áll, gazdasági tevékenységet nem folytat; tevékenységét szünetelteti, vagy még nem kezdte meg;
- vállalkozói tevékenységet csak esetlegesen végez;

- az „egyablakos” regisztrációs eljárás keretében – a bejegyzési határozat meghozataláig – csak az elő-regisztrációs nyilvántartásban szerepel.

Az **APEH működőnek** tekinti azt az adószámmal rendelkező vállalkozást, amely nem áll felszámolási, végelszámolási vagy csődeljárás alatt, illetve tevékenysége megszűnését nem jelentette be.

A költségvetési és társadalombiztosítási, a non-profit, a munkavállalói résztulajdonosi program (MRP) szervezete, valamint 1998-tól a lakás-szövetkezetek, építő-közösségek, társasházak esetében a regisztrált szervezetek működőnek minősülnek.

Az **egyéni vállalkozások** között szerepelnek – az egyéni vállalkozásról szóló törvény hatálya alá tartozókon kívül – a gazdasági tevékenységet folytató, külön adószámmal rendelkező magánszemélyek (pl. szellemi szabadfoglalkozásúak) is.

A **gazdasági társaságok** száma egyaránt tartalmazza a jogi személyiségű és a jogi személyiség nélküli gazdasági társaságokat.

Az **egyéb társas vállalkozások** száma magában foglalja az egyéb jogi személyiségű vállalkozásokat, a jogi személyiség nélküli egyéb vállalkozásokat.

A **létszám-kategória** a KSH által a nemzetközi ajánlások figyelembevételével kialakított, adatgyűjtéseiben és publikációiban rendszeresen alkalmazott besorolás. A gazdasági szervezetek létszámára a munkaviszonyban, bedolgozói jogviszonyban vagy személyes közreműködéssel járó tagsági viszony keretében tartósan (határozatlan ideig vagy megállapodás alapján 3 hónapot meghaladóan) **alkalmazásban** állók száma szerepel. (Ennek értelmében társas vállalkozások esetében a tulajdonos, egyéb vállalkozásnál a vállalkozó a szervezeti statisztikában létszámként 0 fővel jelenik meg.)

A FOGLALKOZTATÁSI HIVATAL FOGALMI RENDSZERE

A FH kiadványaiban szereplő adminisztratív forrásokból származó adatok vonatkozási időpontja a regisztrált munkanélküliek és a munkanélküli, valamint szociális jellegű ellátásban részesülők esetében a tárgyhónap vége (ún. zárónapi létszám). A bejelentett munkaerő-igények esetében a tárgyhónapban munkaközvetítésre rendelkezésre álló álláshelyek (előző havi záró érték + tárgyhavi új bejelentések) számát közlik. Az aktív foglalkoztatási programok esetében az érintett létszám azokat foglalja magába, akik a tárgyhónapban legalább egy napon támogatott eszközben vettek részt.

Az áramlási, ún. flow-típusú adatok (be- ill. kilépők) a tárgyidőszak első és utolsó napja közötti mozgás kumulált összegei.

Az idősoros táblákban szereplő éves átlag a havi adatok 12 havi számtani átlagát jelenti

A bejelentett munkaerő-igények esetében az előző évhez való viszonyítás torzítást tartalmaz, mert 2003 januártól kiszűrjük az ugyanazon munkaerő-igény több kirendeltségen történő egyidejű bejelentéséből adódó halmozódást.

Regisztrált munkanélküli: az állami munkaközvetítő irodában nyilvántartásba vett személy, aki munkaviszonnyal nem rendelkezik, nem tanuló, nyugdíjjal nem

rendelkezik, foglalkoztatást elősegítő támogatásban nem részesül, munkát vagy önálló foglalkoztatást keres és ennek érdekében munkavégzésre rendelkezésre áll.

Regisztrált pályakezdő: a regisztrált munkanélküliek közül azok a 25. életévüket – felsőfokú végzettséggel rendelkezők esetén 30. életévüket – be nem töltött fiatalok, akik tanulmányaik befejezését követően munkanélküli ellátásra nem szereztek jogosultságot.

Munkanélküliségi ráta: a regisztrált munkanélküliek zárónapi létszáma az előző év január 1-i gazdaságilag aktív népesség százalékában.

Munkanélküli járadékban részesülő: a regisztrált munkanélküliek közül azok, akik munkanélkülivé válásukat megelőzően járulékfizetési kötelezettségüknek eleget tettek és így a Foglalkoztatási Törvényben (Ft.) meghatározottak szerint munkanélküli járadék folyósítására jogosultságot szereztek.

Álláskereső juttatásban részesül: a regisztrált munkanélküliek közül azok, akiknek legalább 180 napra megállapított munkanélküli járadéka lejárt és álláskeresői megállapodást kötöttek a munkaügyi kirendeltséggel.

Nyugdíj előtti munkanélküli segélyben részesülő: a regisztrált munkanélküliek közül azok, akik a munkanélküli járadék folyósítási idejét kimerítették és az öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséhez legfeljebb 5 év hiányzik, valamint megfelelnek az Ft.-ben meghatározott egyéb feltételeknek.

Rendszeres szociális segélyben részesülő: a regisztrált munkanélküliek közül azok, akik munkanélküli ellátásra való jogosultsági idejüket kimerítették és akiknek a települési önkormányzat az 1993. évi III. tv. szerint rendszeres szociális segélyt állapított meg.

Aktív foglalkoztatáspolitikai eszközben résztvevő: mindazok a személyek, akik az Ft. szerinti valamely foglalkoztatást elősegítő támogatásban részesülnek. Regisztrált munkanélküliek esetében a résztvevők a támogatás idejére kikerülnek a regisztrált munkanélküliek állományából.

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

	Oldal
2.1 A gazdasági aktivitás mértéke az OECD országokban, a többi EU tagországban és Magyarországon 2002, 2003	17
2.2 Az EU 15-64 éves népességének gazdasági aktivitása 2002-2003.	18
2.3 A 15-64 éves népesség gazdasági aktivitása 2003-ban és 2004-ben	23
2.4 A munkavállalási korú népesség gazdasági aktivitása 2003-ban és 2004-ben	24
2.5 Gazdasági aktivitás, korcsoportok és nemek szerint, 2004	25
3.1 Az USA és a 70 %-os foglalkoztatási szintet elért EU tagországok, 1990, 2000, 2003.	31
3.2 A legjobb és a leggyengébb foglalkoztatási szintű EU tagországok, 1990, 2000, 2003.	31
3.3 Az EU tagországok foglalkoztatási rátái, 2002, 2003.	32
3.4 Az EU foglalkoztatásának növekedése 1998, 2003	33
3.5 A foglalkoztatottak száma és aránya, 2003-2004-ben	36
3.6 A foglalkoztatottak száma korcsoportok és nemek szerint 2004-ben	37
3.7 A szektorokban foglalkoztatottak aránya	38
3.8 A gazdasági szektorokban foglalkoztatottak 1900-2004-ben	39
3.9 A foglalkoztatottak száma és aránya nemzetgazdasági ágak szerint	40
3.10 A nemzetgazdaság ágakban foglalkoztatottak nemek szerint 2003. 2004.	43
3.11 A második munkával rendelkezők száma nemzetgazdasági ágak szerint 2003. 2004.	43
3.12 A foglalkoztatottak száma és megoszlása foglalkoztatásuk jellege szerint	45
3.13 Az alkalmazásban állók megoszlása létszám-kategóriák szerint 2004	46
3.14 A foglalkoztatottak száma foglalkoztatási főcsoportok szerint, 1994, 2003-2004	47
3.15 A működő gazdasági szervezetek száma	48
3.16 A működő vállalkozások megoszlása ágazatok szerint	49
3.17 A működő főbb gazdasági szervezeti formák létszám-kategóriák szerint 2004 december 31-én	50
3.18 4 fősnél nagyobb szervezetekben alkalmazásban állók száma a szervezet mérete szerint 2003, 2004	51
3.19 Atipikus foglalkozások aránya az Európai Unióban 2002-2003-ban	53

3.20	A foglalkoztatottak megoszlása szokásos heti munkaórák száma alapján, a fő munkában	56
3.21	A rövidebb idejű munkavégzés okai	56
3.22	Az önállók száma 1992-2003-ban	60
3.23	Az egyéni vállalkozók száma a foglalkozás jellege szerint	62
3.24	Az AM könyv igénybevétele	63
3.25	Az aktív programokban érintettek létszáma	70
3.26	Az aktív programokban résztvevők éves átlagos létszáma	71
3.27	Migrációs trendek az OECD országokban	73
3.28	Kétoldalú foglalkoztatási megállapodások	77
3.29	A kiadott és az érvényes munkavállalási engedélyek száma 2003. 2004.	79
3.30	Bejegyzett és érvényes munkavállalási célú regisztrációk	80
3.31	Kiadott „zöldkártya” igazolások száma 2004. május 1.-december 31-ig	80
3.32	2004. május 1-től december 31-ig kiadott mezőgazdasági szezonális engedélyek száma	81
3.33	A munkaerő-beszerzés jellemző módja vállalati nagyság-kategóriák szerint	83
4.1	A munkanélküliség az EU tagországaiban 2002-ben és 2003-ban	86
4.2	A munkanélküliek száma a munkakeresés elsődleges oka szerint	88
4.3	A munkanélküliek száma korcsoportonként és nemenként	90
4.4	A munkanélküliek aránya a munkakeresés időtartama szerint	91
4.5	A munkanélküliek száma korábbi foglalkozásuk nemzetgazdasági ága szerint	92
4.6	A munkanélküliek legmagasabb iskolai végzettsége	93
4.7	A regisztrált munkanélküliek száma és arányai 1997-2004-ben	96
4.8	A regisztrált munkanélküliek korcsoportonkénti megoszlása, 1998-2004	97
4.9	A regisztrált munkanélküliek megoszlása iskolai végzettség és állománycsoport szerint 1997-2004	97
4.10	A munkanélküli járadék átlagos összege 2004.november 20.és december 20.között	99
4.11	A regisztrált és az ellátásban részesülő munkanélküliek havi átlagos létszáma	100
5.1	A 15-64 éves népességben a gazdaságilag aktívak és inaktívak száma és aránya	105
5.2	A munkavállalási korú népességből a nyugdíjszerű ellátásban részesülők száma korcsoportok szerint, nemenként, 2004	107

5.3	Nappali tagozatos tanulók a1959/1960-2003/2004-es tanévekben	109
5.4	A nappali oktatásban tanuló 15-24 évesek megoszlása életkor és iskolatípusok szerint a 2004/2005-ös tanévben	110
5.5	Munkára váró inaktívak, 2000-2004	112
6.1	A munkanélküliség regionális különbségei	114
6.2	Regionális különbségek a tervezési statisztika régiók foglalkoztatottsági arányai és munkanélküliségi rátái között (1999 – 2004)	116
6.3	A regisztrált munkanélküliségi ráta alakulása a megyékben (1999-2003)	117
6.4	Bruttó havi keresetek regionális különbségei a tervezési régiók szintjén	120
6.5	A havi bruttó átlagkeresetek alakulása a fővárosban és a megyékben	120
7.1	A versenyszférában és a költségvetési intézményeknél dolgozók bruttó kereseteinek alakulása 2000-2004	121
7.2	A havi bruttó és nettó átlagkereset, a fogyasztóiár-index, valamint a reálkereset indexe, 1990–2004	122
7.3	A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi bruttó átlagkeresetének alakulása a nemzetgazdaságban, 2004	123
7.4	Teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó átlag-kereset, legmagasabb iskolai végzettség szerint, 2004	124